Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو ملی قائد او لوی زعیم میر ویس نیکه چه خپل گران هوادئی دپر دیسوله ناروا تجاوز شخه وژ غوره او دهوتکو شهنشاهی ئی تاسیس کړه .

(۱۱۲۷ ه و فات)

د پښتو ټولنی د خپرونو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت یوازی پناز او نعمت
کی نه دی - د پښتنو په غرو او
رغو کی هم پوهان اوهوښیاران سته »
(میرویس)

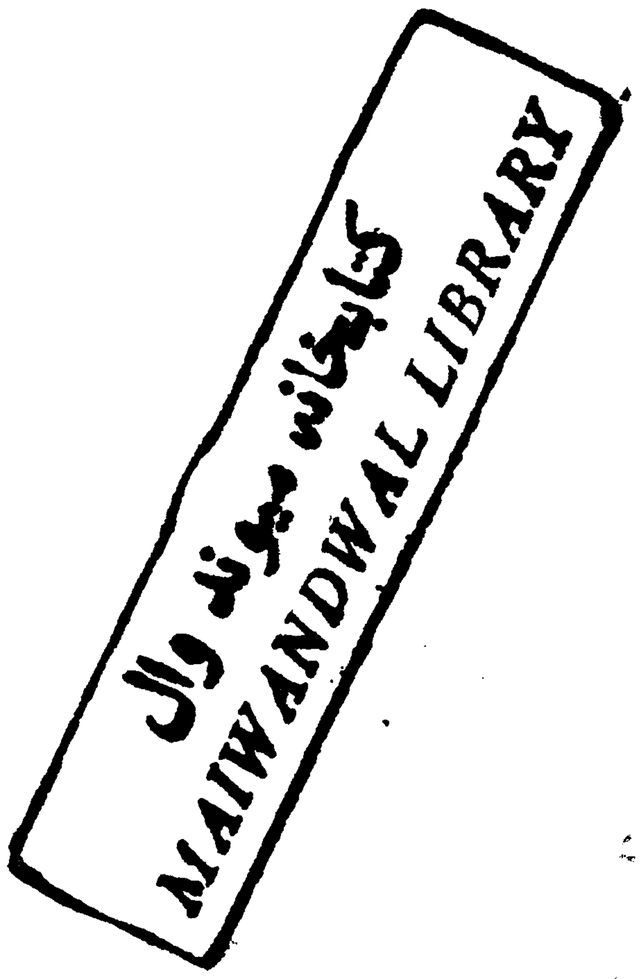
کتابخانه میوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY

میرویس نیکه

د

عبدالرؤف بینوا

ألف

PROPERTY OF
ACKU
5661

د پښتو ټولنی له خوا خپور شو

۱۳۲۵

د کابل عمومی مطبعه

د طبع شمیر (۱۰۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کتاب په ۱۳۲٤ کال کښې
د آریانا دوهمه جائزه ورې ده .

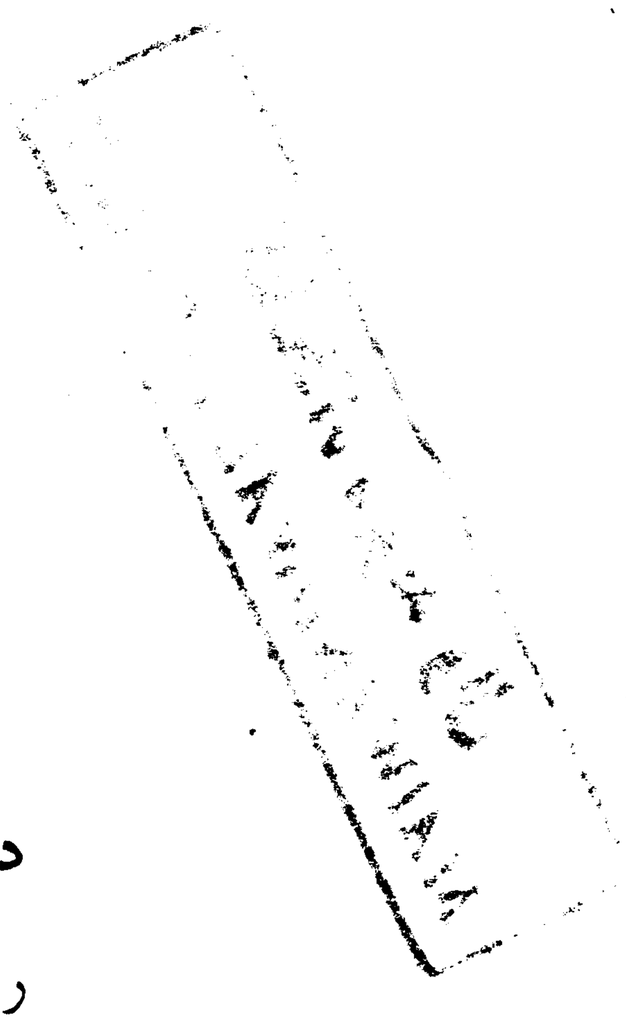

اهدا

دا کتاب د « نازو » انا لور او سپېځلی
روح ته اهدأ کوم .

چه د پښتنو ملی قائد میرویس نیکه ددې
میرمنی په پاکه غېږ کې روزلی شوی دی .

(بینوا)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای پنامه

پیل

هغه وخت چه زه لا کوچنی اووم ما شوم وم ما به دخپلی موردخولې دحاجی میرخان نیکه نوم (چه دمیرویس نیکه پښتنی نوم دی) ارو پدیء، او کله چه به ناروغه شوم نوزه به ئی دمیرویس نیکه زیارت ته بیولم اوراته ویل به ئې چه حاجی میر خان نیکه د پر گړندی اولوی سړی دی . بیاچه زلمیتوب ته ورسیدم هم به می د پښتنو په مجلسو کی دسپین زیروله خولې ددې نیکه نوم اروپدیء، اوداوخت دومره پوهیدم چه حاجی میرخان نیکه د پښتنو یوملی مشرو، نو کم وخت چه بیا د کتاب سره اشنا شوم ماته هغه له جوشه ډک احساسات راپیدا شول چه هرزلمی ته په دغسی وخت کی پیدا کیږی، مینه می درلوده چه دخپلو تپرونیکه ګانو کارنامې ولولم، خصوصا دهغو نیکه ګانو چه مالاپه زانګو کی ددوی نومونه اروپدلی وه اودوی کتوب څخه ورسره اشنا وم. که څه هم په زانګو کی زه په ښه اوبدنه پوهیدم مګر کوم وخت چه می دزانګو څخه دمورغیږی ته سفرو کړ اوپر خبر وراغلم، ماته به دشپې خپلی موردې دپاره چه مابیده کړی دتپرونیکه ګانو د پری افسانې ویلې .

ښه می په یاددی یوه شپه چه می موردپر نګی دغزا نکل راته کاوه اوو یل ئې چه «سپین سرو پښتنو مپرمنو به داوبودک ژی اخیستی وه اوغازیانو ته به ئې په سنګر کی اوبه ورلې اودا کثرو غازیانو څخه توری وې» په دې وخت کی زمامشری خور له تلتکه سوراویوست زمامور ته ئې وویل:

«دغازیانو توری همد اسی وې لکه هغه دنیکه توره ؟»

زمامووری هم دهغی توری خواته چه دې به موز ته ویل «داستاسی دنیکه توره ده چه ستاسی پلار ته اوله پلاره تاسی ته پاته شوې ده» په د پر تأثرو کا ته ، نور خو

نه پوهېدم چه ددې څه پیادرا غله خو ستر گی ئې له اوښکو ډکی شوې، وې ویل:

«هو، زویه! بیده سه شپه ډېره تېره شوې ده!»

داهغه توره وه چه ما اوخوربه دهغې په مخ کی سره سره ټکی لېدل نو یو بل ته به مو ویل: «دا د پرنگی په وینو ده!»

همدا شان به اکثره شپې ما داسی افسانې اروېدلې او په دماغ کی به می یوه افسانوی دنیا تشکیلېدله - په دې افسانو کی ما ډېر ځله د حاجی میر خان نیکه نوم اروېدلی و، نو چه لوی شوم دده دژوند سره می علاقه میندلې وه او پکوم کتاب کی چه به می دده نوم ولید، خوشا لېدم به.

مگر متأسفانه سره ددې چه دا نابغه نیکه هر پښتون پېژنی او ده ته د نیکه خطاب ورکوی بیا هم دده دژوند په باب کښی چا یوه رساله هم نه ده لیکلې - او نژ دې نژ دې دی چه دده مشهوری کارنامې هم ورکی شی. ددې فکر په اثر مایو کال دمخه عزم وکړ چه زه دخپله وسه سره سم ترکومه ځایه چه موجوده مأخذ ونه کومك کولای شی یووړ کوټی کتاب ولیکم، نو په ځینو یاد داشتو نومی شروع وکړه په دې وخت کی چه کوم شی زما عزم ښه راټینگ کړ، زما د فاضل او مشر ملگری ښاغلی حبیبی تشویق و.

څو دا دی تر یو کال وروسته مؤفق شوم چه ددې ملی نابغه په نامه دا کوچینی کتاب پای ته ورسوم، شاید تر ما وروسته زلمیان به ئې لا ښه بشپړ کړی.

په دې کتاب کی ما ډېر زیار ایستلی دی چه بې سنده قول رانه وړه شی او هر مطلب ښکاره مأخذ ولری او په همهغه مخ کی می د مأخذ صفحه هم ورښوولې ده.

خدای دی وکی چه زما دا زیار یو وړ کوټی ملی خدمت وباله شی او له خدایه غواړم چه نور ژوند می هم په داسی ملی خدمتو کښې تېر شی. (بینوا)

ددې کتاب مأخذ وانه :

په‌دې کتاب کې چه‌هر مهم مطلب اخیستل شوی په همغه صفحه کې ئې مأخذته سره د صفحې دتا کلواشاره شوې ده‌او کوم مأخذونه چه‌ددې اثر په‌لیکلو کې استفاده ځنې شوې ده دادی :

۱ : روابط ادبی ایران وهند ـ اثر علی اکبر شهامی .

۲ : ترجمهٔ تاریخ مختصر ایران ـ اثر سرپرسی سایکس

۳ : دائرة المعارف بستانی ـ ۳ ج

٤ : دتتمه‌المیان پارسی ترجمه ـ دسیدجمال‌الدین افغانی .

٥ : تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه .

٦ : داستان ترکتازان هند ـ څلرم کاخ

۷ : منتخب‌اللباب ۲ ج

۸ : دفراهی‌قلمی جونګ ـ چه‌بناغلی‌فاضل گویاماته داستفادې‌دپاره راکړی‌و

۹ : حیات افغانی ـ دحیات خان .

۱۰ : خورشید جهان ـ دشیرمحمد خان .

۱۱ : پته خزانه ـ دمحمد هوتك .

۱۲ : تاریخ سلطانی ـ دسلطان‌محمد .

۱۳ : جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتو لداثر

۱٤ : فرهنګ اوستا ـ

۱٥ : قاموس انګلیسی وهندی

۱٦ : تاریخ افغانستان ـ دمیلیسون اثر دمنشی احمدجان پښتو ترجمه

۱۷ : ـ تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم اثر ـ پارسی ترجمه)

۱۸ : دافغان اوپارس‌جګړه ـ دا کتاب «جارج نیون‌هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی۔ او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف د میرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او او س ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او څو مخه خپله ترجمه ئې ماته را کړې وه، د پر تشکر لخنی کوم .

۱۹ : زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ـ دلارودی اثر .

۲۰ : روضة الصفای ناصری ـ اتم جلد .

۲۱ : مجلهٔ کاوه ـ ۲ کال ـ ۱۲ ګڼه

۲۲ : افغان تاریخی ـ په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او د هغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه اړه لری

۲۳ : جهانګشای نادری ـ محمد مهدی .

۲٤ : مأثر الامراء ـ ۳ ج

۲۵ : درهٔ نادره ـ

۲٦ : تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد .

۲۷ : تاریخ علی قلی مرزا

۲۸ : سیر المتأخرین

۲۹ : نادر نامه ـ قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې د پاره ئی را کړی وه.

۳۰ : تاریخ افاغنه ـ اردو ـ د سید ظهور الحسن موسوی تألیف .

۳۱ : تاریخ نظامی ایران ـ لمړی جلد .

۳۲ : آئین اکبری . ابوالفضل .

۳۳ : د پټې خزانې تعلیقات د ښاغلی فاضل حبیبی لیکنه .

تر میرویس دمخه

غوارم دمخه ترهغه چه‌دملی قائد میرویس نیکه دژوندون ، فتو حاتو او قیادت حالات ولیکم په‌ډیر مختصر ډول پر دمخنیو اوضاعوهم لنډرونه وا چوم ـ ځکه چه‌تپر شوی واقعات دراتلو نکو پیښو باعث یازیږ و نکی بلل کیږی . له‌دې کبله نو که وغواړو چه‌دملی قائد میرویس نیکه ملی نهضت یا په‌بل عبارت دهوتکو دشهنشاهی دمؤسس حالات څرګند کړو باید تر هغه دمخه دافغانستان (خصوصاً قندهار) او پارس اوهند دمخنی وضعیت هم په‌لنډ طور سره بیان کړو ، او په دې ترڅ کی به‌داهم ښکاره شی چه‌د کومو کومو عواملو په‌اثر د هوتك شهنشاهی یا دپښتو یوملی نهضت موجود شو .

څنګه چه‌په هغه وخت کی دافغا نستان په تیره بیادقند هار پر وضعیت اود حالاتو پراوښتلو د ګاونډیو مملکتو اوضاع ډیره اغیزه درلوده ، نو لو مړ ی به ګران لوستونکی د ګاونډیو مملکتو پارس هند دو ضعیت خواته ملتفت کړم اوبیا به‌دافغانستان په‌اور شو کی سره وزغیږو .

۱ : دپارس وضعیت : کم‌وخت چه‌د پښتو ملی‌قائد میرویس نیکه دخپل تبر اواولس د آزادی اوخپلواکی دجنډې دپورته کولو دپاره ملا تړلـه په پارس کی د صفو ی شا ها نو حکـو مت‌و ، چه شاه اسمعیل صفو ی تأ سیس کړ ی و ، شاه‌اسمعیل په ۹۰۵ه کال ددیرلسو کالو په‌عمر دخپل پلار « سلطان حیدر » دمر ګ.دانتقام اخیستلو په‌عزم میدان ته‌را ووت ، اودشیروان حاکم «فرخ یسار» ئې چه‌دده پلارئې وژلی‌و لـه‌منځه ویوست (۱)

---

(۱) روابط‌ادبی ایران وهند ـ ٦٦مخ دعلی‌اکبرشهامی اثر ـ دطهران طبع.

گویا له همدې وخته ددې حکومت خښته کښېښوله شوه، او تر دوو پېړیو ډېر ئې (٩٠٦ـ١١٣٤) پر پارس حکومت وکړ (١) دا دوره له ډېرو جهتو څخه دپارس دپاره یوه روښانه او ځلېدونکې دوره وه، او تر ډېرو دورو یو خاص اهمیت او امتیاز لري. په دې دوره کې کوم مهم شي چه منځ ته راغیء دپارس «ملي وحدت» دی، ددې وحدت اساس شاه اسمعیل دصفویانو لومړی پاچا ټینګ کړاو په دې وحدت کې معنوی قدرت او نفوذ ډېر موثرو، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوی بنسټ یعنی تصوف او شیخوخیت راولاړه شوې وه او دشاه اسمعیل پلار او نیکه ټول مرشدان تیر شوی و، او د ده نسب په شپږمه واسطه مشهور شیخ صفی الدین اردبیلي ته او په ١٦ واسطه اوم امام حضرت موسی کاظم ته رسېدیء (٢) او له دې لاری ئې په پارس کې ډېر نفوذ او قدرت او په لکو مریدان موندلی وه، نو له دې څخه، علاوه پر «ملي وحدت» داهم څرګند ېږی چه په صفوی دوره کښې مذهبي چارو ښه ترقی کړې وه او په دې دوره کې علماو او صوفیانو خورا ډېر قدر درلود او دشاهانو مخصوصه توجه دمدرسو خواته وه او برسېره پر دې په صفوی دوره کې دپارس مختلفو صنایعو ته هم ډېره توجه وشوه او دهغه ځای صنایعو لکه نساجۍ، معمارۍ، کاشی کارۍ او نورو مختلفو صنعتونو ښه ترقی وکړه، چه له دې حیثه هم دا دوره مهمه او روښانه دوره ښکار ېږی، مګر داهم باید وویل شي چه په دې دوره کې ځینی پاچهان پیدا شوه چه ددې دورې پر رونما، ئې تاریکی واچوله لکه شاه عباس چه دخپلو زامنو دوژلو نسبت ورته شوی او یا شاه صفی (د١٦٢٩ع څخه تر ١٦٤٢ع) چه ډېر صفوی شهزادګان ئې ووژل، او له همدې ځایه دصفوی دورې انقراض شروع شو، چه پنځه کاله وروسته

---

(١) روابط ادبی ایران وهند ٦٨ مخ

(٢) « « « « ٧٧ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه اسمعیل صفوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان حسین صفو ی

«ایر وان» او «تبریز» دتر کمانو پلاس ورغلل او په ۱۶۲۸ کال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

څوچه‌ددې‌دورې‌وروستنۍ پاچاسلطان‌حسین‌دا کتوبر په۲۳ په۷۲۲ ع ـ ۱۱۳۵ هـ ق کال(۲) مجبورشوچه‌دپارس‌دشهنشاهۍ‌دتاج‌میرویس‌نیکه‌دمرنۍ‌زلمی‌زوی شاه‌محمود پرسر‌پخپل‌لاس کنبېښود،اوخپله لورئې هم‌دې پښتون زلمی شهنشاه‌ته پهمدغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوی‌دورې کمبله توله شوه .

۲ : دهند و ضعیت : په‌همدې وخت کې چه دصفوی‌دورې وروستنیو شاهانو دسلطنت مؤسس ظهیر الدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمی په شپږمه په۸۸۸هـ کال زېږېدلی‌دی (٤) اوددیرلسو کالو په عمر په ۹۸۸هـ کال په اندجان کې دپاچهۍ پر تخت کښېنا ست (٥) بابر پاچا څو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز دهلی وټاکه، اودهند پراکثرو ښارونې غلبه ومو ند له ، ترده وروسته دده زوی همایون اونور دېر تیموری مغولی شاهانو په هند کې تردرو

---

(۱) تاریخ مختصر ایران ، دسرپرسی سایکس دتألیف فارسی ترجمه ٦٤مخ

(۲) دائرة المعارف بستانی دریم جلد ـ ۲٤۰ مخ ـ

(۳) دتتمة البیان ترجمه ـ دعلامه سیدجمال الدین افغانی تألیف ۹۳ ـ ۹٤ مخونه دکابل طبع

(٤) حسامی دالاندنی بیت دده دتولد په‌تاریخ کې ویلی دی :

اندرشش‌محرم‌زاد آن شه مکرم　　تاریخ مولدش‌هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۹۱ مخ)

(٥) روابط ادبی ایران وهند ـ ۳۰ مخ

پېړۍ یو لازیات سلطنت و کـاوه اود ۸ میلادی قرن تر آوا خرو پوری ئې په هندوستان کې خپلواك اومستقل حـکومت درلود، د ۱۹ قرن په اوائلو کې دانـګـلیسانو تجاری اوسیاسی نفوذ قدم کنبېښود اوورووړو ئې لمن ارته شوه.

ددې نفوذمقدمه کەڅەهم د۱۵۷۹ میلادی=۹۸۷ھ څخەچه «تماش استی ونس» یوه انـګلیسی زلمی هندته سفر وکړ اوپه ټبره بیاپه ۱۵۸۳میلادی=۹۹۱ھ کـال چه څلور تنه انـګـلیسی سیاحت کړونکو دشرقی ممالکو دتجارتی او اقتصادی اوضاع د کتنی دپاره ما مور شره شروع شوې وه، مـګر په ۱۶۰۰ میلادی ددسامبر په۳۱ (ددریمی خورپه ۲۴ـ ۱۰۰۹ھ) چه دملـکۀ الیزابت پەامر دشرقی هندی شرکت (دلندن دتجارانو شرکت چه دشرقی هند سره تجارت کوی) پنامه تأسیس شو (۱) دانـګـلیسانو دسیاسی اوتجارتی نفوذ اساس کنبېښود شو.

دنورالدین محمد جهانـګـیر ګورګـانی پا چا په وختو کی په ۱۶۰۸ م او ۱۷ ۱ھ کـال دې پورتنی شرکت خپله لمړی بېړی د «ویلیام هاو کین» نامی پەمشرتوب د سورت بندر ته چه دهندله غربی بندرو څخه دی راواستوله، دې سړی ـ انـګـلستان دپاچا «لمړی جیمز» له خوا یوه سفارشنامه هم در لوده اوتر یوځایه پخپل مقصد کـا میاب شو ـ بیا په ۱۶۱۲ کـال هم دې انـګلیسی بېړی د «توماس بست» په مشرتوب هندوستان ته ورسېدلې اودې سړی وکولای شوه چه دسورت له محل بندر سره تجارتی معاهدې وترڅ اوخه مده وروسته هلته یوه تجارت خانه هم تأسیس کړی، اوداوولسم دنېمی قرن رادې خواته ددې شرکت دتجارتی چاروسره سیاست هم ګډشو. په۱۱۰۱ھ (۱۶۸۸م) کـال چه انګلیسانو دبمبئی جزیره چه پر تـګالیانو پرېښې وه هم دې شرکت ته په لږ اجاره ورکړه ددې شرکت مرکز دسورت له بندره بمبئی ته رانقل شواوداوخت لږلږ دمستملکاتو

---

(۱) تاریخ روابط ایران وار وپادردورۀ صفویه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

په‌چرت ولوېده او په‌هند کی ئې استعماری سیاست شروع کړ، مګر دا کار ئې په‌انګلستان کی‌د نورو تجارانو د حسد او رقابت باعث وګرځید او په ۱۱۱۰ه (۱۶۹۸م) کال یوې ډلی تجارانو یو لوی شرکت (د شرقی هند د عمومی تجارت د شرکت) پنامه تاسیس کړ او د انګلستان له پارلمنټه څخه ئې د شرق د تجارت انحصاری امتیاز هم واخیست، دا هم د تجارانو د رقابت د هجوم مورد واقع شو، څو په پای کی په (۱۷۰۸م) کال ټولو پخوانیو شرکتو لاس سره ورته کړ او یو مهم او ډېر لوی شرکت ئې د (د انګلیسی تجارو شرکت د شرقی هند د تجارت د پاره) پنامه تاسیس کړ، او ضمناً د انګلستان پاچا د شرکت مشرانو ته د هندوستان د پاچهانو په‌در بارو کی رسمی سفارتونه او قونسلګری وروسپارلی (۱) نو په‌دې سبب د دې شرکت اساس یا په بل عبارت د انګلیسانو د سیاست بنسټ په‌هند کی ښه ټینګ شو او نفوذ ئې یو په دوه شو او ورو ورو د انګلیسانو نفوذ پسی ډېر بدی څو چه په ۱۲۱۷ه (۱۸۰۳ میلادی) کال ئې ډهلی و نیو او د میاشتی ئې یو لك روپی شاه عالم (چه د دې سلسلی وروستنی مستقل او مهم پاچا او په‌ستر ګو ړوندو) وټاکلی چه هغه هم په ۱۲۲۱ه کال مړ شو (۱) تر ده وروسته د دې سلسلې څو نور شاهان هم په‌هند کی وه چه څه نه څه نوم ئې درلود مګر په ۱۲۷۹ ه = ۱۸۶۲ میلادی کښی چه د دې کورنی وروستنی پاچا بهادر شاه چه ښه شاعر او موسیقی دان هم و، د ځینوا ثرا تو په په‌اثر د انګلیسانو له‌خوا د خپلی میرمنی «زینت محل» سره «برمې» ته تبعید او هلته مړ شو، د تیموری سلطنت کمبله بالکل ټوله شوه (۳)

---

(۱) تاریخ روابط ایران واروپا ـ ۱۵۷ ـ ۱۵۸ مخونه.

(۲) ترکتازان هند. څلورم کاخ ۴۶۳ ـ ۴۶۹ مخونه.

دخافی خان دلیکنی څخه چه تر ۱۱۳۵ھ کاله پوری ئې دمحمد شاه دوخت حوادث لیکلی دی څرگند ېږی چه دگرگین دمرگ په کال په هند کی محمد اعظم بهادر شاه مشرتوب درلود، ځکه چه دی وایی چه په ۱۱۱۹ھ کال دگرگین د وژلو خبر چه ملی قائد میرویس نیکه مړ کړ په هند کی دمحمد اعظم بهادر شاه دربار ته راورسید. (۱)

گویا کم وخت چه ملی زعیم میرویس نیکه دپښتنو په ویښولو پیل کاوه په هند کښی محمد اعظم بهادر شاه چه دمخه ذکر شو مشرو، اوور وورو دمغلو دحکومت کمبله ټولېدله، مگر بیا هم په دغه وخت کی بېخی کمزوری نه وه، بلکه ښه اقتدار ئې پلاس کی و.

۳ : په افغانستان کی د قندهار وضعیت: تر اسلام دمخه دافغانستان وضعیت خو غربی او شرقی مؤرخینو په وارووارو، په تکرار سره لیکلی دی، او جغرافیوی حدودئې ترننی ورځی ډېر پراخه اوارت وه، په تېره بیا هغه وخت چه آریائی قبائل لادخپل اصلی ټاټوبی (بلخ) څخه دپارس او هند خواوته کوچېدلی نه وه دافغانستان خاوره دآریائی تمدن مرکز باله کېده، چه ددې خبری څېړل ددې کتاب له دغه مبحث څخه وتلی شمېرل کېږی او جلا کتابو نه لری.

خو تر اسلام وروسته هم افغانستان دخورا لویو لویو شهنشاهیو لکه دسوریانو شهنشاهی، دصفاریانو، دسامانیانو، دغوریانو او دغزنویانو دشهنشاهی مرکزو، او هر لورته ددوی دبری بیرغونه رپېدل او غلیمان ورته سر ټیټی وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاریخ کی خورا لوړ موقعیت لری او هره یوئې ډېره ځلا نده او با شکوهه دوره ده. مگر تردې دورو وروسته خصوصاً له هغه وخته څخه چه دمغلو دوره شرق ته راغله، که څه هم په افغانستان کی دپورتنیو دورو په شان یوه لویه شهنشاهی چه

---

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ٦٤٣ مخ

دافغانستان ټولهخاوره تراداری لاندی وئیسی، دهوتکو تردوری پوری موجوده نهوه،خوبیا هم دافغانستان هره برخه دافغانستان دهغی برخی داوسیدنکو پهلاس اداره کیدلهاو دهری برخی اوسیدونکی پههروخت کی دمتیجا وزینو پهمقابل کی ولاړوه اودفاع ئې کوله چه پهافغانستان کی ددې حکو متومهم مراکز هرات،بلخ، کابل زابل بلل کیدل .

څنګهچه دغزنویانوددوري تروقفی وروسته پهافغانستان کی د هوتکو دورې بیالویه شهنشاهی قائمه کړې دهاوهم دهوتکو نهضت لهقندهاره شروع شوی دی، نودلته هم پهدې کتاب کی زموږ دموضوع سره مناسبه داده چ د قندهار وضعیت ترڅېړنې لاندی ونیسو، چهدمخه ترهوتکو ئی څهوضعیت درلود،اوهغه داسی دی :

دقندهار وضعیت لههغه وخته چه د هوتکواوتوخواو ابدالیانو ملی ر یاستونه لهمنځه ولاړه پهډېرتزلزل اخته شو ، کله بهدهند دمغولی حکو متوهجوم باندی راغیء اوکله بهپارسیانو سترګی ورته سرې کړې ، دقند هار خپل مو جود یت نژدې و ، چه ورك شی، فقط دګا وندیو مملکتو په سترګو کښې ئې دیوې مڼې مثال درلود چههریوه غوښته یولهبله ئې حمله کړی ، خو خبر نهوه چه دوی ته بهمړ غونې شی اودهضم قوه بهئې ونلری، بلکه پهپښتنی اصطلاح دمور شید ې بهپه وګرزوی .

دپارس اوهند دحکو متونو بهتل پخپل منځ کی پر قندهار سترګی سره سرې وې اوچه یوه به موقع ومونډله بل ته بهئې پلمه جوړه وله او خپل ځان به ئې دقندهار په تصر ف او تجاوز کی حقدار ګانړه ، او یابهئې دامنیت قا یمو او پهنامه خپل اقدام روابالله . چهدلته د هغو پیښو څخه دوه مثالونه را نقلوو :

۱ : لمړی په ۱۰۰۵هـ کال چهاکبر پاچا دقندهار دتسخیر خیال وکړ ، نو یو اوزد او مفصل مکتوب ئې شاه عباس ته ولیکه او خپل دې تجاوزته ئې یوه پلمه وتراشله خوځنګه دا مکتوب دېر اوږ ددی ، نوځو جملې ئې راوړو :

« . . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می‌نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که‌محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویگانگی بظهور نیاورده اند ونیز بمامن‌ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رسانند‌مخطورحواشی باطن‌بود که اولاً قندهار را بکسان خودبسپارم . . .(۱) »

۲ ـ کم وخت چه‌شاه عباس صفوی پرقندهار لاس ومونډ او دجهانګیر پاچا خځه‌ئې ونیوه نوهمدا شان ئې یومفصل مکتوب جهانګیر ته‌په‌دې باره کې ولیکه چه‌مضمون ئې دادی :

« فسائیم دعواتیکه ازنفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شگفته نگهت قرانی مشام یگانگی باشد ولوامع مدحاتی که ازلمعات خلوصش انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی‌غالیهٔ بیگانگی گردد . عطربزم‌خلت و ولای اعلیحضرت وظل‌اللهی و شمع جمع صدق و صفای آن نور پرورد آگهی گردانیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بردل‌دانش پسند و خاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیرخواهد بود که بعداز سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضا یادر ایران روی داده بعض ممالك ازتصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته‌بود چون این نیازمند درگاه بی‌نیازمقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجهه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که‌در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشان

---

(۱) دفراهی قلمی جونګ ـ چه‌بناغلی گویاته پروسبز کال چه دافغانستان په‌دوره تللی‌و، په‌فراه کښې چاور کړی دی ـ اونورښه ښه‌منتخب اشعارهم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بو دیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدا دعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرما یند چون بتغافل گزرانیدند مکرر بنا مه وپیام و کنا یه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قا بل مضائقه نبوده مقرر نمایند که بتصر ف او لیای این خاندان دا ده رفع طعن د شمنا ن وبد گو یان و قطع زبا ن درا زی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق اندا ختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهاریافت وازآنجانب جواب این‌مشعر برد وقبول آن نرسید بخاطر عاطر گزشت که‌طرح سیر و شکـار قندهار اندازیم که‌شاید بدین‌وسیله گـما شتـگـان آن برادر نامدار کـا مـگـار از روی روا بط الفت وخصو صیتیکه مسلو کست مؤکب اقبال را استقبال نمو ده بخدمت اشر ف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یـگـانـگی طرفین ظاهر شده با عث زبان کوتهی حا سدان و بد گویان شود بدین عظمت پی یراق قلعه گیری متو جه شده چون بلـکـاء فراه رسیدیم منشور عاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شـکـار قندهار بحا کم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی‌قزاق راطلب فرموده بحا کم‌وامرا ی که درقلعه بودند پیغام دادیم که‌در میان‌اعلیحضرت پاد شاه ظل‌الـلهی ونواب هما یون ما جدائی میسر نیست وا لـکـائی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کـلفت خاطری بهم رسدایشان بمضمون حکم وپیغام مصلحت انجام رابـگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت‌بود باو گفته پرستادیم و تا ده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرا مون قلعه و حصار نـگـردند نصائح سود مندنیامد در مخا لفت اصرار نمو د ندچون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش باوجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدند ودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار براهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان را بطهٔ را که از قدیم الی الایام فی مابین این دو سلسلهٔ رفیعیه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیراتوذات ایشانرابعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یوزباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد و دادواتحاد موروثی مکستبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده باشد خلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهد بود ، بجز طریقهٔ مهرو وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت ازلی درازالهٔ آن کوشیده و گلشن همیشه بهار یکدل ویگانگی راسرسبز وخرم داشته همگی همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند و کلی ملك محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهر کس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلا توقف ومضایقه باوسپرده می شود واین جزویات راخود چه قدر واعتبار باشد. امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند ، اماآنچه واقع شده از جانب مابوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بودبتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت ، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تائیدات غیبی باد ـ عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! ،، (۱)

دایو دوه مثاله دهند. او پارس دحکومتو نودیوبل غولولو اودقندهار په مقابل کی ددوی دافکارو نمایندگی کولای شی، چه دې دوو حکو متو نوهر وخت فرصت لټاوه چه قندهار ترلاس لاندی کړی، مګر څنګه زه دمیر ویس نیکه حالات لیکم نوزه باید دقندهار وضعیت ته دهوتکو له نقطهٔ نظره وګورم اوځه چه له دی لاری وموم هغه څرګند کړم، څکه په همدې هرج ومرج کی یاتردې دمخه هوتکو اوتوخیواو ابدالیو پرقندهار مستقل حکومتو نه کړی دی، په دی صورت کی نولمړی دالازمپښی چه پخپله دهوتکو قبیله وپیژنو اوبیاددوی دریاست بیان ترمیرویس دمخه څرګند کړم، چه له دې لاری هم دقند هار دمخنی وضعیت څرګند پښی اوهم دهو تکو عشیره چه زمونږ ملی قائد میرویس له همدې عشیری څخه میدان ته را وتلی دی معرفی کپښی ، نودادی په دې مقصد پیل کوو :

دهوتکو تبر: په پښتنو کی دهوتکوتبو دیر شهرت لری. دا څکه چه دا تبر د پښتنو په ملی نهضتو کی لویه برخه لری اوپخپله پلانې مهم رول لوبولی دی ..

هوتك تبر دغلځیو یوه پښه ده اولکه دانسابو لیکونکی چه لیکی ددې تبر لمړی پلار هوتك نومیده چه تبرئې هم دهمدی پلار پنامه پادشو او هوتك باباد باروزوی اود تولریا توران لمسی اود باباغلځی ګړوسی دی (۲)

مګرداچه هوتك بابا په کومه زمانه کی اوسیدی پوره څرګنده نه ده که څه هم د پټی خزانې مؤلف د «هوتك بابا» په نامه دهوتکو یو پلار لیکلی اومعرفی کړی

---

(۱) دا مکتوب له یوه قلمی جونګ څخه رانقل شوی دی ، چه د « فراهی » پنامه اود ښاغلی فاضل ګویا څخه دی .

(۲) حیات افغانی ۲۵۶ ـ خورشید جهان ۲۱۰ ـ پټه خزانه ۷مخ

دی چه وایی پ ٦٦١ هـ کال داتغر په علاقه کی زیږ ېدلی او په ٧٤٠ هـ کال وفات شوی دی مگر دڅو دلائلو په نسبت ددې خبری منل دقت غواړی : یوخو پخپله دپټی خزانې څو جملې دی چه په یوه ځای کی وایی: «او هغه وقت چه لوی سو نوئې کا دخدای عبادات او په اتغراو سوری کی دقوم سردار اوباد ارو» (١) بل ځای وایی :«بابا هوتك خپل قومونه راټول کړل. اودسره غره سره ئې پر مغلو شخړه بوتله» (٣) نو که داسړی دهوتکو لمړی پلار فرض کړو ، نو بیادده قوم یا اقوام له کومه شوه؟ ځکه چه تر ده دمخه دهوتکو یوسړی هم نسته او توخی هم یوسړی دده ورور دی او په درې پښته باباغلځی ته رسیږی چه ټول پنځه شپږ تنه کېږی، نو به څنگه داومنل شی چه دا« هوتك بابا» هم هغه هوتك بابادی چه د بارو زوی، دتولر لمسی اود غلځی کړو سی دی ؟

بله داچه که داخبره ومنله شی باید «باباغلځی» هم په ٤٠٠ هـ یالږ دمخه یالږ وروسته وبولو حال داچه پرخلاف دارباب انساب دلیکنو څخه موږ دغلځیو وټبر دنامه ریښه ترهغه رخت ډېر پخوا حتی که څوك پقهر نسی تر اسلام دمخه هم موندلای شو ، بلکه تقریباً ثابته ده ، ارباب انساب لیکی چه دبیټ نیکه د«بی بی متو» نامی لوردنسه یوزوی پیداشو چه دهغه نوم یې «غلزی» یا«غلجی» کښېښود (١) مگر څه به وشی که موږ دانوم «غرزی» وگڼو ځکه چه په زړه او اوسنی پښتو کی د«غر» ریښه خصوصاً په نومو نو کی ډېره غښتلې اوقوی ده، حتی دځینو محققینو په عقیده دغور، غرج، غلج ،خلج، غرچه دنومو ریښه هم له غره څخه و لاړه شوې ده او په منځنی

---

(١)(٢) پټه خزانه ٧، ٨

(٣) خورشید جهان ٢٠٩مخ ـ حیات افغانی ٢٥٦مخ ـ تاریخ سلطانی ٧٠ مخ

اسیا کی د آریائی ځایونو او قبیلو په مورد کی استعمال شوی دی (۱) همدار نګه دغورګ اوغرجستان یاغرځه اوغرځنی نومونه په پښتو کی شاید دا ادعا ثابته کړی

توما سچګ یوغربی مدقق هم دګر gar یعنی غره کلمه دبا کتری په زره پارسی کی مستعمله بللې ده اووایی چه غرچه د آمو پورته خواته دیوه غرنی ولایت نوم دی چه آریایان پکښې اوسیدل (۲) اوعلاوه پردې په اویستا کی دا کلمه د « گیری » په شکل په همدې معنی راغلې ده (۳) اوپه سنسکریت کی د giri پشکل لیدل کیږی (٤) دپورته قرینو په نسبت، نسبت دې ته چه دانوم «غل زی ، گلزای، قلزی، غیلجائی ،غلجه ئی، غلجائی» اونورو نومونو چه مؤرخینو رازرازر اوی دی یاد کړو ښه به دادی چه آریائی اصل ته رجعت ور کړو اودنورو دبرنومونو په شان چه له « غره» څخه اخیستل شوی دی داهم لهدې کلمی څخه واخلو او «غرزی» ئې وبولو که دانظر یه ومنله شی نودغرزی « مشهور پدغلځی» دتبرنوم به ترهغه دپر پخوانی شی چه څینومؤرخینو لیکلی دی اوهم بیت ، سرېن او غرغښت نومونه هم چه دپښتنو پخوانی نیکونه باله شوی او نومونه ئې هم له مابعدالاسلام سره نه لګیږی داسلام دمخه وبولو. په دی صورت چه مو « غلځی» «غرزی» کړاوغرزی ته موتر اسلام دمخه یاداسلام سرته نژدې تاریخ وټاکه نواوس کولای شو چه دهمدې تاریخ په تناسب دهوتکو لمړی سړی هم وټاکو اوددوی دژوندتاریخ هم تخمین کړو .

پهرصورت دازماشخصی رایه وه، دلته زه نورنه غواړم دا خبره وکړم فقط زما مقصد دهوتکو داصل په شاوخوا کی یوه رنړا غورځول وه. خو کمه مثبته نتیجه چه پلاس راغله هغه داده چه هوتک دغلځیو یاغرزیو یوه پښه ده چه دپښتنو د ملت ملی

نهضتونه له ۱۱۱۹ هـ څخه تر ۱۱٤۹ هـ پورې ددوی دهمت اوغیرت گټه اودتورې چوټ دی

(۱) جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتولد اثر ۸۸ مخ (۲) زبان پامیر

(۳) داویستافرهنګ ۲۷۲ مخ (٤) دهنداوانګلیسی قاموس ٦۱۱ مخ د ۸۰۷ طبع

چیری اوسپدل؟ دهوتکواصلی تاتوبی «داتغر»سیمه‌ده چه‌د کلات جنوب شرق ته پروت‌اوه هر تکواوتوخو دحکومت مرکزدی، ترهغه‌وروسته چه‌هوتك بابادووی یولوی نیکه‌دتبرمشرشو،دسیوری خلکو هم‌دی په‌مشرتوب اوسر داری ومانه(۱) دمغلودهجوم په‌وخت کی د کلات دارغنداو ترغاروا واو لان (۲) او سورغر «۳» پوری هم ددوی په لاس کی وه اودوی اداره کول، څوچه ئې په‌مبرانه له‌همدی ځایوڅخه دفاع وکړه اومغول‌ئې وشړل (٤)

داتصرف اومشرتوب ترهغه‌وخته و، چه‌په ۱۱۰۰ ه کښې خارجی دښمنانووغوښته دهمیشه‌په‌شان دپښتنو په منځ کی دغلځی اوابدالی په‌نامه دنفاق اوربل کړی «لکه تل چه‌ئې همدا کار کړی‌دی‌اوهم ئې کوی» مګر له‌ښه‌مرغه داپلاپښتانه ونه‌غولیدل اوددوی‌بوه‌مشران چه‌دابدا لیانوله خواسلطان خود کی‌او دغلځیانو له‌خو اسلطان ملخی توخی و، ددې‌نفاق اندازی ددفع‌دپاره ئې‌ددې‌دوو تبروپه منځ کښې «لکه سلطان‌محمدچه‌صریحا«لیکی» یوموقتی حدوتاکه، یعنی‌ددوی دتاتو بواوداوسپدلو دمخکو ترمنځ ئې‌یووپش تعیین کړ اودائې‌سره‌ورویل‌چه د کلات‌دجلدك «گرماو» دی‌ددې دووتبروترمنځ‌حداووپش وی (٥ یعنی‌دهغه لمرختیزه خوادی‌دغلځیانو په تبراره‌ولری او لمر لوبدیزه خوادی دابدالیانو دتبروی. اودا وپش تردې نژدو کلو یورې مراعات کېده، حتی‌اوس هم‌باته‌دی.

ددې‌وپش ترتثبیت‌وروسته‌سلطان‌ملخی‌چه‌دتوخواوهو تکومشرو، داورنګ‌زیب

---

(۱)دسیوری علاقه‌د کلات جنوبی خواته‌برته دمـ پته‌خزانه ۷مخ

(۲) اولان ـ دشاهجوی شمالی‌خواته‌یوځای دی‌چه‌د زهرو ودانیو آثارهلته‌سته

(۳) سورغر، هغه‌غردی چه‌داو لان‌او شاهجوی شمالی‌پلوته نژدې پروت دی

. پته‌خزانه ۸مخ (٤) پته‌خزانه ۷مخ.

٤) تاریخ سلطانی ٦۰مخ

له خوا هم په رسمیت وپېژندل شو، او دده پنامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد دتاریخ سلطانی مؤلف چه څه وخت په کلات کښی حاکم و، دافرمان پخپلو سترگو داورنگ زیب په لاس لیك دسلطان ملخی داولادې څخه لیدلی دی (۲) او هم لیکی چه په هغه وخت کی دغلځیانو دټبر مشرتوب اوسرداری په ده اړه درلوده (۳)

ځکه نو تر پورتنی وېش او تقسیم وروسته دهوتکو او توخو دټاټوبی لمن دجلدك د«گرماو» څخه ترغزنی پوری اوږده شوه، اوڅنگه چه دپټی خزانې مؤلف لیکی په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلرد. (٤)

دهوتکو ښاغلی ترمیرویس دمخه زموږ ترملی قائد میرویس دمخه

هم دهوتکو په ټبر کښی او ښاغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه دقوم او اولس مشرتوب ئې کاوه او خپل دپښتانه اولس ئې پر سمه لاره بېوه ـ او دخپلی خاوری دودانې دپاره ئې ډېر زحمتونه کښل؛ دپردیوله هجوم څخه ئې خپل هواد اووطن ساته او د وطن دساتلو دپاره ئې دخپلو ښوزلمیانو وینی تویولې ـ .. دوی هر یوه دلارښوونکی اورهنما او پیشوا حیثیت لاره، دخپل اولس په درد اوخوږو خبروه، په غم او ښادی کی ورسره شریك وه، دوی ځانونه له ملته جلانه بلل او نه ئې ترې کړ که کوله او نه ئې دخپلو شخصی اغراضو اومقاصدو دپاره استعمالول دوی پښتانه مشران وه، او پښتنو هم دوی ته داحترام سرټیټ کړی و، هر څه چه به دوی ویل پښتنو کول، حتی روحی عقیده ئې ورته درلوده اوخپل هر مشر ئې یورو حانی مشر هم گانه، ځکه

۱ـ حیات افغانی ۲٦۱ مخ

۲ ـ تاریخ سلطانی ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطانی ٦۰ مخ

٤ ـ پټه خزانه ۱۷۵ مخ

اوس لاهم نوم سره «نیکه» یادهوی، دا په زورچا دوی ته تلقین نه و کړی او نه داخبره
هزور په یوه ملت منله کیږی، فقط دوی خپل خان همداشان ملت ته معرفی کړی و
اوخپل اعمال ئی هم څنگه چه دیوه صحیح مقتداسره وړدی هغسی گرزولی وه او نه
ئې داخیال و، چه دمهذبو اومتدین نماوغلو په شان دپسو په پوه ستوگی دلیو یانو
کارونه وکړی او ددوی دسمون په پلمه ددوی غوښی وشکوی او یخپله
ئې وخوړی ...

که څه هم ترمیرویس دمخه دهوتکو په دوره کی به دا دول اشخاص دپر نه وی
خوبیاهم څه چه شته په هغو کښې مشهوراو معروف اشخاص دادې تنه دی : ـ
باباهوتك ـ ملکیار ـ ښالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چه نوم ئې دمخه ذکر شو) دبعضو مؤر خینو په
عقیده بلکه دتولو پښتنو ارباب انسابو په نظر یه داسړی دهوتك دتبر لوی نیکه دی
څکه چه دوی «غلځی بابا» ته دې زامن قائلیږی : توران یاتولر ـ ابراهیم ـ بولر
اوتوران ته دوه زامن تاکی یو« بارو» بل «بابو» چه د بارو بیا دوه زامن زیږی
دیوه نوم ئې «هوتك» اودبل ئې «توخی» کښښبود ۱) داهوتك نوده و تکیا نو لمړی
پلار بللی شوی دی، مگر آیا داچه دا «باباهوتك» چه موږ ئې لاندی حالات لیکو
هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ اویائې دژوند پتاریخ کښې تغیر راغلی دی که
یه؟ دا خبری دمخه څېړلی شوی دنوری څېړنې حاجت نلری ـ احتمال لری چه
دابه دوهم هوتك نامی وی چه دلوی نیکه پنامه یادشوی وی او بابه ددوی دوارو یه
نومونو کښې کمه اشتباه پیښه شوې وی او یا به داهغه لمړی باباهوتك وی، مگر دژوند
تاریخ به ئې نژدې تا کلی شوې وی یانور څه ... خو په هر صورت څکه چه په دې
نامه ترمیر ویس نیکه دمخه دهوتکو یومشهور نیکه تیر شوی دی نو که لمړی

(۱) خورشید جهان ۲۱۰ مخ ـ تاریخ سلطانی ـ حیات افغانی ـ پته خزانه ۷ مخ

پلاروی کـه نه، باید دژوند حالات ئې ولیکل شی اوهغه په پټه خزانه داسی راوړی «هوتك بابا په اتغر کښې زېږېدلی و، په سنه هجری ٦٦١ کښې اوهغه وقت چه لوی سو نوئې کـادخدای عبادت او په اتغر اوسوری کښې دقوم سردار اوبادارو .

نقل دی : چه په هغه وخت کښې په هرځل. مغولو دارغنداو پر غاړو لوټ کـاوه اواولان او کلات به ئې تالا کول، باباهوتك خپل قومونه راټول کړل، او دسره غره سرد ئې پر مغلو شخړه بوتله، په دې جـګړه کښې مغول تالاسول ، اودېښتنو ګړندیو ډېر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسی نقل وکـا ،چه سورغر دمغلو په وینو داسی لجند سوچه پلوشو دلمر به بر ېښنانده کـا، په دې شخړه کښې چه پښتا نه لېږ اوبې ځوا که وو، چه دسرو مغلو ېښه راغله ،اواخیسته ئې وکـا، یوڅو غښتلی دبابا هوتك خپلوان ومړل، بابا هوتك په لوړ زغ دا سند ره لولوله، اوپه غشیو ئې دمغولو ټټرونه څیرل (۱)

دباباهوتك ترانه :

پر سور غر بل را ته نن اور دی — وګړ یه جوړ را ته پېغور دی
پر کـلی کور باندی مغول راغیء — هم په غزنی هم په کابل راغیء

* * *

غښتلیو ننـګ کړیء دامو واردی — مغول را غلی په تلوا ردی
په پښتو نخوا کښې ئې ناتار دی — پر کـلی کور باندی مغول راغیء

* * *

آ، د مر غې غښتلیو را سیء — پر ننـګ ولاړ دپښتو نخواسیء
تو ری تېږ ې ، غشی تر ملا سیء — پر کـلی کور باندی مغول راغیء

---

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشیو کړیء وارو نه — د تېرو تو رو گز ار و نـه
وروړ اندی کړیء خپل ټټر و نه — پر کلی کور با ندی مغول راغی

* * *

ز ما د ز لمو وینی بهېږی — مځکه اوغرونه په سر ه کېږی
مېر څی زغلی او تر هېږی — پر کلی کور باندی مغول راغی

* * *

پښتنو هلیء پر غره جنگ دی — سورغر به وینو ددوی رنگ دی
مهال دتو ری دی د ننگ دی — پر کلی کور باندی مغول راغیء

* * *

زلمو پر ننگ ځانونه مړه کړیء — د ښن په غشیو مو پېیه کړیء
د پښتو نخوا مځکی ساته کړی — پر کلی کور باندی مغل وراغیء

غښتلو میړو چه داسندره اورېدله، په جگړه تودېدل، ترڅو چه سور غرئې دمغولو په وینو ولاړه او ټول ئې پېنا کړل (۱) . اوسوبه ئې په برخه شوه .

وایی چه با با هوتك دمغولو سره ډېر جنگونه وکړل، اودار غند اوپوری خواته ئې وشړل، اوهر کله به داتغر اومرغې غښتلیو پردوی یرغلونه کړل او په غرونو به مغول ننوتل، بابا هوتك چه سپین زیری شو، عمرئې نه اویا کالو ته ورسېد، نو په سنه ۷٤۰ه وفات سو (۲)

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۷، ۱۱، ۱۳ مخونه

۲ : ملکیار ... ه هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه بل سړی مشهور دی او د اولس مشر توب ئې کړی دی ملکیار نومېږی ـ دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه تر پلار وروسته ئې په پنځو یشت کلنۍ د اولس دمشر توب بګړۍ په سر کړله . چه په دې حساب نو دده دزېږېدو کال ۷۱۵ هـ کېږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډېر غښتلی او قوتمند سړی و ، په جنګو کی به له لسو تنو سره بډو » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشر شو نو تر هر څه دمخه ئې زراعت او کرنی ته توجه و کړه ، شاړی او ورانی مځکی به ئې ودانولې . دسیوری په لتو کښې ئې ډېر خپلوان راټول کړل ، او هلته ئې کاریزونه و کښل او خپل زلمی ئې په کښت او کرنه و ګمارل ، په دې وخت کښې مغول له دې ودانیو څخه غوږن شول او څنګه چه ئې دپښتنو دملك ودانېدل پرخوانه هوارېدل نو ئې پرسیوری یرغل و کړ او ملکیار ډېر سخت جنګونه ور سره و کړه ، په دغو جنګو کښې لمړی وار دپښتنو مېنی ورانی شوې ، او ځینی لازوب او مرغې ته ولاړل او ځینی هم وازی خواته ، خو دوهم وار بیا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل او پر مغولو ئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل او سیوری ئې بیا ودان کړ (۲) .

ملکیار دمشر توب سره رو حانی جنبه هم در لوده او ښه متد ین او خدای غوښتونکی سړی و ، دپښتنو اولس پرده باندی عقیده درلودله او دده وینا ئې خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ دخپل اکا « توخی » کورته ورغیء ، دخپل اکا زوی « نوربابا » ئې ولید چه غشی تېره کوی ، پوښتنه ئې ځینی و کړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جګړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار بابا دعا و کړه چه : « تربوره ! تل سوب من اوسې ! » او وایی چه دهمدې دعا بر کت و ، چه نور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح و ، او دده ماته دهیچا یاده نده .

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

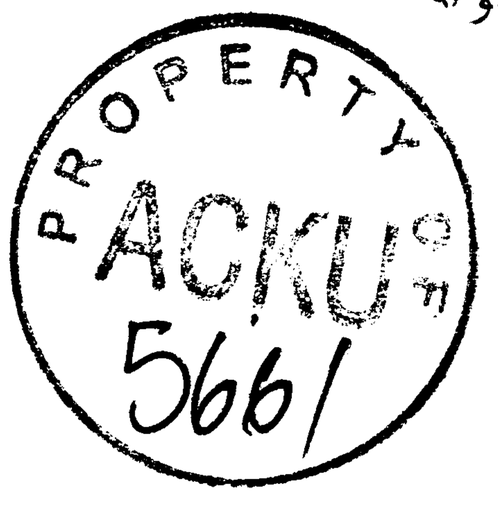
PROPERTY OF ACKU 5661

وایی چه یوه ورځ د مغولو تاړاك پرسیوری راغیءاوهغه وخت دملکیار بابا په کلا کښې پرته لهښځمنو بل څوك نهو ، نوربابا پهخبر سو ، ژرئې ځان هغه کوټته ورساوه اوپه یوهتنئې مغولوشړل اوډېرئې مړه کړل ، داټول دملکیار بابا ددعا برکتو (١) .

علاوه بردې ملکیار یوملی شاعر همو اوپه پښتو کښې ښه سوځو نکی او لهتأثیره ډك اشعار لری ، دده اشعار پرملی وزن اوملی روحدی ، چهدلته بهئې دنمونې په توگه یوه سندره راوړو :

وایی چهپه ٧٤٩ هجری کښې دپسرلی پهموسوم دترنك رود ډېرډك راغیء ، او سخت نیزونه پکښې راتوی شول ، یوهمیاشتئې چړاوگودرونه موند او غاړی غاړیءبهېدی ، ملکیار با با چه دترنك څنډوته راغیء دا سندره ئې وبوللهه :

دملکیار سندره :

ترنك بهېږی ترنك بهېږی غاړی تر غاړی
زما زړگی خو خپل لالی غواړی

* * * * *

که روده رو ده ! دترنك روده ! خا وندد یوچ کا
چه زړگی مومی زما ، خپله سوده

* * * * *

کهنیز دی نیزدی نیز دبېلتون دی زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی پهغم زبون دی

* * * * *

که اوردی اوردی پهزړهمی اوردی دا اور بهوچ کا :
دویر نیزونه بل ډېر پهزور دی

(١) پټه خزانه ١٥ مخ

نمنځنه یو سه سپینی سپوږمیه ورته ووایه
چه تر نـك ټال کړم ستاله خو لـگیه

* * * * *

که‌خړو خړو ! اوبوسوان کړیء بېل « ملکیار » دی
یاته له یار دی سوب‌ئی جانان کړیء

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دټبر او اولس دمشراو خان په‌حیث پېژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیـکه پلاردی چه‌دخپل زوی ترقیادت دمخه دهوتکو له نومیالیو مشرانو څخه‌و ، حتی دهوتـکو یوه پښه دده پنامه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهوتـکو دې پښې ته په‌درنه سترگـه گوری ، تر داسی حده پوری چه که کوم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وټاکی په ځواب کښې ورته ویل کېږی :

« ته‌نو کم ښالم خیل‌یی ! » یعنی که ښالم خیل وای نودامتیاز حق‌دی درلود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج و کړ نودهوتکو اوتوخو خپلوی ترپخوا ټینگه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازوله‌نسه (چه‌دقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځه‌وه چه وروسته به‌ئې مفصل‌شرح حال‌راوړه شی) څلور زامن خدای ورکړه چه ترټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان)و . اودرې نورزامن ئې داوه (۱) : عبدالعزیز خان ـ یحیی خان ـ عبدالقادر خان ـ ددې د رو له منځه عبدالعزیز خان د میر ویس تر مرگ و ر وسته پر تخت هم کښېنا ستلی دی .

(۱) یټـه خزانه ۱۷۷ مـخ حیات افغان ۲۵۷ مـخ خورشید جهان ۲۱۰ مـخ

داو د هوتکو حال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه و لیکل شو نو ترملی نهضت د مخه څه نه څه دقندهار وضعیت هم ځینی څرګند شو ، یعنی دا ځینی ښکاره شوه چه قندهار کڅه هم ددووطماعو ګاونډ یو ترمنځ واقع و ، خو بیائې هم نسبتاً استقلال او خپلواکی وه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانتنی حکومت درلود ، چه دهیچاتر اثرلاندی نه و ، داترهغه وخته چه داصفهان ددر بار څخه «ګرګین خان» دپښتنو دپایمالولو دپاره تاکل کېده او دیوه خورالوی اومسلح لښکرسره دقندهار دحاکم او بیګلر کی پنامه قنداهار ته راتیء د ده د رارسېدوسره دپښتنو ډېری مېنی ورانی شولې اوډېر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصی اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشی ؛ مګر دګرګین دا ګرګوالی ډېر پانه نشواونه پښتنو دده ظلمونه وزغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملی مشر میرویس نیکه ته راغله اومیرویس نیکه هم دملی ننګ برځای کولو دپاره ولاړشوملائې وتړله ، وخوځېد ، اودده له خوځېدوسره داصفهان تخت په خوځېدو راغیء ، ګرګین ئې له مینځه ویوست ، او بیائې دپښتنو ملی حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشی . اوس چه ترمیرویس دمخه دپارس ، هند اوقندهار وضعیت څرګند کړشو ، نوبه دملی زعیم میرویس نیکه په پېژند ګلوی ګوتی پوری کړو او دده هغه لوړ اوقیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هېر نکړی ترکمه ځایه چه مأخذ و نه پلاس راغلی و لیکو که خدای کول !

میرویس څوك و ؟ اوڅه ئې وکړه ؟

دده دنسب سلسله :

دمیرویس نیکه دنسب په سلسله کی او داچه دی په څووا سطو بابا هوتك اوباباغلځی ته رسېږی دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه ئې بیرته هغه دپښتو جمله ده چه باید وویل شی : داسلسله « نه پرڅه ده نه بې څه ده ! » مثلاً حیات خان او شیر محمد دده سلسله داسی را نقلوی : « حاجی میرخان ولد ښالم خان ولد کرم ولدمندولد عمر ولدجلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتك بن بارو بن توران بن غلځی (۱) » مگر سلطان محمد قندهاری بیاد اسلسله ډېره لنډه ضبطوی او پورتنی حسین نامی دمیر ویس خان پلار گڼی (۲) چه له او وتنو څخه سترگی پټوی او صرف نظر کوی ، نو پهمدې دلیل لمړی سلسله هم کاملاً داعتبار او ویسا وزنه ده خوڅنگه چه لږو ډېر دملی عنعنو او روایاتو سره سرخوری نوټوله سرتر پایه غلطه هم نشو بللای .

پهر صورت موږ صرف نظر له دې څخه چه دی په څو سلسله باباهوتك ته رسېږی ، میرویس دیوه پښتانه مشر او ملی قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلی عسکر پنامه پېژنو ، نو څه دی که ئې د ټولو نیکونو ، نو مونه تر بابا هوتك پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده دخپلی سلسلې په اعتبار هغو مره کارنه دی کړی لکه چه دخپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی دی ، میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه در لوده چه بیائې دپښتنو د ملیت ږغ دوطن په غرورغو کښې پورته کړ ، اوخپل قوم ئې دپردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کی ئې دملی حکومت اساس کښېښود .

---

(۱) حیات افغانی ۲۵۶ ـ ۲۵۷ مخونه ـ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ دبمبئی طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا د کلات اوقندهار په منځ کی یوه جگه او باشکوهه کلا لپدل کپد له چه دتازی (۱) درباط جنوب ته د سلطان ملخی توخی له خواچه دپښتنوملی مشرو ، جوړه شوې وه ـ اوددې کلا څنبتن ته دغزنی څخه ترجلد که پوری ټولو قوموڼو دا طاعت سرتیټ کړی و ، او ده مستقله حکمرانی در لود له .

په ۱۰۶۱ هجری کال پهمدې کلا کی یوه ښکلې نجلی دنیاته راغله چه ددې مشر د کورنی مسرت اوخوښئې یوپه دوه کړه ، څوك څه پوهیده چه دا پښتنه نجلی به دخپل قوم په سرنوشت کی څه رول ولوبوی ؟ پردې نجلی ئی «نازو» نوم کښېښود ، څوچه دوړ کتوب څخه نجلیتوب ته اوله نجلیتوب څخه ، پیغلتوب ته ورسیدله .

پلارئې دخپلی لورپه علمی روزنه کی ډېره توجه درلوده ، له فاضلو مېرمنو اوسپین زیروعلماًو څخه ئې لیکل اولوستل زده کړل ، دازده کړه تر هغه وخته جاری وه چه د ددې پلار « سلطان ملخی » سره غره ته نژدې په یوه جنګ کی و فات شو ، هغه وخت نود کورنی چاروا داره او داولس مشرتوب د ددې پرغاړه ولوېده ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه « حاجی عادل » دنازو ورور هم له دې جلاشو اودخپل پلاردانتقام اخیستلو په نیت جنګ ته ولاړ ، د کلی او کورسانتنه هم نازوته پاته شوه او دې هم دیوه پښتانه زلمی په څېرتوره تر ملاکړه اودخو ننګیالیو تر بروسرهئې خپل ټاټوبی دپردیو له هجومه وساته (۲)

میرمن نازوهم دنورو پښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه ، دمېلمنو په ډوډی ور کولو او دمسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه ، تل به

---

(۱) د کلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه د کابل پرلار واقع دی .

(۲) پته خزانه ۱۷۵ مخ

د ژمی په موسم ډلی ډلی مسافران راتله او ډېری دپر دېسانو قافلې به دمیرمن نا زو د کلامخ ته پنډی وې ـ په سووتنو پردېسانو ته به ئې ډوډۍ او کالی ورکول، څوچه ددې میرمنی دسخانوم له خیبره ترکوسانه خپورشو (۱) په دې وخت کی نود «ښالم خان» هوتك په نکاح شوه، او لوی خدای څلور زامن ورکړه چه نومونه ئې دمخه ذکرشول او تر ټولو مشر نومیالی پښتون میرویس و، چه ددې زمری پښتنې په غېږ کی وپالل شو او یوزمری پښتون ئې پښتانه ملت ته وړاندی کړ.

علاوه پردې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده، صالحه او نیك عمله ښځه وه؛ ترداسی حده چه دپټی خزانې مؤلف وایی خپل او لاد ته ئې هیڅ وخت بې اوداسه او بې طهار ته شیدې نه دی ور کړی. کم وخت چه ئې سن پوخوالی ته ورسېد او پخه ښځه شوه، نوبرڅېره پر پورتنیو ښېګڼو دا دب او علم سره ئې ټینګه علاقه وموندله او په لږه مده کښې نوموړې شاعره شوه، دا یوه رباعی ئې ترموږه پوری را رسیدلې ده چه وایی:

سحر گه وه د نرگس لېمه لا نده ‌ ‌ ‌ څاڅکی څاڅکی ئې له سترگو څڅېده
ماوېل: څه دی، کښلې گله ولی ژاړې؟ ‌ ‌ ‌ ده وېل: ژوندمی دی یوه خوله خندېده

همدا پورتنی فکر دی چه داو سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر «اقبال» په خوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وایی:

شبی زار نالیدا بر بهار ‌ ‌ ‌ که این زندگی گریهٔ پیهم است
در خشید وبرق سبك سیر وگفت ‌ ‌ ‌ خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بگلشن کی برد این خبر ‌ ‌ ‌ سخنها میان گل وشبنم است

دمیرمن نازو خوب لیډل: چه میرویس نیکه وزېږېده مور ئې پهم هغه لمړی شپه خوب ولید چه حضرت بیټ نیکه دې ته وایی: «زما لوری! دا زوی ښه

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ

تربیه کړه ؛ کم‌وخت چه ستا دازوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی ـ حج‌ته به ولاړشی . . .

زما لوری ! دده په روزنه اوتربیت کښې غفلت ونکړې ؛ دده له‌نسله به نیك شاهان پیدا شی ـ چه دین ته به‌رنما ئې ور کړی ـ دده په تربیه کښې ښه زیار باسه اودقت کوه ، دده پراوزه دلویولویو کارو انجام پروت‌دی» (۱)

میرمن نازو ددې خوب په‌اثر برخپره پرمورنی عطوفت یوه بله مخصوصه علاقه هم له خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله ـ دمیرویس په روزنه کښې به‌ئې ډیر دقت کاوه ، څوچه میرویس ددې له زمری روزنکی عبز څخه پاځېد ، زلمیتوب ته ورسېد . څنګه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دشپږ کلنۍ څخه‌ئې‌دده په‌تعلیم‌شروع و کړه اوپه‌یوه کال کښې ئې د دین ټول فرائض په‌زده کړه اوتل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیت نیکه له‌خولې ، تاته ډیر لوی لوی کارونه ګوری چه باید انجام ئې کړې ـ چه لوی شي دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه ـ . . . زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ اوستا خپل‌قوم اواولس ستاترسیوری لاندی ستا دخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه میرو یس زلمی‌شوتل به ئې په هر مجلس کی دخپلی مور پورتنی وصیت یادداوه‌اوویل به‌ئې : « زمامور ماته دلویو کارو دا نجا مولووصیت کړی دی ، زه‌باید زیارو باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له‌خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزېږېدو نېټه : په‌یقینی‌اوقطعی‌تو ګه‌څرګنده نه ده چه‌میرویس نیکه په کوم‌تاریخ اونېټه زېږېدلی دی ، مګر که دده د مور اودده د لمړی زوی

(۱) پښتو خزانه ۱۷۷ مخ

دزېږېدو دتاریخ له رویه تخمینی تاریخ وتاکو نو دده دزېږېد و کال ۱۰۸٤ ه تاکلای شو اویقین ته نژدې دی .

ځکه چه دده مور میرمن نازو په ۱۰٦۱ ه کال زېږېدلې ده ، او څنګه چه په پښتنو کی معمول ده دمشرانو اوخانانو لونی دپلرو پر کور دېری کښینی ، دشل اوپنځه ویښتو کلو په عمر کی ئې مړوته ور کوی نو ځکه به دمیرمن نازو مړوښی چه دښالم خان پنکاح شوه په ۲۲ کلنی توب وبولو اویو کال وروسته به هم دمیرویس زېږېده فرض کړو چه پوره په ۱۰٤ ه کال واقع کېږی ، او داتخمین دمؤرخینو لهدې قول سره چه وایی شاه محمود د میرویس لمړی زوی دمیرویس دوفات په کال اتلس کلن و (۱) ، هم تناقض نلری . ځکه چه دمیرویس وفات په ۱۱۲۷ ه کال و ، نود شاه محمود زېږېده په ۱۱۱۰ ه کال یعنی یو کال تروادە وروسته طبیعی دی .

دمیرویس ازدواج: دمخه موویل چه سلطان ملخی توخی دغلځیانو دتبر مشراو سلطان خداداد (مشهور په سطان خود کی سره) دابدالیو مشر دنفاق اونزاع ددفع اوجلوګیری دپاره دابدالیو اوغلځیو دمځکو ترمنځ ئې حدونا که .

دې دحدنا کلو کښه هم په ظاهره ددوی په منځ کی بېلتون اچاوه مګر معناً دېر ګټو را ومفید ثابت شو ، ځکه چه له یوې خوا ئې دېر دیو کر غېږن اوله فساده ډک لاسونه پرې نه ښو دل چه دوی پخپل منځ کی سره واچوی اوله بلی خواهری قبیلې په دېر جدیت سره دخپلی برخی په ودانولولاس پوری کړاودېر زیارئې یوست ، دا رویه دسلطان ملخی ترمرګ وروسته ددده دورور حاجی عادل یا حاجی ابدال له خواهم تعقیب شوه ، خو کم و خت چه دولت خان سدوزی دابدالیانو مشر شو پرغلځیانوئې لښکرو کړ اوهغه ئې دېرزوبل کړه او دمیرویس

(۱) تاریخ افغانستان دمیلسیون اثردمنشی احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ
ترکتازان هند ٤ ج ۱٤۷ مخ - سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

پلارئي ښارصفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب ګلونه بویوی اویو ښکلی قوی زلمی ځینی جوړ ېږی چه دپښتنو په اصطلاح خوربرمینه کېدله . اتفاقاً په همدې ځای کی یوه پېغله نجلی وه چه «خانزاده» نومېدله ، دې نجلی یوه مور درلوده چه نوم ئي « درخو »وه ، پلارئي جعفرخان نومېده چه دسدوزومشهور خان او په سدوزو کی « کامران خیل » و (۱) اوخو مده دمخه وفات شوی و ، بل وارث ئي نه درلود اودېر جایدادئي هم پاته شوی و ، څوك ئي نه در لوده چه کورنی او دبا ندی چاری ئي اداره کړی ؛ ـ هغه و ، چه دنجلی مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبی فتح او الهی فیض و ګانه دانجلی ئي په نکاح کړه (۲) کم شی چه دې ازدواج میرویس ته ګټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشرتوب ، خانی او جهاندارې دده لاس ته ورغله دسدوزی تبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، څوچه ورو ، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو په زړو کی ئي هم دغلځیانو په شان ښه ځای اولوړ مقام ونیو اومیرویس ئي په اولسی معاملو کی خپل لوی مشاور و ګانه .

دمیرویس کسب: دمخه ترهغه چه آزادی غوښتونکی او سیاسی اوقومی لوړافکاردمیرویس په کېکړه کی ځای ونیسی او یاوروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیرویس پلارنی بدائي ډېره کړی میرویس دتاجر په نامه مشهور او پېژاندل کېده اودلویولویو کاروانو په ذریعه به ئي دهند خواته تجارت کاوه (۳)

کخه هم دده د تجارت څخه پېله د « افغان او پارس جنګ » د کتاب له لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس دېر هوښیار ، پوه او دېر دولتمن سړی و (٤)

---

(۱) کامران خان داعلیحضرت احمدشاه بابا له نیکه ګانو څخه و. (۲) تاریخ سلطانی ۷۰-۷۱ مخ

(۳) دافغان اوفارس جنګ ـ دجارج نیون هام فورداسحاق ترجمه له لاتینی څخه په انګلیسی

(٤) تاریخ افغانستان ـ اثرمیلسیون ۱۹۷ مخ

مگرد و روستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د در بار یانو خولې دهندی قیمت بهاو تحفو او سوغاتو په زور گنډی او یاد حجاز علمأ او ملایان دځان کوی دده بډائی او ثروت ښه تأ ثیر ښندی او معلومیږی چه حقیقتا هم دی بډای ثروت مند سړی و، او هم ئې تجارت کاوه، او ترهغه و خته د تاجر په نامه یاد ېده څوچه دپښتنی مشرانو به ټولی کی ئې ځای نیوه، او ددوی ښاغلی مشر ټاکل کېده.

دمیرویس شخصی صفتونه: میرویس دنرمی او ملائمی طبع خاوند و، دده متین فکر، زرینه رایه، رسا ذهن، لوړ اخلاق واو دده د سخاوت شهرت مؤرخین ډېر ستایی (۱) مگر سر یېره پر دې ټولو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشرتوب او ملی مقاصدو او سیاسی میدانو کی ښه مرسته کوله دده فصیحه ژبه خوږه وینا، جذاب نطق و، ځکه چه داصفهان د دربار قانع کول او دگرگین پرخلاف دهغو رایه گرځول او یا دحجاز علمأ خپلول او دهغو څخه دخپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نه و، چه یوازی په سوغاتو او تحفو سرته رسیدلی وای، بالاخر دپښتانه یو ملت ترلویه او کوچنیه فداکاری او ځان نثاری ته حاضرول څومره قوت غواړی؟ داټول میرویس دخپلی غوره وینا په زور سرته رسولی دی.

هو، لږ وروسته چه دده څولنډی لنډی ویناوی دواقعاتو پرترځ کی ولولیء هغه وخت به دده داښکلی صفت لاښه تاسی ته وځلیږی.

دمیرویس مقام دپښتنو په نزد: وروسته ترهغه چه میرویس له سد وزو سره خېښی و کړه دده مقام دپښتنو په نزده دوه چنده لوړشو، یوخود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ور پاته شوی و، او میرویس دلوی کالخوایه مشرحیثیت دغلځو په نزد درلود اوله بلی خوا دقندهار ابدالیو اوسدو زو دهغی

(۱) تتمة البیان ۷۰ مخ - سرجان مالکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی او بیا دده دشخصیت په لحاظ دده ډېر احترام کاوه ، څو په آخر کی خود پخود دابدالیو مشرتوب او ریاست هم ده ته ورسېد ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظر محمد خان اود فقیر نامی مېر یی سره دگرگین پلاس پشهادت ورسېدل (۱) دپښتنو ملت دامید سترگی دمیرویس خان خواته کېږي شو لې ؛ کڅه هم دولت خان دوه نور زامن هم در لودل چه یو رستم خان او بل زمانخان (داعلیحضرت احمدشاه بابا پلار) و ، او رستم خان وروسته ترهغه چه گرگین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب په غاړه واخیست مگر سره له دې هم دمیرویس نفوذ ورځ په روځ ډېر بده او ورو ورو اولس پرده را غونډ بده ، او ښائی چه ددې نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و ، چه میرویس دخپل عقل اوذکا په زور دهغه وخت په تقاضا گرگین ځانته جلب کړی او له خپله ځانه ئې راضی کړی و ، حتی ترلږې مدې وروسته گرگین دی په ټولو مسائلو کی دځان مشاور گاڼه ، په تېره بیا هغه وخت چه ددولت خان زوی رستم خان هم دگرگین له لاسه په شهادت ورسید په پښتنو کی بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو سترگی ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیو مشرتوب میرویس ته وسپارل شو ، له همدې وخته څخه دمیرویس فوق العاده اهمیت او امتیاز په پښتنو کی شروع کېږی ، څو چه تر آزادۍ گټلو وروسته پښتنو ده ته د « نیکه » لقب ورکړ او تر اوسه ئې هم حاجی میرخان « نیکه » بولی او دده مزار ته دپښتنو نر اوښځی دحاجت غوښتلو دپاره ورځی او تر هر څه دمخه ئې دده دکتیبې دالنډۍ سترگو ته درېږی :

د ننگ ټو ټه به می هرهډ وی
که پس له مرگه پر مزار راشې مینه !

---

(۱) تاریخ سلطانی ٦٧ مخ

گرگین څوك و ؛ اوولی قندهار ته راغیء : ددې سړی نوم چه څو لیکی دمخه تېرشو اصلاً « وختنك » و، په ختېه گرجی اود گرجستان و، چه سلطانحسین دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانۍ وټاکه . مگر دمخه ترهغه چه قندهار ته راسی په گرجستان کی دپارس له پاچا څخه یاغی شوی و، څو په پای کی ونیول شو او ځکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې تر گناه ورتېرشو، وئې با خښه اود « شهنواز خان » لقب ئې ورکړ (۱)

گرگین یو ډېر عصبی المزاجه اوظالم اوتند سړی و، چه دپارس دملیت سره ئې څه علاقه نه درلوده اوخورا خونخوارو، چه دهمدې خونخوارۍ په اثر داصفهان دربار دپښتنو داېلولو دپاره چه نه ئې غوښتل دبل تراسارت لاندی وی مقرر کړ، اود شلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر گرجستانی جگړن هم ورسره وه دقندهار دبېگلرگی پنامه قندهار ته را واستاوه، او هم بل غرض چه دپارس حکومت دده په را استولو کی درلودداو : چه دهند د حکومت په مقابل کی یو ټېنگ سدولری مگر گرگین یوازی دقندهار په ښار اوحکمرانۍ سکته ونکړه بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی : « کمینه کشی پیش نهاد خود ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت » خپلو لښکروته ئې امر ورکړ چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی، وینی وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې کړی، نوهغه و، چه سرجان مالکم وایی : « . . . ومصداق ان الملوك اذادخلو قریة بظهور پیوست (۲) » اوگرگین په دې گمان چه په داسی شدت او سرزنش به پښتانه خوار اومحکوم کړی دخورا سختۍ څخه ئې کار اخیست . نوله همدې

(۱) زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - دنورالله لارودی اثر ۹ مخ

(۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۰۶ مخ

ځایـه څخه پښتانه دگرگـین له ظلمونو او ستمونو په تنـگ شول خپل ملی مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه . ځکه چه دمخه موورېل چه داوخت په پښتنو کی بې لهمیرویسه بل څوك نهو ، چه پښتانه ئې دظلم لهاوره ژغورلی وای ، میرویس هم ددوی پهداد ورسید اودقوم آزادولو اوملی خدمت تهئې پرخپل تجارتی کسب چه پهاختهو، ترجیح ورکړه ـ نوداولس دآزادی پهفکر مشغول شو ـ اودگرگین سره ئې رابطه پیدا کړه ، چه لاندی بهئې ولیکو :

میرویس او گرگین : میرویس وار دواره گرگـین ته دخپلوی او دوستی

دلاری راغیء اوپخپله ذکـأ او کـامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ ، او گرگـین داسی وگڼله چه میرویس دده له صمیمی همکارانو څخه دی ، څوچه لږ وروسته دگرگـین پهمشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اولههغه ځایهئې د پښتنو دمشرتوب خط راوړو (۱) چهگویا دگرگـین په مصلحت دفارس دحکومت لهخوا دپښتنومشر مقرر شو .

چه قندهارته راوگرزید دلتهئې لهیوې خواملی اوقومی مشرتوب دخپلمتین فـکر او زرینی رایی په زور پداسی بنه توگـه اجرا کـا وه چه سلطان محمد پهقول « محسود اقران وسر آمدا بنای عصر » شو ، اوله بلی خوا ئې دگرگـین سره داسی چلاو کـاوه چه گرگـین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه گـانهه لـکه سلطانمحمد چه وایـی : « . . . بی مشورۀ او بـکـا ری نپرداختی وبغیر اجازهاش اقدام صلحوجنـگ نساختی واکـثر مالیات دیوانی دوردسترا بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسر کـردگی میرویس خان باطراف فرستادې ومالیات را حصول نمودی » (۲) برځپره پردې ئې دښار د کـلا نټری منصب چهپه هغهوخت کی دپرلوی اوجلیل منصب باله کـپده هم‌درلود (۳) چه

---

(۱) تاریخ سلطانی ـ ۷۱ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ (۳) سرجان مالـکم ۱۹۷ مخ

کهئې ددې وخت سره مقایسه کړو ، نوښایی چه « دبلدئې رئیس » به ئې وبولو.

مگر داټول کارونه تنهااوتنها ددې دپاره وه چه میرویس خان دخپل ملی مقصد اولوړ مرام دحا صلولو دپاره وړ او مناسب فرصت او وخت پلاټه اودده په خپله اصطلاح میرویس غوښته چه فتنه وپده مړه کړی . څنګه چه دګرګین ظلمونه ترحد تپرشول میرویس مجبوره شو دملی و کیلانو یوهیئت سره له یوې عریضې چه دګرګین ستمونه اومظالم پکښې لیکلی وه داصفهان دربارته ولیږی چه ګوندی دپښتنو پهداد ورسیږی او لمړی سړی چه په هغه عریضه کی ئې امضا کړې وه میرویس و (۱) داهیئت چه اصفهان ته ورسید هرڅومره سعیه چه ئې وکړه خپل عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، اوتر ډیری مدې پوری ئې دقابچیانو او در وازه وانانو د ډیرښت له کبله دتشرف موقع ونه موند له ځوپه پای کی چه تر ډیر کوشش او زیار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم ورااندی شوه چائې پرعرض غوږ ونه نیو ، دګرګین دوستانو چه دپاچا په حضور کی وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شا ئستهٔ اعتنا نیست (۲) » او هم ئې علاوه کړه چه : « این سرکشان می‌خواهند بشکایات ساختگی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیګلرګی برآمده بازعصیان نمایند (۳ » هغه و ، چه دپاچا له حضورهئې سخت ځوابونه اوشدیدشدید عتابونه واوریدل ، پهډیری مأیوسی اونا امیدی بیرته راوګرزیدل اوتول حال ئې پښتنوته ووایه او پښتانه ئې داصفهان ددربار پهنفرت او خیالاتو پوه کړل .

ګرګین چه له یوې خوا دملت ناراضی ولیدله اوله دې عریضې خبرشو اوله بلې خوائې هم لیده چه دمیرویس نفوذ اوقوت ورځ پهورځ تردولت خان ابدالی هم ډیریږی نودګرجی مشرانو سرهئې مشوره و کړه اوچارهئې وغوښتله ، هغوی

---

(۱) تاریخ افغانستان ـ دمیلسیون اثر ـ پښتو ترجمه ۹۷ مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۷ مخ
(۲) دتتمة البیان ترجمه ۷٤ مخ .

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حا کم وقت از دست شان بجزبد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغه‌و ، چه گرگین او نور ټول گرجی مشران دمیرویس دکنبیستلو په فکر کی ولوبدل چه کمه پلمه ورته جوړ کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئې کړی . دهمدې اختلاف په اثر ئې څه‌مده وروسته میرویس دپاچا په‌دښمنۍ متهم کړ او دخپلو معتبر وملګرو سره‌ئې تحت الحفظ اصفهان ته ولیږزه (۱) مګر « دافغان اوپارس جنګ » دکتاب لیکوونکی لیکی چه گرگین دمیرویس له اهمیت او اقتداره بېرپدیء ، په‌بنکاره‌ئې ده‌ته دښندیګرت نوم‌نه‌واخیست اونه‌ئې بندی کړ بلکه دتلپیس له لارې ئې میرویس ځانته وغوښت او په ډېرو نرمو او خوږو الفاظو ئې دده سره مذاکره و کړه اودی‌ئې په‌قسم اولوړه دده دځان دسلامتۍ له‌خوا مطمئن کړ ، یوازی ئې داورته وویل چه‌دی‌ئې داصفهان دربارته غوښتی دی ؛ بیائې نودی اصفهان ته واستاوه ، مګر پټ ئې خپلو سړو ته و ویل چه په لارکی دده مراقبت و کړی اودده افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . ۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کی قندهار پرېښوه چه گرگین دده د حبس مکتوب یوځای دده سره پاچاته واستاوه ، او په هغه مکتوب کی ئی دده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائی ذکر کړی وه‌چه : « . . خوب‌است این مرد در اصفهان باشد ــ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان ماملکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دمیلسیون اثر ۱۹۷مخ

(۲) دفارس او افغان جګړه ـ مخ

دادی چه د پښتنو ملی قائد میرویس صفوی در بارته دیوه بندی په حیث ځی وګورو چه دا پښتون بندی به دیوې کابینې په مقابل کښې څه وکړی ؟ ددې پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ووایو !

میرویس د اصفهان په ر بار کی : (۱)

مجردی چه میرویس اصفهان ته ورسید ، دی ئې یوه قوی اوغښتلی ګارډ ته وسپاره چه دی ښه وساتی او څو ورځی پرله پسې په بند کی و ، اوله دې پیش آمد څخه لږ په اندېښنه کی و ، په تېره بیا هغه وخت چه وائې ورېدل د پاچا کابینه ده ته په ښه سترګه نګوری ؛ مګر سره له دې هم باید لوستونکی انتظار وباسی چه دیوه پښتون مېړه فکر چه هغه هم دیوه سیاسی بندی پنامه یاد شوی وی څنګه دیوې کابینې افکار مغلوبه کوی ؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله اود کابینې نورو زعماو ته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندی ورووزی او ددوی سره یوساعت ملاقات وکړی ؛ اجازه ور کړه شوه ، را ووت ، لمړی ئې اعتمادالدوله ولید اود هغو خورا قیمتدار وهندی تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره وکړه چه له ځانه سره ئې راوړی وه . بیائې ددر بار نور آراکین ولیدل اوهر یوه ته ئې دمنصبو ددرجې په تناسب ښې ښې هدیې او تحفې وروړاندی کړې . په همدې ورځو کی ئې دیوان بیګ هم ولید اودده سرئې هم په ګرانبها وتحفو خپل ځانته ټیټ کړ اوغاړه ئې میرویس ته کېږه شوله . ـ ځکه چه میرویس دشرق و ، او پوهېدیء چه دشرق په دربارو کی در شوتو پنامه تحفې څومره مهم مهم رولونه لوبوی ، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم دآزادۍ دپاره دخپلی

(۱) کم مأخذ چه د اصفهان ددربار وضعیت ښه څرګند وی اوپورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوی دی یو انګلیسی کتاب «دافغان اوفارس جنګ» پنامه دی ، چه دلته استفاده ځینی وشوه .

بډائي او تمول څخه کار اخلي او دا صفهان ددربار دارا کينو ژبي را نيسي او دوي دځان پرخوا کوي .

بله ورځ ئي وار وېدله چه دداخلي چارو اوقضايا ودحل دپاره يولوي مجلس جوړېږي نوزيارئي ويوست چه دي مجلس ته لاره ومومي اولاره ئي هم وموندله، کوم وخت چه مجلس منعقد شو ، دي هم وبالـه شو ، دمجلس رئيس داستفسار په توګـه د ګرګـين په باره کي له ميرويس څخه پوښتنه وکړه، ميرويس ددي دپاره چه دمجلس نظريه دګرګين په باره کښي ځانته معلومه کړي د پورته پوښتني په ځواب کي ئي د ګرګين خورا ډېر صفت وکړ او وېويل چه ګرګـين د خپل ورور پحيث ګڼي او د ګرګـين دزړ ورتوب او عدل او مساوات په باب کښي او د صفوي حکومت په نسبت دهغه دفرمانبرداري په شاوخوا کښي ښه نظريه ورکړه اوعلاوه ئي کړه چه: «دارشتيا وه ، کوم وخت چه مغول دګرګين له مقرريدو دقندهار دنائب الحکومه په حيث خبر شول ترهرچا دمخه ماده له قوته کـار واخيست او د ګرګـين بي استشاري مي دقندهار په ساتنه کي زيار ويوست . . . »

په دي وخت ديوان بيګ چه د ګرګين طرفدارو ، وخت غنيمت و ګـاڼه او دګرګين په بدويلوئي شروع وکړه ، وي ويل : «ګرګـين ډېر فضول سړي دي دي تراوسه ونه پوهېدىء چه ميرويس دي د ځان ورور بولي ، دده سره ئي ډېر ظالمانه رفتار وکړ ، اونه پوهېږي چه ميرويس دده حقيقي معاون اوملګري دي ...» ددي ورځي مجلس تېرشو ، وايي چه دميرويس فصاحت او بلاغت مجلس په حيرت کي واچاوه .

بله ورځ ديوان بيګ ګرګـين ته وليکل چه : « تو لياقت جمع آوري يکصد هزار تومان رانداري ! » داسل زره تومانه معلوم نه دي چه آيا په هغه وخت کښي داسل زره تومانه دقندهار ماليه وه که څنګه ؟

بهرصورت څوورځی وروسته بیا میرویس خبرشوچه داعتمادالدوله په کورکی یو مجلس جوړ ېږی خپل ځان ئې هلته ورور ساوه او دسیل کوونکو په ډله کښی کښیناست او دمجلس دټولو اعضاو سره ئې دلاس روغبړ و کړ (له دې څخه معلومېږی چه په دې وخت کښې ده کولای شوه د اعتمادالدوله په اجازه هرځای ته ولاړ شی) ـ تر یوې لحظی وروسته صدر اعظم میرویس ته داسی وویل : « ستا په باره کښې له قندهاره یومکتوب راغلی دی ، او څنګه چه تاپخپله ددې قابل بولم ، نوخواهش کوم چه پخپله تاسی د حقیقت له رویه اعتراف و کړیء او څه چه مولیدلی وی هغه بیان کړیء » کڅه هم میرویس داسی سړی نه و ، ئې چه دمخه داصفهان ددولت رجال نه پیژندل او د دوی پخپل منځ کښې ددوی دبرخلافی څخه خبر نه و ، مګر د دې دوومجلسو څخه ده ته ښه څرګنده شوه چه په کابینه کښی پارټی پارټی بازی ده او برخلافی شته ، ده وغوښته چه څه ووایی مګر اعتمادالدوله دمیرویس په طرفداری مداخله و کړه او وې ویل : « ته نباید دتعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړی دی کارواخلی ، بلکه باید دحقیقت له رویه توضیحات ورکړی اوزه یقین لرم چه ته داسی سړی نه یی چه خلاف له حقیقته به څه ووایې ...» میرویس خان چه ددوی پارټی ، پارټی بازی په پټه خوله تماشا کولې نوئی فائده په دې کښی ولیدله چه نورنو له حقیقته څخه پرده واخلې اودزړه څخه رشتینی رشتین خبری و کړی اوداډول ئې په خبروشروع و کړه :

«تاسی زما څخه دحقیقت پوښتنه و کړه اوزه هم پښتون یم ، باید حقیقت ووایم او هغه دادی چه که ګرګین څه مده نورهم په قندهار کښې پاته شی دقندهار وضعیت به ډېر وران شی او دقندهار دحکومت هډونه او جوارح به داسی سره بېل شی چه نور به ئې یوځای کېده امکان ونلری ـ ځکه چه ګرګین تراوسه پردې نه دی قادر شوی چه خپل عسکرهم اداره کړی او دحیا او عفت تر قانون لاندی ئې را ولی

هغه کسان چه څه سرئې هم نه و، ښورولی گرگین دهغو مالونه او ثروت غضب کړه اودهغو اولادونه ئی دخپلو عسکروسره گرجستان ته وایېزل اوپه دې کې ئې زیار ویوست چه بغی وکړی اویاغیان شی مگر مانه پر ښودل ...

نوښه، کم وخت چه ډېری روبۍ اوتمول سره یوځای کړی او ډېر عسکر هم ولری، نو آیاداخطره نسته چه دهند دحکومت سره موافقه وکړی ؟

کم شی به وی چه گرگین له دې موافقې څخه را وگرزوی ؟

ولی پاچا دگرگین پرځای دخپلی کابینی څخه یولائق او تجربه کار وزیر چه له خپله دینه اومذهب اوملت څخه وای دسلطنتی کارو داجرادپاره انتخاب نکړ؟ ترلمر سپینه ده چه یووخت به داپست فطرته سړی داسی موقع پیدا کړی چه د سلطنت دورانۍ اوخرابۍ سباب اوعلل راعونډ کړی ...»

پردې ځای دمیرویس وینا پای ته ورسیدله اوټول مجلس په دقت واروېدله طبیعی ددیوان بیك پارټۍ چه دگرگین پرخوا وه دده له دې وینا څخه خواشینې او زړه تنگی شوله مگر بالمقابل داعتماد الدوله پارټی ډېره خوښه او خوشاله شوه اودمیر ویس سره ئې قول وکړ چه دمقابلی پارټۍ په مقابل کی ئې تقویه اومحافظه کړی اومیرویس همداخبره له خدایه غوښته، ترهغه وروسته میر ویس هر ځای مقبول واقع کېدی ءخصوصاً داعتمادالدوله پارټۍ دده ډېر احترام کا وه اودې پارټۍ نه یوازی دمیرویس شفاعت پاچاته وکړ، بلکه دگرگین ظلمونه اوناحقۍ ئې ټوله پاچاته څرگندی کړې اودفارس پاچائې دمیرویس څخه خوښ اوراضی کړ اوپاچاهم میرویس له قیده معاف کړ.

په دې وخت کی که میرویس غوښتلای قندهار ته تلای شو، مگر دپارس ددربار برهم اودرهم وضعیت دده په مغزو کی نورخیالونه پیدا کړه، چه په هغو کی نه یوازی دقوم دآزادۍ رازپټ و، بلکه دپښتنی خاوری وسعت او ار توالی هم په نظر کی نیول شوی و.

په دې وخت کې دده دوې مهمې قوې وې: لمړۍ قوه ثروت او بډا ئې، دوهمه قوه قابلیت او سیاست او له بلې خواهم د اصفهان د دربار وضعیت دده د کارروائۍ دپاره ښه زمینه تهیه کړې وه خوسره له دې ټولو بیا هم میرویس له تعجیل او تلواره کار وانخیست او په دې لاره کې ئې سنجېده سنجېده قدمونه اخیستل او داهم باید وویل شي چه دمیرویس دالمړی سفر نه و، چه د اصفهان دربار ته تیء، بلکه لکه ریدی خان مومند (دمیرویس صمیمی ملګری) چه پخپل کتاب محمودنامه (۱) کې لیکي دا تګ څلورم تګ و، چه دقوم د آزادۍ دپاره اصفهان ته تللی و، لکه دمیرویس خان دخولې چه وایي:

داڅلورم وار دی چه راځم سلطانه — عرض د ظالم له لاسه کړم سلطانه
که پاچا نکړی داد خواهی دمظلوم — ظالم حاکم کا، ظلم ډېر پر محکوم
جورچه ډېر سی سلطنت سی برباد — د ظلم قصر پېنا بې بنیاد
ګرګ دی ایله کړ پررمه سو شبان — جورستم کاندی بیحد ګرګین خان
موږ له طاقت نسته چه کړو به زیاتی — صبر پر ظلم د ظالم ارمنی
کافر کو لای سلطنت سی مدام — که وکړی داد، نه وی جابر پرانام
مګر ظالم خو نسی کړای سلطنت — خالق رحیم دی، ور کوی خلافت:
چاته؟ چه زړه ئې وی په مهرودان — دخدای عیال ګڼی پر مځکه انسان
سلطانه! واوره په ښی غوږ داوینا — مکړه ستم د خلق الله په هر چا
د ستمګارو پای ورانی دی خراب — دظلم او رئې کا پخپله تراب

---

(۱) ریدی خان چه دمیرویس صمیمی ملګری و، او پخپل ځای کې به ئې مفصل شرح حال راشی یو کتاب د «محمود نامه» پنامه په پښتو نظم کړی دی چه څلور زرو بیتو ته رسیږی او ټول هغه واقعات ئې پکښې راوړی چه ده پستر ګولیدلی دی، مګر متأسفانه دا کتاب وروسته تر هغه چه سطا نحسین زرطلا وی صله ور کړه ورك شوی دی - یوازی یوه برخه ئې چه دمیرویس تګ اصفهان او حج ته او هلته دمیرویس مناجات او خوب لیدل او دمیرویس مرګ څرګند وی په پټه خزانه کې ضبط شوې ده (بینوا)

دمظلوم آه داسی کاری وی گوره　　چه‌اور ئې نه‌ځی دظالم له کوره
سلطا ن ! گوره پر ځان رحم کوه　　خپل کلی کورپه‌جورمه‌ورانوه»

* * *

دسلطان حسین صفوی دخولې بیاداسی ځواب ور کوی :

« پاچاوېل : زه‌نسوای کولای چاره　　د گرگین ظلم و ستم د پاره
که ئې معزول کړم قند هارنه بربزدی　　جورو ستم اوخپل شعار نه‌پریږدی
گرگین‌خو گرگ‌دی گرگ‌خو ظلم کوی　　و ینې نو ینه هم پسو نه خیری
زه‌هم‌خائف یم ، چه‌به څکړم گرگین　　نامسلمان‌دی ، ارمنی دی بیدین
نه په‌اسلام کی ځان پابند گڼینه　　نه‌نصرانی نه له عیسی‌پیرینه» (۱)

* * *

دمیرویس تگ حج ته : هغه‌وخت چه‌دپارس پاچاپه‌لوړآواز دمیرویس بیگناهی اعلان کړه په دربار کی دده رسو خ یوپه دوه ټینگ شو ، ترڅه مدې وروسته ئې دبیت‌الله دزیارت اجازه وغږښتله اودا دلیلونه ئې پیش کړه ، وې‌ویل :

« . . . ددنیا له مشقتو او تکالیفو څخه ستړی شوی یم ، اوبل ناروغه یم ، او دریم خورا دپر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځایونو زیارت و کړم اوخو شپې ورځې هلته تیری کړم اود خدای لوی پاك دربار ووینم اود مکې‌اومدینې په زیارت مشرف شم ــ او ترهغه وروسته نو په ریاضت اود عبادت بوخت شم ــ که‌اعلیحضرت اجازه را کړی تردې زیارت‌وروسته‌نو بیرته دلته‌راځم‌اوخپله‌ټوله کورنی دقند هار څخه‌اصفهان‌ته راولم‌او دلته‌ژوند کوم ؛ هو ، که‌ستاسی خوښه‌وی خپله ټوله قبیله او خپلوان دلتهٔ را غواړم اه امر صادر کړیء چه‌راسی (۲)

(۱) پته خزانه ۱۳۹ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه.

څنګه چه سلطا نحسین ظاهراً دمذهبی مراسمو نبه پابنده و، ځکه‌ئې وښوای کولای چه دمیرویس داعزم فسخ کړی او علاوتاً د میرویس له خبر و څخه دیر خوشاله هم‌شو، نووې‌ویل: «هیڅوك دی په میرویس غرض نلری او نه دی څوك له دې لوی عزمه څخه را ګرزوی» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز بانفوذه او مقدس علماً ئې ولیدل اوهغه تحایف او سوغاتو نه چه‌ئې دفارس څخه دځان سره راوړی وه هر یوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه. بیانو مدینې ته ولاړ اودهغه ښار مقدس ځایو نه‌ئې و کتل اودهغه ځای دهغتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدا یا او تحفې ئې ور وراندی کړې.

* * *

دمیرویس مناجات په‌مدینه کښې: ریدی خان مومند پخپله محمود نامه کښې لیکی چه په مدینه کښې میر ویس داسی مناجات و کړ چه د لته عیناً هغه منظومه را نقل کوو:

ولاړی‌ءدشپې‌ئې په یثرب کاغږیاد — رسول دخـای ته «چه‌سوقوم برباد
ستا پرامت راغیء دظلم دوران — واوره رسوله د دې قوم فغـان
پښتون خوستاپرنامه ځان کړی‌فدا — اې خیرالناسه! واوره ته ئې ندا
وژ غوره دوی، ته دظالم له لاسه — ګرګین له منځه د پښتون وباسه
ستا په‌نامه‌دی‌ء کلمه ګویه پښتون — نه به‌سی هیڅکله له تانه راستون
مرګ وژوندون مو د اسلام دپاره — ستا د دربار ستا د سلام د پـاره
مه‌مو کړه هیر خیرا لوری رسوله! — فخر کـونین نورالهدی رسوله!
اوښکې‌مې څاڅی پردربار یم ولاړ — قوم سو په اور دظلم ټوله لټـار
یووار نظر و کړه پرموږ چه سو‌ورو — و ظالما نو ته تر څو به یو پرې

ستا لطف ومهردی شامل پر جهان — هرخراب زړه دی ستا په مهر ودان
که ستا نظر نه وی خراب سو پښتون — په اور دظلم تور کباب سو پښتون
راغلم له لیری ستا در بار ته نبی — ته می شفیع سه خدای غفار ته نبی
چه پر پښتون قوم نازل کا رحمت — کړی ئې خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس دظالم ئې له گر یوانه کالنډ — وچ سی د ظلم د گند و خیر ډنډ
ستا شریعت سی ټینگ په منځ دپښتون — ورك سی بیداداو کم سی رنځ دپښتون
دامی دیء سوال ولاړ و درته یمه — محتاج دی تش و لږ نظر ته یمه
دقوم حال کړم درته عرض په ادب — ته یې بادار د کل عجم او عرب
بېله تا نلری پښتون خوا له گر — ته یې ملهم د خوږو زړو د پر هر
وژغوره زموږ نام وناموس له بیداد — کړو بې ناموسو ظالمانو بر باد
سر که را پورته زموږ حال وگوره — د ظالم ظلم بد احوال و گوره
نه ئې له تا شرم و حیاسته نبی — نه شرم کاندی له عیسی، ارمنی

عرض می دحال وکا، وتاته پیشوا
بل څوك مونسته خوا له گر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل : همداشان ریدی خان په محمودنامه کی راوړی چه

میرویس نیکه تر پور ته مناجات وروسته په همهغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرویس ته داسی وایی:

«وې اې سپین زیری نور څه غم مکوه — قوم دی خلاص سو کورټ ماتم مکوه
ولاړ سه خپل قوم ته دازیری کړه ژر — چه د ظالم سو کم نقصان او ضرر
پښتون به خدای کاله ظالمه آزاد — نه به سی ننگه او ناموس ئې برباد
خدای به داقوم کا په رحم ودان — نوم به ئې وینه مجاهد پر جهان
تل به دخدای په بندگی کی وی لوړ — څوك به ئې نکا سر په ټیټه ورځوړ

کلمه دخدای بهوی جاری پهاقواه ور کوی دوی بهپهدي لاره کی ساه
څوئي طرهوی داسلام په بگړی نهبهسی ورك نوم ددي قوم له نړی»

دقت: گران استو نکی پوهیږی چه په وروسته واقعاتو کښې چه میرویس قندهارته ولاړشی ددي خوب نقل کول یا اورول په هغه عصر کی د پښتانه ملت پهروح کی څه شور پیدا کوی؟

ځکه چهداسی روایات که څه هم حقیقت ونلری دیوه داسی مسلمان ملت په روح کی لکه د پښتانه ملت چه دی، سربېره پرملی احساساتو یومذهبی او روحانی تحریك اوشورهم پیدا کړی. نوهر کله چه مذهبی اوملی احساسات سره یوځای شول نورنوددا سی ملت دخوځولو اوپهشور راوستلو پهمخ کښی هیڅ بل مانع نشی درېدلای او هر اقدام چه وکړی ددي دوو قوو په اثر حتماً یامحو کېږی اویا کامیا بېږی.

هغهسوالو ته چهمیرویس دحجازعلماوتهوړاندی کړل:

وروسته ترهغه چهئي دمدینی علماوته هم تحفي ورکړي بېرته مکی ته راغی او «دافغان اوپارس جگړه» دکتاب لیکونکی لیکی چهمیرویس پهحجاز کی دهغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانوته دعوت ورکړ او هغوی ته ئي پټ دخپل زړه رازو وایهاوددوی څخهئي تحریری ځوابونه وغوښتل اوورتهئي وویل:

«..موږ ددوو مملکتو ترمنځ واقع شوی یو چه یو دهند امپراطوری ده اوبل دفارس مملکتدی موږدمحمد(ص) پهدین یو، اوپرڅو قبیلوسره ویشلی شوی یو.

لیکن څهمده دمخه زموږ مملکتته رافضی اوشیعه گان راغلی دی او ددوی دلاسه ډېرغیرقابل اونهزغمېدونکی ظلمونهوینو اوس ئي دگرگین پنامه یورافضی بېگلرگی چه ډېرظالمدی زموږ پرسر درولی دی چه خلاف دقانون اوعدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوی.

تو په داسی حال کی ای بزرگو او لویو علماو ! آیا موږ حق نلرو چه دخپل دین اوناموس دپاره توری له تېکو را وباسو ؟

که موږ ددوی پمقابل کی دخدای درضا دپاره دجنگ اعلان و کړو اودوی مات کړو آیا ددوی مالو ه موږته څنگه دی ؟ » (۱)

دهر سوال په مقابل کی ئې مثبت او کافی ځواب وموند ـ مگر میلسیون دسوالو شکل بل ډول بیانوی او لیکی چه داسی وه :

« ۱ : آیا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو دینی کاروکی آزاد نه وی دتوری پزور ځان آزادول روا دی ؟

۲ : که دیوه ملت مشران ناچاره شی دیوه بی دین پاچا سره بیعت وکړی او هغه پاچا د بیعت دلمړنی شرطو مراعات ونکړی آیا هغه ملت کولای شی خپل بیعت فسخ کړی ؟ »

ددې دواړو پوښتنو پځواب کی ئې د « بلاشك » کلمه و موندله (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره لیکی چه : « . . . درمکه فتاوی ازعلمای اهل سنت گرفت که محاربه باشیعه وقلع وقمع اینطایفه موافق قانون شرع شریف ومطابق احکام ملت حنیف است » (۳)

په هر صورت کم وخت چه میرویس بیرته اصفهان ته را گرزېده دفارس د حکومت پرخلاف ئې ډېری مهمی فتواوی دحجاز دعلماو او روحانی طبقو څخه پلاس کی وې اوبیرته راوگرزېد .

---

(۱) دافغان او فارس جگړه

(۲) تاریخ افغانستان ـ د میلسیون ـ دمنشی احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را گرزېده : میرویس اصفهان تەرا وگرزېده ـ دمکې څخه ئې خپل له ځانه سره ډېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانو تەئې وړاندی کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان وه اود هغوسره ئې ملاقاتونه هم وکړه، دهغو په زړو کی ئې کامل نفوذ وموند . او ټولو دی پاچا ته مقرب کړ ـ دده دوراندیشي اوعقل ئې وستایه اوپه سلطنتي چارو کی ئې لاره ور کړه(۱) مگرمیلیسون لیکی چه میرویس کڅه هم له وزیرانو سره تگ اوراتگ درلود، خو پەښکاره ئې په ملکی معاملو کی مداخله نکوله (۲) اوښائی داددې دپاره و، چه داصفهان دربار پرده بدگمانه نشی ـ په دې وخت کی کڅه هم میرویس خان ته دا شوق پیدا شوی و، چه قندهار ته ولاړشی اوهغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح کړې وه عملی کړی مگرپه دې ملی مرام کی ئې تلوار روانه باله اوله ځانه سره ئې فیصله وکړه چه څه مده لانورهم په اصفهان کی پاته شی .

یو تصادف : په دې وخت کی چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را گرزېده داسی یوعجیب تصادف واقع شو چه دمیرویس دپلان دعملی کولو دپاره ئې زمینه خوراښه مستعده کړه او میرویس ته ئې ډېرښه فرصت پلاس ور کړ چه خپل کارونه پاخه کړی اوخپلی نظریې عملی کړی .

واقعه داوه : چه په دې وختو کی « شماخی » ته یوسفیر را ور سېد چه دروس دامپراتور «پتر کبیر» له خوا داصفهان دربارته راتیء ـ داسړی «اسرائیل اری» نومېده (۳) اویو سړی و، چه په اصل ارمنی دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی وروسته ترهغه چه په فرانسه ایټالیا اوآلمان کی دقهوه خرڅوونکی پنامه په سیاحت

(۱) دافغان اوپارس جگړه . (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) Israëlorii

مشغول و ،دلمړی «لئوپولد» دآلمان دامپراطور په عسکرو کی داخل شو، اوورو.

وروئې په هم هغو عسکرو کی یوجزئی منصب پیدا کړ او څنګه چه یودسیسه کارسړی و ،
« داتریش » دوزیرانو په دربار کی ئې هم پښه خلاصه شوه او ځکه چه دشرق
اکثری ژبی ئې زده وې نومامورشو چه اسلامبول ته ولاړشی اوهلته څارو کړی
چه ایا عثمانی دولت دهغی روغی دمنلو دپاره آماده اوحاضر دی چه اطریش او
دهغه متحدینو (آلمان اولهستان او ونیز) ئې پیشنهاد کاوه ؟

اوداهغه روغه وه چه په (۱۱۱ ه) کال ئې ترون وشو .

وروسته ترهغه اسرائیل اری هروس دقیصر خدمت ته راغی، اودهغه په عسکرو
کی ئې منصب ومونډ (۱) خوبیا چه ئې دروس دولت ته په عثمانی مملکته کی ښه
خدمتونه و کړه نوئې دهغو خدمتو په عوض کی دپتر کبیر څخه خواهش و کړ
چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربار ته واستوی ، امپراطور بر څېره پردې چه
دده دا خواهش و مانه امرئې و کړ چه هر څومره مال التجاره چه دی اوده
ملګری له ځانه سره وړی دګمرکی محصول څخه دی معاف وی(۲) دا امرددې
باعث شو چه خورا ډېر ارامنه پرده باندی دخپلی تجارتی ګټی دپاره راغ ندښی.
هغه و، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا داصفهان دربار ته معرفی شو،
اسرائیل اری تر هغه د مخه چه اصفهان ته ولاړ او د ټېرو

خدمتو له املهئې داتریش دامپراطور څخه دسلطان حسین پنامه یوه سپارښتنامه
واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس

دپاچا پنامه یوخط ور کړ (۳) تر دې ټولو سپارښتنو وروسته د ډېرو ارمنیانو
او روسیانو سره «شماخي» ته وارد شو او دپارس سرحد ته را ورسید .

---

(۱) کاوه (مجله) دوهم کال ـ د۱۲ شماري،ضمیمه ۸۷ مخ(۲) تاریخ ایران سرجان ملکم ۱۹۷ مخ

(۳)

دپارس وزیرانو چه ددې سفیر دراتګ خبر وارویدٔ نو یوسړی ئې ورواستاوه چه ددې سفیر هویت اواحوال ځانته څرګند کړی اودوی خبر کړی چه داسفیر څوك دی ؟ او د کم ځای دی ؟ اوملیت ئې څه دی ؟

ددوی سړی چه بیرته راغیء دوی ته ئې وویل چه داسفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی داخبره وارویده ډیر مشوش شول، خصوصاً چه دې سفیر ویلی وه چه دارمنیانو شهزاده دی . ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمنی سړی د سفارت په لقب (هغه هم دروس دسفارت پنامه) داصفهان دربارته راشی ، له دې کبله ئې نودفرانسه دسفیر «میشل» نامی سره چه دفرانسه دڅورلسم لوئی لهخوا دتجارتی چارو دپاره په اصفهان کی و ، مشوره وکړه اوله هغه څخه ئې وغوښتل چه ددې سفیر ملیت او نژاد ښه ورته څرګند کړی او دوی ته دامعلومه کړی چه دروس امپراطور ته په څه نسبت معرفی شوی دی او څه قرابت ورسره لری ؟

د فرانسه سفیر چه هم داسرائیل اری په راتګ خوښ نه و (ځکه چه دې سفیر دهغه لئو پولډ اعتماد نامه په لاس کی لرله چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و اوهم ئې اروېدلی وه چه اسرائیل اری خیال لری داسی اسباب راغونډ کړی چه کاتو لیکی کشیشان له پارس څخه وشړل شی (۱)

نووې ویل : « . . . حقیقتاً داسفیر نژاداً ارمنی دی ـ چه تردې د مخه ئې په فرانسوی عسکرو کی کار کاوه اودفرانسوی عسکرو دپاره ئې کافی درستوله بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کی داخل شو ، دڅو وظیفو تر اجرا و روسته یو کښته منصب ورکړه شو ـ څوواره هم جرمنی ته ولاړ او دلئو پولډ خصوصی ترجمان و ، بیا په روسی خدمت کی شامل شو او دسروانی په عهده مقرر شو اودجرمنی شهزاده دی دروس «تزار» نه معرفی کړ ـ دادی چه اوس داصفهان دربارته دیو

(۱) کاوه مجله ۳ کال ۱۲ شماري ضمیمه ۷۵ مخ

سفیر په حیث را استولی شوی دی » (۱)

او دفرانسه سفیر به دخپلو خبرو په پای کښی داویل چه «داسرائیل اری طالع هم دده په نامه کښی پټه ده که دده دنامه توری وروسته وړاندی شی داسی جمله ځینی جوړیږی چه په فرانسوی ئې داسی معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم بل شی چه ددربار دارا کینو وحشت ئې ډیر اوه دقره باغ د کلی دیوسړی Aghwanitsch نامی پیشگوئی وه چه خلکو ته ئې داسی ویل :

«داسفیر دار منی پاچهانو څخه دی چه زموږ په کتابو کی ئې دمخه هم ذکر راغلی دی چه یووخت به پارس ته راشی او داځای به دده تر تصرف لاندی شی او دا سړی څودار منیانو حکومت پخوانی عظمت ته ونه رسوی پرځای به نکښینی» هغه وخت چه دی شماخی ته راورسید دری سوه ارمنی کسان ورسره وه چه دلته سل نور کسان هم ورسره شوه او ویل ئې «زه دپخوانیو ارمنی شاها نو خلف یم!» داپرو پاگنډ ډیر ژر خپور شو، اولکه څنگه چه ددوی په پخوانیو کتابو کښی لیدل شوی وه، دوی ویل: « پریږدیء ـ چه دی زموږ پاچا شی، دی خپل مملکت ته راغلی دی او باید چه حتماً زموږ له خوا تقویه شی »

دفرانسه سفیر چه داپرو پاگنډ واوریدپاچا ته ئې وویل :« دد نیاار منیان دا سړی هغه پاچا بولی چه دهغه باره کښی ددوی کتاب بیشگوئی کړی ده !» او په خپلو خبرو کښی ئې ډیره مبالغه وکړه او وې ویل چه هرڅو ژر کیږی باید ددې بلاخو له پټه کړه شی ـ باچا ډیر په چورت کښی واوید او دستی ئې اعتماد الدوله راوغوښت مشوره ئې ځینی وغوښتله چه ددې سفیر په راتگ کښی څه وائی ؛

اعتمادالدوله ویل : اجازه ورکړی چه راسی !»

---

(۱) دافغان او پارس حگړه .

(۲) Israelorii-Iiseraroii(roy)

دمیرویس استعاده له موقع څخه: موږ تر او سه چه دمیر ویس نیکه حالات لوستی دی، میرویس موډیریو دیپلومات او سیاسی هوښیار سړی موندلی دی نو ځکه دې تصادف میرویس ته ښه موقع پلاس ور کړه چه دارامنه او گرجیانو په باب کښې او ددوی سره دگرگین دمناسبت په شاو خوا کښې هرڅه چه وغواړی هغه وایی ـ ځکه چه دده وینا ظاهری رنگ هم درلود ـ که ئې ویلای چه ارمنیان او گرجستان غواړی چه آزاد اوسی او گرگین خان ددې کار لمړی محرك دی شاید حقیقت به هم باله کېده ـ خصوصاً هغه وخت چه دکابینې داعضاو په نظر داغوټه نه خلاصېدونکې ښکاره شوه او میرویس ئې دمشورې دپاره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس له خپلی وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړه ئې غوښت اخیست.

چه مجلس ته حاضر شو دواړو پارټیوده ته رجوع وکړه او ورته وې ویل :ـ کمه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پرېښودل او که ئې گرفتارول؟» ځکه چه یوه پارټۍ د دې نظریې پرخواوه چه سفیر دی گرفتار شی او بله ددې نظریې مخالفه وه، څوك لا هم بې طرفه ناست وه ـ بیائې نو دمیرویس څخه داسی خواهش وکړ :ـ

«... موږ ستا خدای درکړی رایی او ستا سلیم عقل ته ضرورت لرو ـ ته څه وایې؟»

میرویس واردواره ددوی دلوړو ستایلو او احترام شکریه او خپله خاکساری په څو کلمو کښې خلاصه کړه او بیائې داسی وویل :ـ

«زما په عقیده ددې سړی راتگ سیاسی رنگ لری ـ چه دې خاوری ته راداخل شی ستاسی دقوې ترشعاع لاندی کېږی ـ نو ددې قدرت او واك به پیدا نکړی شی چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړی ـ که تاسی د کمی شخړی انتظار له ده څخه لری، نو پرې ئې ږدیء چه اقدام وکړی ـ بیا تاسی کولای شیء

(۱) دافغان او پارس جگړه په انگلیسی . افغان تاریخی په ترکی ژبه

چه دی محبس ته وسپاری‌ء او په‌یوه جام ئې کار تمام کړی‌ء : او که ده کوم داسی اقدام ونکړ ترڅه مدې وروسته چه وخت ئې پوره شو بیرته ئې « زار » ته‌ور واستوی‌ء په‌دې صورت کښې به‌دده پحق کښې لوی توهین شوی وی اوخورا به‌سپك شی ځکه چه دی‌ئې دیاغیانو دپاڅولو اودهغو دمجلس داوربلولو دپاره دې ځایته را استولی‌و ، اونا کام ولاړ ـ . له‌دې څخه هم باید وبېر ېږی‌ء که داسفیر ستاسی په‌دربار کښې قبول نشی احتمال لری چه دگرگین دوروره په شان خپل ځان روسی قونسلگری ته ورسوی اودار منیانو دسر کښی اوطغیان باعث شی ـ هغه‌وخت نولا زمېږی چه دگرگین دهنگامې په‌شان‌یوه بله هنگامه توده‌شی اودډېرو خلکو وینی به‌توی‌شی اوترحد زیاتی پیسې به ولگولی شی . . . پهرصورت کوم‌شی چه‌په دې وخت کښې‌مهم اوضروری ښکاری دادی چه‌ترهرڅه دمخه باید خپلو سرحدا توته توجه وکړی‌ء ـ وگوری‌ء : له یوې خواه گرجی شهزادگانو دروس له‌قیصرڅخه دمرستی اوساتنی غوښتنه کړې ده او نظرعلی‌خان دگرگین داکا زوی اودگرجستان والی‌ئې روسی دربارته استولی دی (۱) او له بلی خواهم پوهېږی چه گرگین دارمنی ټبر څخه دی ، څه لیری نه ده چه د روسیانو سره علاقه پیدا کړی ـ هو ، گرگین فرصت او وخت لټوی چه سر کښی وکړی (لکه دمخه چه ئې هم په ناکامی سره اقدام ختم شو)او هغوی به‌دخپلی مرستی دپاره راوغواړی اوله خپلو گاونډیانو څخه به‌استفاده وکړی اویا خپل حکومت دهند پاچا ته تسلیم کړی اودهغه سره قول اوتړون وکړی چه‌دده سره مرسته وکړی اوداهم څه لیری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده وکړی هغوی پخپله پارټی اوحزب کی داخل کړی ـ ځکه زه هلته حاضروم اودده کارونه می لیدل ـ

---

(۱) کاوه مجله ۲ کال ۱۲ شماري ضمیمه ۸۹ مخ.

گرگین له‌ماڅخه کوم مخالفت ونه‌لید- اونه ماظلم کړی و، مګر زما وجودئې هلته نه غوښت اوزه ئې‌له هغه ځایه لیری کړم‌خودی پخپل مقصدښه کا میابه‌شی که زه هلته وای او (حدای دی‌نه‌کوی) که‌واقعه دپښتنوپه‌منځ کښی پیښه شوې وای په خورا آسانۍ سره ماکولای شوای چه هغه اور مړ کړم په هر صورت که داسفیر ومنل شی نود راتلونکی خطر دپاره باید کم از کم دور اندیشه اوسئی او دده په کار او کړو اوعمل پسی دپرمواظب اوڅا رووسئی ... » (۱)

میرویس په آخر کښی‌داهم وویل چه : « . . . حقیقتاً دپر نازك وخت دی که پتر کبیر دروغی‌اودوستی‌ له لاری غوښتلای چه یو سفیررا راستوی دا اومنی سړی به ئې‌نه رااستاوه په تپره بیاداسی‌سړی‌چه دارمنیانودشهزادګی دعوه هم کوی ځکه نودپارس حکومت ته داضرورده چه ترل‌ګرجیان اوارامنه‌ترنظارت لاندی ونیسی ځکه چه دپرمده نکپښی چه ګرجیان دګرګین‌ترمشر توب لاندی بغاوت کړی و، او اوس چه هم‌دګرګین‌دا کازوی دزار روس په د ربار کښې‌لوړ مقام لری آیاددې‌سفیرراتګ به‌دګرجیانواوارمنیانوپه روحیاتو کښی‌خصوصاً ګرګین په روح کښې څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (۲)

دمیرویس داوینا چه « دافغان اوپارس جګړی » د لیکو نکی په عقیده یود هغو جامعووینا وڅخه وه چه‌دیوه هوښیار اومقتدر سیاسی سړی څخه چه د لوړ عقل خاوند وی انتظار کیږده - او وئې کولای شوه چه د ګرګین په نسبت دپاچاپه مغزو کښې راز راز افکار پیدا کړی - نوپاچا فکرو کړ : څه و کړی ؟

که ګرګین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به و نه منی اودهند پاچانه به ځان تسلیم کړی - او که ئې معزوله نکړی هغه تشویش‌چه دده له وجوده ورته پیداشوی و، دده زړه ئې برآ رامه نه پریښود اوتحمل ئې نشو کولای .

---

(۱) دافغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ افغانستان - میلیسون - پښتوترجمه۲۰٤مخ

نوځه ئې و کړه ؟ وروسته ترهغه چه د اسرا ئیل اری ئې په دې مجلس دول پذیرائی و کړه او اصفهان ته راغیء ، دگر گین دپاره ئې داسی چاره و سنجوله چه هم معزوله نشی اوهم له اقتداره ولو یزی چاره داوه چه میرو یس ئې بیرته دقندهار و کلانتری (ریاست بلدیه) په منصب مقرر کړچه هلته د گر گین د حالاتو مراقبت و کړی او گه ئې موقع پیدا کړه دده ځای هم ونیسی (۱) نودادی هغه میرویس چه دیوسیاسی بندی په حیث تحت الحفظ اصفهان ته لیږلی شوی و» اوس دحکمران په حیث وطن ته راځی - ښائی چه گرانو لوستو نکو به د هغې پوښتنې ځواب چه څومخه دمخه مو کړې وه (چه دیوه پښتا نه میړه فکربه دیوې کابینې په مقابل کښی څه و کړې ؟) خود یځوده پیدا کړی وی .

خیر په راتلونکو پیښو کښی به څو نوری نکتې هم ولولی چه دملی زعیم دیپلو ماسی افکار لا ښه ځینې څر گند یږی .

❀ ❀ ❀

د میرویس راتگ قندهارته : په دې ترتیب میرویس د ملی پرو گرام د عملی کولو دپاره ددې پروآرزو گانو سره په خوراشوق خپل گران وطن ته رهی شو او درارهی کیدو په وخت کښې ئې څو مکتوبونه د گر گین پنامه له ځانه سره را اخیستی وه چه په هغو کښې پر گر گین باندی تا کید اوسپارښت شوې و ، چه د میرویس بې مشورې به کارنکوی او ده ته به بیرته هغه پخوانی م منصب وسپاری اودې براحترام به ئې کوی ، دده عزت اوشرافت به محترم گڼی حتی اعتماد الدولته میرویس ته په خصوصی تو گه ویلی وه چه د گر گین په کړه اووضعیت پسی دی څارووی او یومهر شوی سند ئې هم ورکړچه کوم وخت که ضرورت پیښ شی له هغه څخه کار واخلی - دیوان بیګ هم څومکتوبونه ورکړه او په هغه کښې ئې ولیکل چه : « میرویس یوله هغو هوښیارانو خلکو څخه دی چه دپاچا سره ئې دېر کو مکونه کړی دی »

---

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون اثر دمنشی احمد جان ترجمه ۲۰۵ مخ.

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنډ روانه باله دستی دقندهار خواته راوخوځېد اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامی کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام دیوې تشریفاتی عسکری ټولګی اودیوې دستې موزیك له خوا ښه راغلی کېد له ـ هر پښتون دده په راتګ خوښی کوله او دده د کارو آرزو مندهو (۱) څو چه قندهارته را ورسید .

د میرویس رسېدل قندهارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېری ګرمجوشی اوحرارت استقبال وشو ، اوټولو اهالیو په ورین تندی اوخوشالو زړوده ته «ستړې مشې» وویله ؛ ګرګین که څه هم په ښکاره دده په پذیرائر کې داهالیو سره ګډون وکړ اودمیرویس احترام ئې پر ځای کړ ، مګرپه زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه (داصفهان ددربار تهدید نامې اوسپارشنامې ئې ولوستلې .)

په دې وخت کښې میرویس دګرګین څخه اجازه واخیستله خپل کوراوخپلی علاقی ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملګری دده دملاقات دپاره راغلل اوهم ډلی ډلی خلك دحج د مبارکی دپاره ده ته راتلل او ټول پښتانه منتظره وه چه دی څه کوی ؟ اوڅه وایی ؟ غوښته ئې چه پوه شی : میرویس د قوم دنجات اوآزاد ولو په باب کښې دوی ته څه زېری راوړی دی ؟

ګرګین ددې ملاقاتو اوتګ راتګ څخه بې خبره نه و ، مګر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښته چه یوه پلمه پیدا کړی اوداسی کارو کړی چه میرویس دقوم اواولس په نظر کښې سپك اوذلیل ښکاره کړی - یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شوې وه (۲)

---

(۱) د افغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ ایران سر جان مالکم ۱۹۸ مخ

گرگین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور دده د زوی د ازواج دپاره (۱) دگرگین کور تهور واستوی څنگهچه دا پیغام دتحکم پهتوگهو، نومیر و یس ته غوندی اندېښنه پیدا شوه ـ ځکهچهله یوې خوا دلور استول دده لهپښتنی غیرت سره مخالف وهاو بر سېره پرهغه ئې دده قدر دقوم اواولس پهنظر کی سپکاوه اولهبلی خواپه داسی وخت کښې چه میرویس لاتراوسه پښتانه دخپلی عقیدې او عملیاتو څخه پوره نهوهخبر کړی ددې حاکمانه امرردول ددههغه طرح کړې نقشه ورو رانوله ـ نوئی څه و کړه ؟

دقوم مشران اوغټان ئې راغونډ کړهاوملی جرگهئی جوړه کړه، چه دا خبره ورته وکړی اودملی قانون پهقرار ترمشورې وروسته یوه فیصله و کړی .

ځکه چه په پښتنو کښې دادستوردی چهدملی کارو دپاره مشوری مجلسونه جوړوی کڅه هم معامله ډېرهوړه وی پهانفرادی توگه ئې بیله ملی مشورې نه فیصله کوی او نهددوی پهعقیده فیصله کېدلای شی. دامجلسونهدپښتنو پهاصطلاح «جرگه» بولی داجرگې چهڅنگه فیصلهو کړی هرپښتون ئې عملی کول پر ځان لازم بلکه ملی فرض گڼی ـ دادی چه دپښتنو ملی زعیم هم لهدې دستورڅخه کار واخست اودقوم مشران ئې راوبلل .

لمړی ملی جرگه : میرویس دمخه ترهغه چه گرگین تهمنفی یامثبت ځواب ورکړی داولس مشران ئې په کوکران کښې (چهدقندهار پهشپږ کروهی کښې دغرب خواته واقع او دمیرویس مدفن دی) دمشوری دپاره راوبلل ـ لمړی ئې دگرگین ددې غوښتنی پهشاوخوا کښې خبری شروع کړې ، پښتانه چه طبعاً پرننگ او ناموس مینان دی لوی اوواړه وایی «دنیا ترسر جارسر ترناموس!» نوطبیعی

(۱) تتمة البیان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ۷۷ مخ .

دەچه ددې خبرې داروېدو څخه روحاً متأثره شول، دغیرت و ینی ئې په جوش راغلی اومیرویس ئې دلور له استولو څخه سخت منع کړ اومقاومت ته ئې تشویق اوترغیب کړ اوپښتنی قسم ئې یاد کړ چه دده په مرسته کښې ترسر اومال تېر شی؛ میرویس چه دوی دځان په شان متأثرولیدل په زړه کښې ډېرډېر خوښ شو، مگر په ظاهره ئې دوی ته دصبر توصیه و کړه اووې ویل: «بهتره ده چه بلا په خوب کښې مړه کړو! مگر تاسی ته لازمه ده چه پرخپلو خبرو ټینگ سیء خپل رازپټ وساتیء اوپرما اعتماد ولریء- یقین و کړی چه له دښمنانو څخه به سخت انتقام واخلم» (۱)

په دې وخت کښې ملی قائد درحمان بابا دیوان راواخیست اودفال په توگه ئې خلاص کړ وې ویل: «راسیء چه عبدالرحمان باباقدس سره هم وپوښتو، چه دده دیوان ئې خلاص کا، هسی شعرونه و:

زه مکتوب غوندی په پټه خوله گویایم خاموشی زماتېری کا ترغوغازما
گښت دعشق په تودەزمکه امان چری سمندر بویه چه زیست کا په صحرازما

چه دغه بیتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجی، وویل: «چه دظالمانو کار تمام دی، امااوس دستی خاموشی بهتره ده، ټوله به په پټه خوله داکو ښښ کړو، چه ظالمان ورکسی چه مناسب وقت راسی، نو به زه پرتاسی زغ و کړم، هغه وخت باید ټول تیاریو اوظالمان له وطنه وباسو.» (۲)

دجرگې خبری اتری ترماښامه جاری وې، خوپه آخر گښې ئې داسی فیصله وکړه چه: «قطعاً دمیرویس خان دی نه لوراستوله کېږی- مگر دې دپاره چه گرگین غافل وساتو اوپه حال خبر نسی، بله نجلۍ دی دمیرویس دلور په عوض واستوله شی څوچه دگرگین دهلاکولو دپاره فرصت پیدا کړو ...»

تردې فیصلې وروسته ئې بیا ټولو په قران، توره، ډوډۍ او مالگه قسم وکړ اودخپل قول پروفائې بیاټینگ تړون وکړ اووې ویل: «هرڅوك چه له خپلی خبری

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۹۵ - ۹۶ مخونه.

واوډی «زن‌طلاق» ډوی ـ دپښتنو په‌عقیده داقسم‌اشدترین دقسمودی چه میرویس ته‌ئې دهغه په یادولو ډاډ ورکړ.

ترهغه وروسته میرویس یوه‌بله نجلۍ چه دده پکور کښې روز لې شوې وه دخپلې لورپنامه دګرګین سرای‌ته واستوله (۱) اوهغې نجلۍ وویل: «زه دمیرویس لوریم!» په‌دې تو که دګرګین هغه‌پلمه چه‌دا نتقام اخیستلو دپاره ئې جوړوله بې‌اثره‌پاته‌شوه اوهم ګرګین وغولېده چه‌میرویس نونورځه په‌زړه کښې نلری اوروغه غواړی اوبیاددهمظالمو دپاره زمینه‌مساعده ده.ځکه‌ئې‌نو ترخپله وسه‌پوری دمیرویس زړه‌ساته اوپه هر کار کښې به‌ئې ددهدرایې مراعات کاوه ملی زعیم میرویس خان هم دازیاریوست چه‌داسی ښکاره ګړی چه‌د ګرګین ټول‌مظالم اوصدمې ئې‌چه‌دده قوم‌ته رسولی دی‌هېری‌شوی دی‌اود خپلوی اظهار ئې‌داسی حدته ورسوله‌چه ګرګین پرده‌باندی کامل اعتماد پیدا کړ. خوچه‌یوه میاشت وروسته ئې دګرګین دور کولودپاره دوهمه‌جرګه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملی‌جرګه: یوه‌میاشت وروسته چه‌د ګرګین دظلم اور بیا په زور کښې‌شو اولمبې‌ئې‌هرلورته‌خپری شوې د پښتنو مشران په تنګ شول بیا پر میرویس راغوند شول‌او د ګرګین دظلم څخه‌ئې استغاثه وکړه ـ اوبیادپښتنو یوه ملی جرګه جوړه‌شوه، مګردا پلا د کوکران په کلی کښې نه‌وه، بلکه په«مانجه» کښې جوړه‌شوه چه‌دقندهار شمالی شرق‌ته تخمیناً دشلومیلو په فاصله د کابل پر لارواقع دی‌اوپه ښارصفا پوری نښتی‌دی، اوغالباً داځای د میر ویس خان د ښځی یعنې دجعفرخان‌سدوزی‌د لورو، ځکه‌چه داحدودپه هغه‌وخت کښې دسدوزوه.(۲)

---

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون ۲۰۶مخ ـ دسید جمال‌الدین افغانی دتتمة البیان ترجمه۷۷مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ.

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱مخ پته خزانه ۹۶.

داجرگه هغه‌وروستنۍ جرگه‌وه چه‌دقوم دآزادۍ وثیقه ئې مهزوله، اوڅنګه‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرگه کښې لاندی مشران او خوانین راغونډ شوی وه (۱) :

۱: سیدال‌خان ناصر، چه وروسته دهو تکو ددورې یومهم لوزړور او معروف جنرال او سپه سالاررو ـ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

۲ : بابوجان بابی ـ چه‌دده شرح حال به‌هم برخپل ځای پوره ذکر شی .

۳ : بهادرخان ـ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولی .

٤: میاجی ـ دده اصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولیء .

٥: یوسف‌خان ـ دهوتکو له‌غښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په سیوری کښې اوسیده مگر متأسفانه بې له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې‌ئې ذکر نه‌دی راغلی .

٦: عزیزخان نورزی ـ چه ریدی خان‌ئې د «دلارام» دپهلوان پنامه یادوی نور ذکرئې نسته ښایی چه‌دفراه دنورزو مشر وی .

۷: گل‌خان‌بابړ ـ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په سترگه نشو .

۸: نورخان بړیڅ ـ داسړی دبړیڅو له‌خانانو څخه‌و، اومحتمل چه‌دښوراوك اویا پښتنی بلوچستان و، په‌نورو کتابو کښې دده نوم ونه لید شو .

۹ : نصرو خان الکوزی ـ دالکوزی قوم له غټانو څخه و ، چه په جلدك کښې اوسیده .

۱۰ : یحیی‌خان ـ دملی قائد میرو یس خان ورور دی .

۱۱ : محمدخان ـ دمیرویس وراره چه‌په‌وروسته وقایعو کښې دحاجی انگو پنامه ډیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې‌وروسته درته‌راشی .

---

(۱) پټه خزانه ۱٤٥ـ ۱٤۷ مخوته .

۱.۲ : یونس‌خان کاکړ ـ ښایی چه دارغسان یا زوب له‌خوانیښو څخه وی . په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوی دی ، مګر دنورو مؤرخینو له‌لیکنو څخه څرګند ښکاری چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران او ملکان هم‌دې ملی جرګې‌ته را بلل شوی وه . (۱)

دې جرګې‌بیا په‌قرآن ګوتی پوری کړې اود وفاداری لوړه‌ئې وکړه ، بیا نو میرویس داعتمادالدوله کاغذ دوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه د پارس حکومت هم دګرګین څخه خوښ نه‌دی اوماته اجازه راکړه شوې ده چه ګرګین له‌منځه وړم اوپښتانه دده له‌ظلمه وژغورم‌مګر دایه‌هغه صورت کښې امکان لری چه‌تاسی ټول‌په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره‌ملګری‌شیء» تولو دده دامرو داطاعت قول‌ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلی‌ملګری پوره اطمینان ورکړ .

تردې وروسته نومیرویس خپل‌هغه‌پلان چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و ، دوی ته ووایه ، هغوی‌هم تولودده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوښ‌ئې کړه دجرګې له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دی‌مالیه نه‌ورکوی او خپله طائفه دی دګورجیانو پرمخ بل‌پورته کړی ـ داچه‌داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې دمؤرخینو اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکی چه د«بلوڅانو» مشر ته امرور کړه شو (۲)مګرتاریخ سلطانی اوخورشیدجهان د «کاکړو» طائفه‌ښیی(۳) اومیلیسون بیاد«ترین» قوم‌یادوی (٤) همدارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی څوك ارغسان ذکر کوی اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوی خوحقیقت‌ته همدادوهم قول نژدې‌دی ، ځکه‌چه دوروسته پښتو څخه څرګند ښکاری چه جرګې غوښته دګرجی‌عسکردقندهارڅخه یوې لیری‌علاقې ته‌ولیږل‌شی اوارغسان دومره‌لیری ندی.

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه . مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ

(۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ

(٤) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هرحال داملی جرګه ترمازیګره جاری‌وه، او دجرګې شاملینو هر یوه ته وظیفه وټاکله‌شوه اودلمړی اقدام دپاره لازمه ترتیبات په‌نظر کښې ونیول شوه دجرګې په‌پای کښې پردې وخت بیاحاجی میرخان مغفور، له‌رحمان بابا څخه دابیټونه ولوستل :

چه آسمان ئې مخ پټ کړی په‌سحاب و خدای وماوته‌بنکاره کړه هغه‌نمربیا
چه رقیب راته ترلی په ز نځیر و خپل‌حبیب را باندی برا نیت هغه وربیا
په‌وصال ئې منت باراوسه رحمانه ! په صدف کښې دخل نشته د ګوهربیا

نقل کا: چه‌دخدای په‌قدرت، دغه‌ورځ پر آسمان‌اوریځ‌هم‌وه، حاجی‌میرمرحوم دابیټونه ولوستل په‌هغه ګړی‌لمر بنکاره سو اوریځ‌ئې له‌مخه هسته سوه، خلقو هم دغه یوالهی مددو ګانه اوبیا نو جنت مکان حاجی میرخان خلقو ته وو یل :

«دادی دخدای‌تعالی مهراولطف هم زموږ ملګری دی، اوس نو وقت دی چه توری له‌تپکیوو کاږو، اوځانونه له‌دښمنه وژغورو! .» ( )

❀ ❀ ❀

دمیرویس لمړی اقدام :

دبلو څواوکا کړو مشران چه‌خپلو علاقو ته ورسېدل، دستی ئې خپل قومونه پاڅول اودمالیې له‌ورکولو څخه‌ئې سرونه وغړول ګرګین چه‌دالمړی وارو، چه دداسی شدیداوبرملا انکار سره‌مخامخ کېده سخت‌قهر ورغېء فوراًئې‌ټول ګرجی جګړن اوغښتلی چه‌یوازی دهمداسی‌جدی اقداماتو د پاره ساتلی شوی‌وه دبلوڅو اوکا کړو دسر کوبې دپاره وټاکل اوروان شول .

میرویس چه‌دا وضعیت‌په دېردقت کوت ګرګین ته راغېء اود پورتنیو قومو دسر کښې له املهئې تأسف وکړ او دګرجی لښکرو له لېښلو څخه ئې خو ښی څرګنده کړه، اوضمناًئې دښاردباندی یوباغ ته ګرګین دعوت اومیلمه کړ (۲)

---

(۱) پته‌خزانه ۹۷مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۸مخ - دسیدجمال الدین تتمه۷۸مخ تاریخ افغانستان‌میلیسون ۲۰۷ مخ.

اوپه‌دې ترځ کښې ئې وویل چه په‌دې مېلمستیا کښې غواړی دخپل قوم دوه غښتلی سردا ران ده‌ته معرفی کړی چه دحکومت په‌خدمت کښې شامل شی (۱) گرگین دامېلمستیا ومنله. دمېلمستیا ورځ را ورسېدله: دپښتو ملی زعیم میرویس خان دقوم دمشرانو په‌مصلحت څوتنه پښتانه په‌مخصوصو ځایو کښې سره‌وویشل چه هلته‌دی اشاری او فرصت‌ته منتظره وی .

گرگین دخپلو ملگرو اوڅوتنو محافظینو سره دباغ خواته وخوځید اوهلته ورغی؛ میرویس اودپښتنو نوروغټانو مشرانو په‌ډېری گرمۍ دده «هر کلی» ووایه او «ښه‌راغلې» ئې وکړه مېلمستیا ډېره مجلله‌وه هرډول شراب ددوی دپاره مهیا شوی‌وه او هرمېلمه دومری وڅیښل چه‌بی‌هوښه ولوېدل، اویادسید جمال الدین افغانی‌په اصطلاح په‌دې مېلمستیا کښې د مېلمنو د مرگ شراب تهیه شوی وه او پخپله میرویس ئې ساقی شو . — پر ټاکل شوی وقت دانتقام اشاره یا دوطن دآزادی زغ چه‌داټولی‌مقدمی‌او نیرونگونه دهمهغه دپاره‌وه ، دملی زعیم‌میرویس له خوا وشوپه‌دې اشاره اوزغ گرگین اود گرگین ملگری دپښتو تر تورو تېرشول اودادهغو زروزروبیگناهوپښتنو دوینو انتقام و ، چه د گرگین دشخصی امیالو اومقاصد وپه اثر قربانی شوی وه .

په دې کښې چه د گرگین قاتل څوك و، بې د محمد مهدی څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه لیکی، محمدمهدی‌په جهان کشای نادری کښې لیکی چه « مراد خان » نامی د میرویس په امر گرگین مړ کیء (۲) اوهم لیکی چه دا مراد خان نامی نرښځی و .

نور مؤرخین په مجموعی حیث د گرگین وژل ذکر کوی - مگربې له‌سر جان مالکم . سید جمال الدین افغانی او میلیسون نور مؤرخین لکه محمد هوتك ،

(۱) تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ (۲) جهانکشای نادری ٦ مخ .

دافغان او پارس د جګړې لیکونکی او سلطان محمد اونور - د ګرګین دوژلو وضعیت بل ډول په جلا توګه بیانوی یعنی دمپلمستیا ذکرنکوی - مثلاً سلطان محمد لیکی چه یوه شپه ګرګین خان د کاکړو د طائفی د تنبیه دپاره تللی و ، دارغسان د « ده شیخ » په کلی کښی میرویس او نورو غلځیانو دشپې یرغل پرو کړاو شهنواز خان ئې دستګیر او کارئې ورتمام کړ (١) بالعکس بل مؤرخ لیکی چه میرویس تردوهمی جرګی وروسته د ګرګین قصرته ورغی او په بلوخانو پوری ئې و ترل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړی ده - ګرګین دستی خپل افسران. را وغوښتل اودبلوخانو دنیولو امرئې ورکړ ، هغوته ئې وویل « زه دررسېږم » بیائې میرویس ته مخ را واړاوه اووې ویل : « تاسی هم ژرخپله وسله را واخلی اودخپلو نفر یو سره زما سره ولاړشی څوچه د ګرجی عسکرو سره یو ځای شو اودمخه ترهغه چه غلیم پوه شی یرغل پرو کړو ! » تول کسارونه په دې حکم ختم شوه مګر میرویس پټ دبلو څومشرانو ته خبرور کړ اوهغه ئې دغفلت له خوبه و یښ کړه اوهغوته ئې خبرور واستاوه چه : « داهم هغه ورځ ده چه موږ او تاسی سره تاکلی وه او تاسی قول راسره کړی و ! »

فوراً میرویس د درو زرو پښتنو سره د ګرګین رارسید وته معطل و ، اوپه دېری سرابنی ئې د ګرګین د راتګ انتظاریوست - ترلږ ګړی وروسته ګرګین له زروتنو محافظوسره راورسید - بیله دی چه خبروی دپښتنو ددوو کتاروعسکرو په منځ کښی داخل شو اوله هری خوا محاصره شو او دفرعون په شان د مرګ په دریاب کی ډوب شو او د تولو عسکرو سره له دنیا ولاړ او یو نفر هم پاتې نشو چه دد ې قربانی خبر قند هار ته یوسی (٢).

خو د پټی خزانې لیکونکی محمد هوتګ چه په هوتکی دربار کی روزل شوی دی

---

(١) تاریخ سلطانی ٧٢ مخ (٢) دافغان اوپارس ېګړه مخ

اودده قول ته باید ډېر اعتبار ور کړه شي په مجهول ډول لیکي چه : « اولس ټول سول اودجنت مکان حاجي میرپمدد په قندهار ورننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (١) کڅه هم دا قول دسرجان مالکم ، سیدجمال الدین افغاني او میلیسون له قولو سره چه مېلمستیا یادوی تریو ځایه پوري منافي نه دي ، ځکه چه دا مؤرخین هم وایي چه میرویس د گرگین تروژلو وروسته سره دنورو مشرانو ښارته داخل شول ، مگر بیاهم تصریح ئې نه ده کړي .

❀ ❀ ❀

د دې اقدام نېټه : مؤرخین ددې اقدام په نېټه او تاریخ کښې چه دپښتنو ملي قائد د آزادۍ غوښتلو په نیت کړی دی ، یا په بل عبارت د گرگین د وژلو په تاریخ کښې مختلف دی :

شیرمحمد د ١١٢٠ ه د صفري میاشت لیکي (٢) سلطان محمد ١١٢١ ه د صفري میاشت ټاکي (٣) او نواب صمصام الدوله دا اقدام په ١١٢٠ ه کښې بولي (٤) مگر خافي خان چه د خپل وخت حوادث یې تر ١١٣٥ ه پوري لیکلي دي او دهوتکي شاهانو معاصردي ددې اقدام تاریخ ١١١٩ ه لیکي وایي پدې تاریخ د هند د ربار محمد اعظم شاه ته دگرگین د وژلو خبر راورسید (٥) میلیسون دافغانستان په تاریخ کښې ١٧٠٩ ع = ١١٢١ ه کال ښوولي دي (٦) او نورالله لارودي د «زندگاني نادر شاه» په کتاب (١١٢١ ه) کال لیکلي دي (٧) دتر کتازان هند مؤلف بیا (١١٢٠ه) کال ضبط کړي دي (٨)

---

(١) پټه خزانه ٩٧ مخ

(٢) خورشید جهان ١٣٢ مخ (٣) تاریخ سلطاني ٧٢ مخ

(٤) ماثر الامراء - ٣ ج ٧٠١ مخ د کلکتې طبع (٥) منتخب اللباب ٢ ج ٦٤٣ مخ

(٦) د تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ٢٠٨ مخ (٧) زندگاني نادرشاه پسر شمشیر ٩ مخ

(٨) ترکتازان هند ٤ ج ١٤٤ مخ

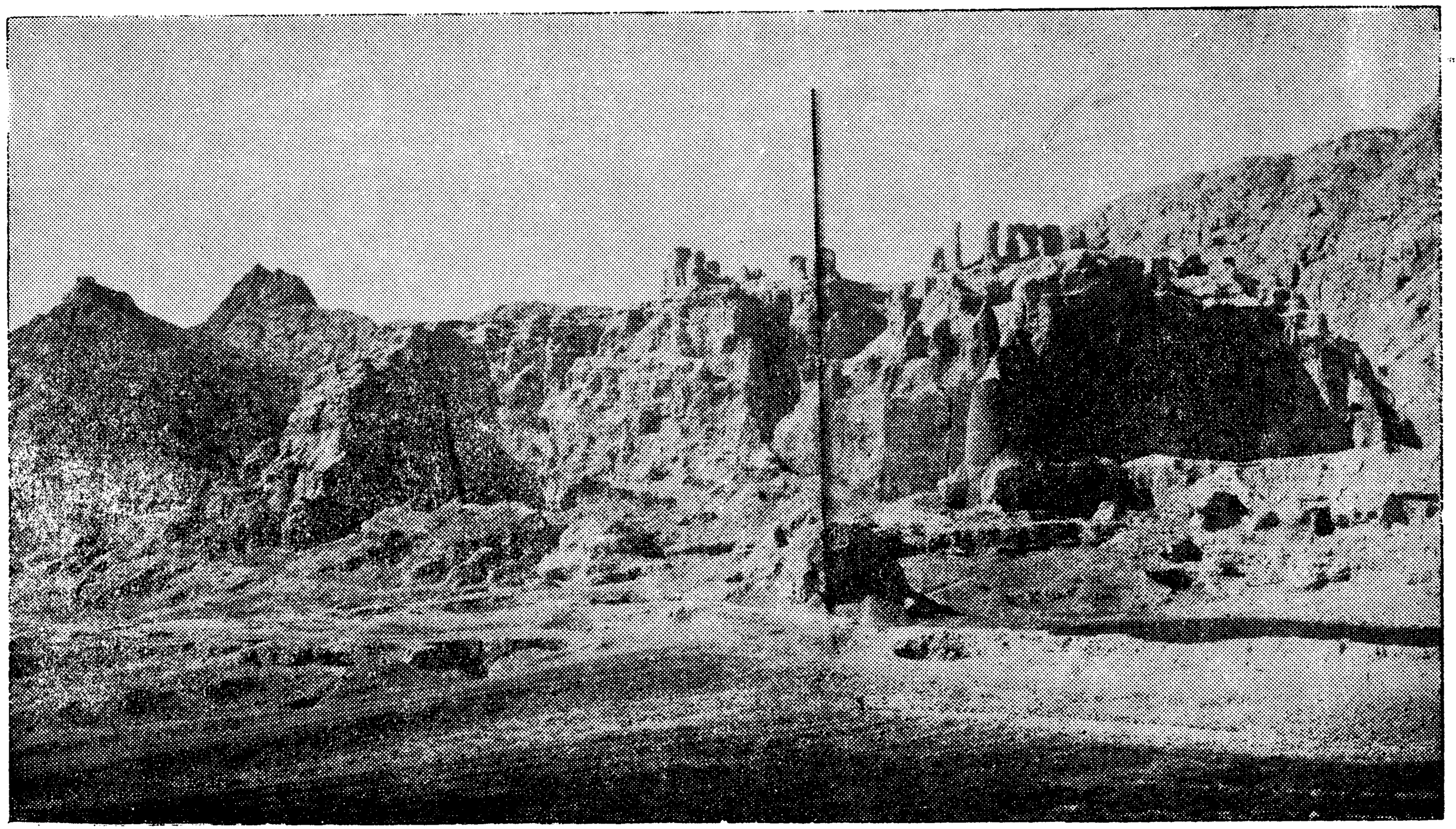

د قند هار زوړ ښار دغره پر سر

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی همدا «پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پېښو کښې حاضردی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه : «په ۲۹ د ذیقعدة الحرام سنه (۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . .» (۱) او هغه څه چه ریدی خان په خپله محمود نامه کښې وایی (۲) :

گرگین یې مړ کاټول گرجی سو کشتار قوم کا خلاص له ظلم و جوره غفار
چه داسی کار و کا حاجی گرندی د پښتنو ناموس یې و کا خوندی
کال ویوسل نونس او زر په شمار خلاص سو له ظلمه د گرگین قندهار

هم ددې مدعا تائید کوی . نو په مؤرخینو کې هم هغه د خافی خان قول په منتخب اللباب کښې درست او د پټه خزانې د روایت سره موافق دی . لکه نو د ذیقعدة الحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ه) کال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو دیوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتکو د شهنشاهی د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تریوې لویې اوزدې و قفیې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښې یو «ملی حکومت» تاسیس کړی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزاد یې .

❀ ❀ ❀

د قندهار ډنبار نیول : گرگین ووژل شو ، مگر د قندهار د ښار نیول او

فتح کول لاځه آسانه کار نه و ، لکه چه په ښار کې د گرجیانو د پر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو اودروازو یې توپونه ایښی و ه . هغوی کولای شوه چه هم د میرویس سره مقابله و کړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك پقتل رسیدلی

---

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ (۲) پټه خزانه ۱٤۸ ـ ۱٤۹ مخونه .

وای او نه د بنار په نیولو کښې د میرویس آزادی غوښتونکی زلمیان دمقابلې سره مخامخ شوی وای ـ نو دا چاره یوه حربې خدعه وه ، چه میرویس کار ځینی واخیست او هغه داوه چه یخپله ده د ګرګین کالی واغوسته او دده ملګرو دګرګین د ملګرو او ساتونکو کالی واغوستل او د هغوی په آسو سپاره شول ترغونی مابنام په هغه د بد به او برم لکه ګرګین چه روانیدی د بنار خوا ته روان شو ـ اوریې دري زره پښتانه د بنارشاو خوا پټ کښېنول چه دده اشارې ته معطل وی ـ چه د بنار دروازې ته راورسیدل ګرجی پهره دارانو د میرویس پرسوارلی د ګرګین د سوارلی خیال وکا ، پرې یې بنودل چه بنارته ننوزی په مجردی چه بنارته ننوتل د دروازې او کالا پر محافظینو یې یرغل و کړ ، په دې وخت کښې هغه دري زره پښتانه چه د باندی منتظر وه هم بنارته را داخل شول او دګرجیو عسکر یې ټول تارو مار کړل او بنار ئې و نیو او دستی میرویس اعلان وکړ اوجارچی جار ووا هه چه :

«دهغه چاحال اوځان په امان دی چه ګرجی اوپارسی عسکرونه ساتی او ځای ورنکړی!» (۱) د بنار خلکو دا د آزادۍ اعلان په ډېره خوښۍ وارویده او پورتنی شرط ئې ومانه ، نورنو متجاوزینو ګرجیانو سرپناه اود ساتنی ځای نه درلود ټولو دمرګ یا کهئې و کولای شوه دښتې پر لور وترپالل اوپه دې صورت دقندهار بنار چه له څه مدې راهیسی کله دمغو اواو کله دپارسیانو ستر ګی ورته سرې وې او حملې به ئې پر کوې بیا دپښتنو دملی حکومت مرکز شو .

په همدې شپه میرویس خدای ته سجده و کړه اووې ویل:

«خدایه! دایو دهغولویو کارو څخه و ، چه مورماته وصیت کړی و ، او ماته ئې راسپارلی و ، داخو ستا دعباد او بندګانو خدمت و ، چه ماترسره کا» (۲)

---

(۱) دمیلیسون «دافغانستان تاریخ» پښتو ترجمه ۲۰۹ مخ ـ دسید جمال الدین د تتمة البیان ترجمه ۷۸ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پته خزانه ۱۷۷ مخ .

دري يمه جرگه او دميرويس وينا : کوم وخت چه قندهار دمخالفينو څخه خالی شو، نوميرويس دقوم مشران اوغټان راوبلل اودري يمه جرگه ئې جوړه کړه ياپه عصری عبارت «لويه جرگه» ئې تشکيل کړه، چه ټول رابللی شوی مشران راغونډ شول نوميرويس ولاړشو اوداوينائې په فصيحه اوخوږه لهجه ايراد اوبيان کړه :

«پښتنو! په ايمان درته وايم چه زما مطلب يوازی او يوازی ستاسی آزادی وه او آزادی هغه بې بها نعمت دی چه دهغه دلاس راوستلو دپاره دا ټول چلو نه او جنگونه رواوه ـ گرگين له منځه وووت .

دقندهار دپښتنو دپاره چه تل ئې دطاقتور مغل سره اوږه ورکړې او مقابله کړې ده دهغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جړاگانو څخه تشکيل شوی دی څه گران کار نه ښکاری (١)

که زما سره لاس يو کړیء اومتحد شیء اوزما ملا وتړیء، زه به ستاسی له غاړی دذلت اومريتوب ځنځير ليری کړم اودآزادی اوعزت جنډه به مو د وطن په هر گوټ اودجهان په ټولو ملتو کښې پورته شی ـ اودپارس دشيعه گانو دسلطې جوغ به مو له اوږو بيرته شی (٢)

پرخدای توکل و کړیء ـ زړونه مو خوشال لرئ، په داسی حال کښې چه زموږ او ستاسی نيتونه پاك اوخالص دی، دلوی خدای پکومك کولای شو چه پر غښتليو روافضو باندی بری ومومو .

اوس دپارس دولت دنااهلانو په لاس کښېوتلی دی او له ډېری مودې راهيسته د نړېدو خواته د رومی زه چه په اصفهان کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبروم ددولت غټان پردوولارو روان دی، په تدبير اورايو کښې يودبل پرضد کار کوی اويودبل دپښتوخاوری سره کاږی، هرفرد ئې دخپل نفس تابع اوپيرودی ـ دټولو

(١) دميليسون دافغانستان تاريخ پښتو ترجمه ٢١٠ مخ (٢) سرجان مالکم ١٩٨ مخ سيد جمال الدين ٧٩ مخ

مشغله همیشه عیش اوعشرت‌دی ـ دولت اوملت‌ئې هېر کړی‌دی ـ هیڅ ستر کور سړی نه‌و، چه دمملـکت دنظام په‌باره کښې‌ئې خوله ښوروله‌ې وای .

دخدای له‌خوا هم‌بلا وی باندی نازلېدلې چه یوه بلاخارجی ایلچی او سفیرو چه دشیروان او آذربایجان ارمنیان ئې یاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې گرجستان هم دروسیې تابع شو او شاه ئی دښمنا نو له هجو مه دېر متزلزل و ایا په‌داسی حال کښې بیاهم امکـان‌لری چه‌دوی لازمه تدارکـات ونیولای شی ؟ خدای مومل اوساتند وی دی ـ نو بری اوفتح هم زموږ ده .

(نعوذ بالله) که موږ مقاومت ونشو کولای بیاهم دهند پاچا زموږ مرستی ته حاضر دی ـ خو که موږ په قربانی او ځان نثاری سره زیار وبا سو هغه ملك او مال چه مونیولی دی اویا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی ، نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس له‌لاسه وباسو؟؟

دښمنتنی لوړ همت څخه کـار واخلیء ، څو (څلور طلاوی اوقیه) چه هره ورځ پارس ته‌تله‌اوهغه ثروت‌چه‌زموږ له‌وطنه دپردیولاس‌ته‌ورتیء راوسپموواونور ثروت لاهم‌لاس راولو چه‌خپل ځان‌بهای کړو اوخپلې اړی په‌پوره کړو . (۱)

اوبر سپره پردې ددې ضـاله او ګمراهی دلی ورکول دټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جـګړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او دمکې دملایانو فتوګـانی ئې ملی جـرګی ته ښکـاره کړې او وی ویل : ـ « ـ د خپلی تیری خبری پر صدق تر دې ښه شاهد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسی الفاظو پای ته ور سو له چه دیوه مېړه وطن‌دوست‌دخولې‌دآزادوزلمیانودارو‌بدو سره وروه اوداسی‌ئې‌وویل:ـ

۱ـ افغان تاریخی ـ ترکی اثرمخ (۲) سرجان مالـکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه می تاسی ته وویل اوس که ستاسی په مینځ کښې داسی څوك وی چه بیالاهم دمریتوب ذلت د آزادی ـ پر عزت غوره ګڼی او د آزادی ـ په دې رشته سره چه تاسی ته د آسمان له خوا راغلې ده ځان نه ټړی یعنی آزادی ئې خوښه نه ده اود ظالمو ملحدانو خدمت ئې د ګرانو پښتنو ورونو تر متابعت خوښ وی ـ په ډ ګه خوله دی ووایی هیڅوك به غرض په ونـکړی؛ مګر دومره ده چه داسی څوك دی نو زموږ سره دهستو ګڼی هیله نـکوی او زموږ د آزادی خاوری او قومی ریاست تر پولی دی ها خوا تـه ووزی ـ او د کوم نوی ظالم پاچا تر سیوری لاندی دی ژوند و کـړی » (۱) د پښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډېرمینه اود لـګرمی واوریدله ، خصوصاً چه په دې وینا کی له یوې خوا ددوی پښتنی اوملی احساسات په ښور راوستلی شوی وه ، او له بلی خوائې دا اقدام پر محمدی (ص) شریعت سم او برابر بالهاودحجاز دعلمأو فتواوی ئې پخپلو ستر ګو ولیدلې ـ اوهم له بلی خواچه څه وخت د ګرګین ترسخت فشار لاندی وه ، اوس ئې په هوسائی ـ ساوئیستله اوهم دبل پلوه د پښتنی طبیعت له مقتضا سره سم له ډېره رخته آزادی ـ ته تبزی ناست وو ـ نوددې څو عواملو په اثر ئې دمیرویس سره پښتو و کړه اودده پر اقدام ئې آفرین او شاباش ووایه اویاد « لارودی » پقول ئې دمیرویس سره قول و کړچه څوچه ئې وروستنی څاڅکی وینه په بدن کی وی دخپلی آزادی ـ حاصلولو په لاره کی به زیار باسی او خپل همت به نه سپموی اودده له امره به سر نه غړوی ، میرویس چه له خدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلـګو ونـکو وینا وئې د پښتنو وینی په جوش را وستلې اوپه آخر کی ئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ - سرجان مالـکم ۱۹۹ مخ ـ سید جمال الدین ۷۹ مخ.

« زما ورونو ! الهی انتقام ځړدې دی ، پښتانه پهلوانان باید د جور اوستم تر بار لاندی ولاړ نشی . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس دځان مشر و تاکه ـ کځه هم میروبس دشاهی رتبه اوحیث درلود مگر دهپرځان دپاچا نوم نه کښېښود (۲) دشاه اوشاهی دنامه څخهئې ځان وژغوره او یوازی ئې د« ملی مشر » پهنامه اکتفا وکړه چه داهم دمیرویس یوه مخصوصه ممیزه ګڼلا ی شو او ځینی څرګندېږی چه میرویس داتول اقدامات او کړونه د کوم شخصی غرض دپاره نهوه کړی ، بلکه فقطاوفقط دملی لوړتیا اودملت دآزادی دپارهئې زیاریوست.

دولجې نیول : د ګرګین ترمرګ څلورورځی وروسته دسهار مهال چهلاشنهخړه

وه د ګلا دسر محافظینو دلیرې څخه ولیدله چه یوه لویه عسکری رساله د بنار خواته راځی اودارساله همغه شپږ سوه ګرجی عسکر وه چه دبلو څو او کاکړو د ترټلو دپاره استول شوی وه ؛ ددوی سره دېری ولجې وې چه پښتانه نه ئې چور او چپا و کړې وه او هم دیوه کال مالیه نغدی پیسې ئې ورسره را وړی وې . دوی کځه هم شپږ سوه تنهوه مگر رشتیا خبره هم داده چه دېر جنګیالی اومړنی زلمیان وه اود میلسیون په عبارت دېرو جنګو ددوی څخه او سپنه جوړه کړې وه اود فولاد په شان ئې ټینګ کړی وه (۳)

دوی دګرګین دمرګ څخه ناخبره بنار خواته راتله اود بنار له خواهم دوی ته هیڅ نه ویل کیده ، څوچه بنه د توپکو او توپو تر خولو لاندی را غله ، نو ناڅاپه دتوپکو او توپو دګولیو سره مخامخ شول اوپه «اوربل » ئې استقبالاوښه راغلې وشوه . په دې وخت کی دوی وپوهیده چه معامله بل رازده اوبنار دلاسه وتلی دی نوئې په مقاومت شروع و کړه ، کځه هم ماتې وکړه اود میرویس

---

(۱) زندګانی نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۲ - ۷۳ مخونه .
(۳) دافغانستان تاریخ - میلسیون ۲۱۲ مخ.

زلمیا نو دوی تر گریشك او هیلمند پوری تعقیب کړه او ډېر تاوان ئې و رور ساوه ټول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنی و گرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانی په اثر و کولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نه‌و ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې و گڼل چه بیرته قندهارته را وگرزی نو هغو عسکرو و کولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د ډېری خسارې تر تحمیل وروسته نجات ومومی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی اودهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بله وینا اود پښتنو څلرمه جرگه : تردې وا قعې وروسته

میرویس بیا دپښتنو مشران اوغټان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبلل چه دښاره لیری په غرو کی اوسېدل اوحال ئې ور واستاوه چه : «موږ بریالی شوو ژر راسیء او زموږ سره یو، سیء (۲) » چه دهغو مشران‌هم راورسېدل نو دڅلرم وار د پاره جرگه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته‌ئې دټینگ عزم او استقامت توصیه کوله. له‌یوې خوائې پښتنو ته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلی خوائې دوی ته سختی پیښی اود پارس متقابله اقدامات یادول ، یعنی‌ده غوښته‌چه‌پښتانه دبیری او امید په منځ کی وی ـ څونه داسی مغروره شی چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیژی چه بېله شرطه تسلیم وی ـ بیائې نوداسی وویل :

« . . . حقیقتاً تاسوداسلام ددین په لاره کی یولوی خدمت پای‌ته رسولی‌دی

(۱) دسیدجمال‌الدین دتتمة‌البیان ترجمه ۷۹ مخ .

(۲) دافغانستان‌تاریخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ .

سکه مو په مرمرکی کینډلي ده اود قیامت ورځی ته مو ښه نیك عمل پریښی دی، په هغه لویه‌ورځ به ستاسی په حسنه اعمالو کی وشمیرل شی او ستاسی دیادولو باعث به وگرځی . . ددي ښه کار له کبله دی ستاسی خوا‌ره پر تاسی مبارك او ستاسی داروشی ! ستاسی دزیار اوهمت څخه مشکوریم ـ مگر په دي هم پوهشیء چه‌هغه فرمان چه گرگین‌دقتل‌په‌باره کښي داعتمادالدوله له‌خوا تاسي‌ته ښکاره کړی‌و، هغه‌جعلی‌و ـ اوهغه‌ددي خبری په‌اثر کښي‌و، چه دینی غیرت زما څخه‌صبر اوتحمل یووړ اونورمی نو‌یخپل ځان کښي دطاقت اوصبر څرك نشو ایستلای اوهمدي غیرت اوپښتنوالی زه‌مجبور کړم چه‌داسی وکړم .

تپرپرتپر ـ خوتردي وروسته پرموږ لازم‌دی چه‌ټول په یوه زړه ، متحد شو دزړه له‌صدقه‌یو دبل ملاوتړو اودمحمدی (ص) دین‌په‌لاره کښي خپل سراو مال فدا کړو. ځکه‌چه دا کار چه‌موږ کړی دی دپارس دشاه په نز دیو عصیان دی او دپارسیانو په‌نزد موږ‌باغیان‌یو،اودوی به‌ضرور دانتقام اخستلو په‌فکر کښي وی‌او عسکربه راولیږی اوپه نتیجه کښي (العیاذبالله) که‌لاس‌ئی برسی او بری ومومی دپښتنو‌نارینه به‌ټول ترتیغ‌وباسی .اوښځی اووارۀ به‌بندیان دمریانو په‌توگه‌بوزی »

په‌دي وخت کښي یوخان ولاړ شووي ویل :« دپارس دولت دډیرقوی دی او دډیر عسکرلری، دپښتنو دالږ زلمیان به‌څنگه دهغو مقابله وکولای شی ؟»

هیرویس دستی پخواب کښي دا آیۀ کریمه ر لوست چه : « کم من فیئة قلیلة غلبة فیئة کثیرة» اوددي آیة دمضمون سره ئي موافق دزړه ددادویناوی وکړي، څوچه دجرګی دهری خواڅخه دآزادی‌د ساتلو د پاره زغونه پورته شول‌اومیرویس ئی‌دخان کالخوای اومشر و تا که ټول واك ئي‌دډه ته‌ور کړ او جرګه منحله شوه .

په کار بیل : میرویس دستی پکار شروع و کړه او ټوله وسله چه ورسره وه او یائې د گرجی عسکرو څخه په غنیمت نیولی وه دخپل اولس په زلمیانو ئې وویشله او دمیلیسون په قول ټول وسله جوړونکی کارگرانو ته میرویس امرو کړ چه ډېری وسلی او اسلحې جوړی کړی (۱) او ځینی ئې باروت جوړولو ته و گمارل او بیائې د کلا ددیوالو او حصارونو مرمت کاری شروع کړه، توپخانه ئې منظمه او باقاعده کړه او ټول عسکر تر نظام لاندی راغله (۲)

کوم وخت چه په دې تدابیرو او استحکاماتو مشغول و، نو وئې غوښته چه څه وخت نورهم د اصفهان دربار غافل کړی- چه ددفاع دپاره ښه لازمه تر تیبات او تدارکات و نیسی- ځکه ئې نو دحربی چل او خدعی له رویه دستی دپارس دپاچا په نوم یو مکتوب ولیکه - په دې مضمون :

دمیرویس مکتوب دپارس پاچاته : (ترالقابو وروسته) «په دې تقریب چه تاسی ماته اجازه را کړې وه او دمخه می جسارت کړی ، تاسی ته می خپل عرض وړاندی کړی و، چه باید د گرگین اوضاع او حالات تر مراقبت او څارلاندی و نیول شی ځکه چه ماویل دده حرکتونه به په مملکت کښې دفتنې سبب شی اوس زما هغه پیشکوئی رښتیا شوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسېدم، څه مده تېره نشوه چه دپښتنو قبیلې سره یو ځای شوې او ددې کبله چه د گرگین ډېر ظلم او جور ئې نشو گاللای نو په پای کښې ئې گرگین دښار تر کلا راویوست او په یوه کلی کښې په یوه هجوم هغه وواژه- بیائې دښار کلا ونیوله- زه پخپله مځکه مشغول وم، زه ئې دخپلی مځکی څخه راوستلم دخپلو ځانو مشر او رئیس ئې وټاکلم- اوس ئې ډېرې لویی ډلی او جمعیتونه جوړ کړی دی- او نه ښائی چه زما ددولت خیر اندیش غوندی په حق

(۱) دمیلیسون ددې عبارت څخه څرگندېږی چه هغه وخت په قندهار کښې داسلحه سازی صنعت ښه رواج درلود (۲) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ .

کښې اشتباه و کړی ـ بلکه دالاهم دشکر ځای دی چه په دې اسی نازک او داختلال په وخت کښې کوم ناپوه اوناحق شناس سړی ئې دځان په مشر توب نه دی تا کلی او زه ئې وتا کلم چه داهم ستاسی ددولت نیکرغی ده ځکه چه تر څوچه زه د پښتنو مشریم ددې اختلال په رفع کولو کښې به دزړه زیار با سم انشاءالله د تدبیر او فکر په واسطه هر مشکل آسانه کیږی اوداور به وروړو مړشی اوداهواد به دپخواپه څېر نظام ماهوالمرام پیدا کړی، که په دې خصوص کښې تاسی ته څه وویل شی باید تاسی اهمیت ورنکړی اوددې خواتول احوال اواوضاع ماته را وسپاری او تریوې مدې پوری باید داغماض العین معامله وشی اونه ښائی چه تهور وکړی او دخودبینانو په خوله وداسی فتنې ته عسکر راولیږی ـ ځکه چه که عسکر راولیږل شی، تول پښتانه ترلوی اووازه پوری دمقابلې دپاره پردوو پښوو لاړ دی. یا به دشاهی عسکر دژوبلیدواو مرګ سره مخامخ شی اویا که بیخی دېر عسکر را و لیږی دخپل ژوند دساتلو په غرض به خپل مملکت دهندپاچاته تسلیم کړی او دا خبری دا کشرو دخولوهم اروبدلی کیږی ـ لنډه داچه په دې وخت کی لازم دی چه دې غوټی په خلاصولو کښې دتدریج او تأنی او احتیاط څخه کار واخستل شی او دانکته دېره مهمه ده ـ ددې سیمی نظام دې بنده ته تفویض وبولی ـ کځه دااشارة جسارت دی مګرسره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت دتانی اوتدریج دقواعدو اواصولو مراعات وشی دلوی خدای په مرسته اوفضل به په کارو کښې د بر سهولت او آسانی پیښه شی . » (١)

دې اقدام په اصفهان کښې څه تاثیر و کړ ؟ شاه حسین اودده نور هر باریان

چه په دې واقعه خبرشول ، په هغه اندازه چه انتظار کیده متأثر نشول اونه ئی داتصور کاوه چه پښتانه د آزادی لپوال دی ، دوی به ویل : « تاریخی پیښې تکرار یږی

---

(١) افغان تاریخی مخ ـ دافغانو پارس جګړه مخ .

څنګه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئی رابللی وه اوس به هم هغسی شی . مګر کوم وخت چه موږ حمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱) .نود اصفهان دربارددې په عوض چه قندهارته عسکررا و لیږی یوازی ئې محمدجامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچی او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئی راوبولی دا ایلچی چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لوړی لوړی خبری ئې شروع کړې اودې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوارېدلو اوذلیل کېدلو دمامې ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی مګرده داخبری پرمیرویس بدی ولګېدلې او دده خبری ئی پرې کړی ورته وې ویل :

« تهچه وایی عقل اوحکمت یوازی په نازاو نعمت کی متصوردی؟»

« اویوازی دهوسائی د خاوندانو په ماغزو کی ځای لری ؟ »

« زموږ غرونه هم پوهان او هوښیا ران لری ! »

« که ستاشاه څه نورځه کار کولای شوای ـ ستادې : »

«بې معنی او لا طا ئلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې وکړ چه دایلچی بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرویس دده په حبس کښی دوه مقصدونهلرل یو داچه دپارس تیاری اوامادګی وځنډوی ځکه چه ځواب ته به ډیل ور کړه شی اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شی چه دی په رضاطاعت نهمنی اودپښتنو د آزادی لوبه شروع شوی ده (۳) او کم دخپلوا کی جنډه چه میرویس جګه کړې ده بیرته به کښته نشی او داصفهان د دربار تطمیح به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مګر د میرویس داحرکت هم داصفهان په دربار کښی بدتلقی نشواود « سرجان مالکم » پهعبارت دوی ئی دغفلت لهخوبهویښ نکړه اوسربیره پردې چهوائې وربدل

---

(۱) دافغانستان تاریخ - دمیلیسون - پښتو ترجمه ۲۱۲ مخ

(۲) د تمة البیان ترجمه ۸۰ - ۸۱ مخونه - اوسرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د د و ی ا یلچی بندی شوی دی بیائې هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه ډمیرویس زوی اشنا او د حج دلاری ملګری و ، د نما یند ه یحیث میرویس ته راولیږه اودائی یقین و ، چه دده ملګرتیا اوخپلوی به د پښتنو ملی زعیم دخپل ملی اولوی مقصد څخه راوګرزوی ، مګر کوم وخت چه دا ایلچی قندهار ته راورسید او میرویس ئی دانقیا د او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکر وباسه چه دزړې اشنائی اوملګری حق دی »

« را باندی سته او زما ستر گوته در پیژی ، که نه وی تا به هم »

دهغه په شان سزا لیدلې و ا ی ـــــــــــ مګر پوه شه : »

« پښتانه مبړونه به بیاد مریتوب په قید کښی و نه لو یږ ی »

« زمر یو ځنځیرونه وشلول او توری له تیګیو وئیستلی شو ې »

« تر هغو به په تیګیو کښی و نه لو یږی ، څو چه : »

« ستاسی پاچا منکوب او ستاسی مملکت مسلوب شی ! »

« الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتقم »

« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئې »

« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کټه هم دمحمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خوبیاهم حکم وشو چه دی دیوه معززمپلمه په نامه پمحبس کښی وساتی .

هغه وخت چه داخبر داصفهان دربارته ورسید ، نوهغوی و پوهیدل چه بې له جنګه د تښتی لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقررشوی و ، په (۱۱۲۲ ه ـ ۱۷۱۰ ع) کال کی امر ور کړچه خپل عسکرو قندهار

---

(۱) سرجان ماالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړی ءاو پرقند هاریرغل و کړی ء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوا نه وخوځیدل .

مګر میرویس هم دپارس د پاچا ددې حکم څخه بی خبره نه و ، دیر پښتانه زلمیان ئې دمقابلی دپاره تیار کړی وه ، او دپنځو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته وروتل او ترلږ جګړی وروسته ئې دپارس عسکروته سخته ماتی ور کړه تردې ماتی وروسته د پارسیانو لښکر و به اتلسومیاشتو کښی څلو ر لویې حملی وکړې چه په څلورو سرو حملو کښی ناکامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښی خو دپارسیانو پنځو زروعسکرو چه دمحمد خان د تبریز دحاکم ترقوماندانی لاندی وه ، د پښتنو دپنځو سوو زلمیانو طاقت را نه وړ ، و تښتېد ل او په دې حمله کښی ئی تر زرو تنو دیر تلفات ور کړه اوپخپله حاکم ددروزامنوسره دپښتنو جنګیالیو پلاس ورغی ء (۱) دمحمد مهدی دلیکنی پقرا ر پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارا» پورې مخکی بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام‌مرام هم آغوش شد واز منحل کامرانی جرعه نوش» (۲)

دې پرله پسوماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سله کړ ، او پو ه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغومره آسانه هم نه‌وه ، لکه هغوی چه‌تصور کړی و وپوهېد ل چه د پښتنو د آزادی پیاله تشول او نسکورول څه دعراقی شرا بو ساغر نه‌دی چه دشاه په‌سلامتی ئی‌پرسر پورته کړی نوئی دا لازمه وبلله چه‌باید دپښتنو دپایمالولو دپاره دیرپوځ اولښکر تهیه‌اوآماده کړی اودې کارځه‌مدمهم غوښتله ځکه نودیوې خوا دپارس سلطنت په‌لویو حربی ترتیباتو او تدارک تو مشغول شو اودبلی خوا میرویس‌هم دمقابلی دپاره‌وسائل سنجول ، چه‌دې‌وسائلو څخه یوه وسیله دهند دربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته‌ئې له سره تازه اوتینګه کړه .

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۴مخ (۲) درهٔ نادره ـ۳۹مخ.

دمیرویس مراوده دهند د دربار سره : دا باید وویل شی چه میر ویس

داستقلال او خپلوا کی تر اعلان وروسته دډیرو سیاسی مشکلاتو اوسختیو سره مخامخ شو، ځکه چه دیوې خوا دهند مغولی دربار داوضعیت په ښه ستر که نه کاته اودپښتنو خپلوا کی ئې ځانته لوی خطر بلله، لکه «صمصام الدوله» او «خافی خان» مؤرخ چه لیکی: هغه وخت چه دپښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولی دربار ته راورسید، دهند دربار ظاهراً دمجبوریت له کبله دپښتنو دا استقلال په رسمیت سره وپیژاند اوخپله خوښی ئې ښکاره کړه او دبل پلوه ئی داصفهان ددربار سره مفاهمې او مخابرې وکړې چه ددې پیښې (چه دخافی خان په تصریح ددوارو ملتو اوهوادود پاره دصائبی رایی څخه ئې مخالف کار باله) په دفع کی ژر کوښښ وکړی.(۱) کځه هم میرویس خان ته دا وضعیت ښه معلوم و، مګر دخپل سیاست له رویه ئې نه غوښتل چه دهند سره مراوده ونلری اویاد مخنی مراوده قطع کړی، ځکه چه میرویس د پخوا څخه دهند ددربار سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه ئی تجارت کاوه دخپل ثروت اوبډائی په سبب ئې دهند په دربار کښې ښه شهرت اوامتیاز موندلی و اوخپل هغه تجارت چه دهند سره ئی درلود ورځ په ورځ زیاتاوه اودهند د وزیرانو اوحکمرانانو سره ئې خپلوی اچولې وه، تل به ئې دهغوسره مکاتبه کوله اودصمیمی اواعتمادی خپلوانو په واسطه ئې دهغو دمرانبو په قرارهغوی ته سوغاتونه او تحفې لیږلې اودخپل وضعیت څخه ئې هغه خبرول اوځانته ئې جلبول.

نو همداسبب و، چه په دې وخت کښې ئې هم وغوښته چه دهند دربار ځانته متوجه کړی، که کوم وخت ارتیا حس کړی یوملاتړ ولری اوهم ئې غوښته چه په دې وسیله دهند او پارس ددولتو په منځ کی دخلاف نظر تکی پیدا کړی، ددې مفکورې

(۱) منتخب اللباب ۶۴۳ تر ۴۶۶ مخ پورې ۲ ج - ماثر الامراء ۷۰۱ مخ ۳ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکترب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وتولو ګاونډیانوته دهند دپاچا په ګاونډ یتوب دپر افتخار کوو ـ ځکه چه زموږ په‌مذهب اودین‌را شریك‌دی اوله همدې نقطهٔ نظره تینګ امید اواعتمادلرو چه‌دضرورت په‌وخت کی به‌زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپا رس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی ـ ځکه چه هغه ز موږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی څنګه چه اوس هلته (په‌هند کی) پوره امنیت‌دی، نو که‌یوه‌دسته عسکرزموږ دکمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په‌مرحمت به‌خپل ددین اومذهب پردښمنانو بری وموږ او پردوی به غالب شو!

پښتانه زړوردی اوښائی چه ځینی مقتضیات به‌له‌ښه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه‌دوقشونو (هند اوپښتون) سره‌دیوځای کیدلو په‌وخت کی وکه‌لای‌شو چه‌دپارس ځینی توابع دپارس دحکومت پرضدو پاځوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته وراندی شو، هغه ظاهراً دپر خو ښ اوخوشاله شو، اودمیرویس استازوتهٔ‌ې دپر دحرمت اوعزت په ستر ګو وکاته اوښه احترامانه اومعززانه وضعیت‌ئی ورسره وکړ اودیوه اطمینان بخشه ځواب سره‌ئې رخصت کړه. مګر په‌دې ځای کی خافی‌خان دمنتخب‌اللباب مؤلف څه‌قدر داغراق او مبالغی خوانه تللی دی او داسې لیکی چه : میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحة» خطبه دقطب‌الدین بهادرشاه پنامه دبدنامی‌درفع اود استحکام دبندو بست دپاره وویله او د کلا دتسخیر طلائی کلی ئې دیوم مکتوبه او د

(۱) دامکتوب د(۱۷۰۹م) کال په آخر کې چه بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست و،دشاه دویرانو په‌عنوان لیکلی شوی‌دی ـ ماخذ دافغان اوپارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ ـ اودافغان اوپارس جګړه

کلاداری دسند سره دهند دربارته ولیږله ـ خلد منزل خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداری سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دې مکتوبو دیر خوشاله شو اودهند دخواد کومې پښتې څخه بالکل مطمئن شو ، اوښائی چه دمکتوب په لیږلو کښې هم مهم غرض داو چه وقندهار او پښتنو په نسبت دهند ددربار نظریه ځانته معلومه کړی چه په هغه باریك وخت کښې ددوی په نسبت څه نظریه لری ؟ اوس چه دهند له خوا مطمئن اوبی غمه شو نودملکی اونظامی چاروسمولوتهئې ملاوتړاه اودیر پارسی مفسدین اوفتنه غوښتونکی خلك چه لاپه قندهار کی وه لهمنځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانی : ومورویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئې ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملې بی اثره پاتهشولې اوپر لهپسی شکستونه ئې وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووې غوښتل چه په ـې پوځ کی دپارس دیرغښتلی اوجنګجویه او جګړن زلمیان د پښتنو پرمځکی دتجاوز دپاره راغونډشی ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسی سفیر اسرائیل اری لـه خوا مطمئن شول . یعنی وروسته تـرهغهچهواسفیر ئې په احترامانه توګه رخصت کړ د « استراخان » په بنار کی مړشو (۲) چه دهغې خوا څخه دفارسیانو زړونه بیغمه شوه نوډقندهار دتسخیر دپاره ئې لوی اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په دربار کی تر مذاکرې لاندی ونیوله شوه مګر نظریات مختلف وه ، څوپه آخر کی په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان د وزل شوی ګرګین وراره چه هفه وخت د ګرجستان حاکم اودیرد ماغد ازه سړی و ، دلښکرو په قوماندانی مقرر کړشی ، څودخپل آکا او نورو ګرجیانو

---

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ د کلکتې طبع . (۲) د افغان اوپارس جګړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کی ښه زیار وباسی ـ اوهم له دې جهته چه په هغه وخت کی گرجیان په توره او جنگ دیر مشهور وه ځینو دربار یانو دامشوره ورکړه چه باید تول عسکر د گرجستان دهغو علاقو څخه چه دپارس دحکومت پلاس کی دی راغونډشی مگر مخالف حزب ددې نظریې سره مخالفت و کړوې ویل: که تول عسکری گرجی واستول شی اوهغه بریالی هم شی ، بنائی چه دپارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوی ، ځکه نو باید شپږ زره پارسی عسکر هم دعباس قلی بیګ ترقوماندانی لاندی ورسره ولاړشی اوداچه خسرو خان دوه سوه زره تومانه دلاری دمصرف دپاره غوښتی هی باید پنځوس زره تومانه ورکړه شی » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکونکی قول و ، مگر میلیسون په مجموعی توگه لیکی چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دې جملی څخه یو زر و دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډود د هر فریق څخه پنځمی شامل گرشوی وه ـ (۲) په دې ترتیب خسرو خان دیو د یرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانی وتا کل شو ، چه قندهار ته ولاړ شی او دخپل آ کا انتقام واخلی ؛ خسروخان هم دامر په دیری خوښی ومانه او په (۱۱۲۳ هـ ـ ۱۷۱۳ ع) کال یادځینو مؤرخینو دلیکنی پقرار په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۲ ع ـ ۱۷۱۱ ع) کال د قندهار خواته په دیر هباب او برم را رهی شو او بی له کومی پینبی فراه ته را ورسید ، په فراه کی میشته شو ، مخبران او جاسوسان ئې پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکرو حال را وړی ، او هغه بیر ته ژر را و گرزیدل ، ځکه پښتنو د گرشك او فراه دمنځ دری خوشی کړی وې .

دخسرو خان نفاق اچول : کوم شی چه دیرد تأسف و ړدی او بد بختانه هروخت پردی اوښمنان له دې لاری څخه ښه کامیاب شوی دی او پښتانه ئې په دې وسیله ښه هریه در کړی دی دپښتنو په منځ کښې دنفاق اچولو فتنه ده ، چه په

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) دمیلیسون د افغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دې وسپله چه دغليمانو دلاسه شوی دی ددې فتنې په ويښولو ښې ئې زيار ايستلی دی او کامياب شوی هم دی ـ نو خسروخان هم دا فکر درلود چه که د نورو حربی چالو او آلاتو څخه مأيوسه شی بايد دا «پښتون تباه کړونکې» حربه ورسره آماده وی او کار ځنی واخلی ـ په دې فکر کښې لا هغه وخت و، چه د پارس څخه ر وخوځېدی ء ـ هغه وخت چه د مشهد څخه لا فراه نه نه و، را رسېدلی د عبدالله خان سره چه د حيات سلطان (مشهور په سلطان خد کهٔ ابدالی سدوزی خضر خېل) زوی دی يو ځای شو ـ دا عبدالله خان د هرات د ابداليو پښتنو په غو ښتنه سره د خپل زوی اسدالله خان سره د ملتان څخه هرات ته راخوځېدلی و ( ) خسروخان دستی د پارس د حکومت له خوا د هرات پحکومت او مشرتوب مقرر کړ او د قندهار د محاصرې د پاره ئې کومك ځينی وغوښت ـ او هم ئې بيا دده په ذهن کښې د ابدالی او غلځی ورك شوی فکر تحريك کړ، او د قبيلوی اختلاف مړ شوی او رئې بيا غوښت چه د عبدالله خان او ميرويس خان ترمنځ بل کړی ـ نو د هرات د ابداليانو څخه ئې ډېر زلميان چه عبدالله خان ئې پخپله مشرو، راغونډ کړه او د قندهار د محاصرې د پاره ئې د ځان سره بوتله، مگر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان د خپل پمقابل او د پردی اجانب پرخوا وليد، نو ملی عنعناتو او ملی قانون دده وجدان ته اجازه ورنکړه چه د خسروخان پراوږه ودرېږی او د پښتنو سره جگړه وکړی ځکه چه د پښتنو د املی قانون او عنعنه ده چه کڅه هم پخپل منځ کښې زر کېنی او د ښمنۍ سره ولری خو کم وخت چه د پرديو او غليمانو مقابل ته خبره ورسېږی نو پرخپلو شخصی او داخلی بديو او گونديو ډبره ږدی او يو د بل په اتفاق د غليمانو په مقابل کښې جنگېږی، هغه وخت چه د پرديو جگړه پای ته ورسېږی ښائی چه بيا دنا پوهۍ او جهالت ا بدبختۍ په اثر هغه ډبره واخيستله شی او دوه ورونه پخپل منځ کی يو د بل وينی توی کړی .

(١) خورشيد جهان ١٣٢ مخ

نوداسبب‌و، چه‌دناصری روضة الصفا د لیکنی په قرار عبدالله خان پر لاری خسروخان ته یوه بهانه‌اوپلمه‌و کړه اوسره دخپل لښکره خپل اېل ته‌ولاړ(۱) اودغلځیو اوابدالیو پرشخصی عناد ئې دېره کښېښنبود له .

دمیرویس آمادګی : دپښتنو ملی زعیم چه دپارسیانو دلوی لښکر څخه خبرشو پښتانه‌ئې خبراو تول‌ئې جنګ‌ته چمتو کړل ـ امرئې و کړ چه تول کښتونه او کرهنې وربیل‌شی اوحصارته دی‌یووړه شی‌او په‌دې‌لاره کښې ئې دېر زیارویوست‌چه‌مخکی او کروندې توری تشی‌شی اوتوله غله‌دی ښار ته یا کوروته ننه ائستله شی .

په‌دې ترتیب ئی‌دخوراکی مواد اونور ضروری‌څیزونه په کافی اندازه راتول کړه او دافغان او پارس دجګړی دلیکونکی په قول ددوو کالو دمحاصرې دپاره‌ئی پوره ترتیبات ونیول(۲) اودښارا کثرخلک چه سپین زیری‌یابنځی وې او دجنګ نه‌وه دښارڅخه لیږی ځایو ته واستول او په تیګولو روځایه کی ئې میشته کړه اوهم‌ئې خپل دسپرو دنظام لویه برخه د دا ؤ د خان (د دپټی خزانی‌دمؤلف پلار) تر قیادت اوسپهسالاری لاندی دفراه د دروخواته واستوله ، څوورووسته ترهغه چه ئې په فراه ، سیستان او کلستان کی د پښتنو سره مرکې وکړې او دنور زو ، بارګزو و اوساګزو دېرزلمیان‌ئې د ځان ملګری کړه پرخسروخان‌ئې چه دفراه څخه راوخوځید یرغل وکا او دهغه سره په جګړه اخته شوه (۳) پخپله میرویس خان ددېر ولښ وپلو عسکرو سره د هلمند پرغاړه دبست په کند وا او خرابو کښې دخسروخان انتظار یوست ، کشه‌هم دپښتنو زلمیانو شمېرپوره نه څرګند ښځی خو دمیلیون په قول دېرلښو ، اودی

---

(۱) روضة‌الصفا ۸مخ (۲) د افغان اوپارس جګړه مخ (۳) پته‌خزانه ۱۹۷ مخ

وایی چه سره ددې چه دپښتنو عسکر دپرلښو ، بیاهم دلمړ نیوفتـو حاتو په نشـه دومړی مست وه چه دیودپرش زړواو دوهسوه تنوپارسیانو مقابلې ته حاضرولاړوه (۱) دقندهار محاصره :خسروخان را وړاندی شو ، د هلمند ترغاړو راورسید ! دلته بیادجګړې اوربل شو ، کڅه هم ددې جنګ تفصیل ښه معلوم نه دی ، مګرډومړه ئې ایـکلی دی چه دخسروخان لښکر په دپرزورېرغل و کړ او پښتانه چه د هغولسمه برخه هم نه وه نوځکه میرویس خسروخان ته موقع ور کړه چه دهلمند له سیند ه راتېرشي او دقند هارښارته راورسیږی ، قند هار محاصره شو ، مګر میرویس تر محاصرې دباندی پاتهشواودمیلیسون په قول «میرویس دناپلیون پهځېرپه (۱۸۱٤ع) دایقین درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړی نو ښه داسی کـارو کړی چه دښمن به دماتی او شکست نغاړه و د نـګوی (۲) »

پارسیانو ددې محاصرې دټینګولو دپاره هرډول اقدامات وکړه ، مګر کوم شی چهخسروخان اودده عسکروارخطـا اوسراسیمه کړه داو ، چه هغوی په دې امید چه دمنی موسم دی غلې اووا ښه دېرپیدا کـیږی دځانه سره ئې هیڅ خورا که اوآزوغه رااخیستې نه وه ـ دلته چه ټول کښتونه او کرهنی له منځه تلـلی وې اومځکی ئې تشی توری ولیدلې خورا پریشانـه او مضطرب شول ، مـګر بیا ئې غوښته داچې اضطراب پټوساتی ، خو میرویس ددوی دآذوقې په حال ښه خبرو ، نو دښمن ساتونـکوته به ئې دصبراوتحمل کـولو توصیې را استولې ؛ کڅه هـم د میلیسون په قول دښمن څو کمـزوروتنـو د میرویس او نورو پښتنو بې مشورې اومصلحته وغوښتل چه د میرویس سره هغسی معامله و کړی لکه پاریس چه دناپلیون سره و کړه ، یعنی وې غوښتل چه دخسرو خان سره خبـری اتری شروع کړې اوتر څوشرطو لاندی دروغې معاهده ورسره وترې ، مـګرددوی دا در خـواست دخسرو خان امیدونه را پاڅول اوښارئې دځان وباله

---

(۱) دمیلسون د افغانستان تـاریخ مخ (۲) میلیسون ۲۱۵ مخ .

ځکه ئې د تسلیم بلاشرط څخه ماسوا ددوی « بله خبره نه اوریدله ـ دښار هغه څو خلك چه د خسروخان په تصمیم پوه شول او دیوې خوائی دمیرویس او اولس نارضائی ولیدله او د بلی خوا « بلاشرط تسلیمیدل » غوښتل کیده نو پښیمانه شوه تر بی شرطه تسلیمید و ئی مرگ غوره و باله او د نورو پښتنو په شان ئی مقابلې ته ملا وتړله او د همت پښې ئی ټینگی کړې او په هره حمله کی ئی د پارس قواوی پرشاو وهلې او هم د دې ندی له خوا ملی زعیم خپلی تیتی شوی قوې را یوځای کړې او د سره ئی د بلوڅانو، ترینانو او د پښتنو د نورو قبیلو زلمیان راغونډ کړه او د قندهار د جنوب لـه خوائـې د خسروخان پر پوځ یرغل وکړ او دښار ساتونـکو ته ئې داسی پیغام واستاوه :

« که موږ بې ننـگه شو، او دښمن بریالی شی زموږ څخه به یو هم ژوندی پرې نږدی نو »

« بهتره داده چه ټول په مړانه زیار وباسو، څو چه یا په نیکنامۍ مړه شو او یا »

« پر غلیمانو بری ومومو! » (۱) دښار پښتنو چه دمیرویس دا پیغام وارویدلا ئې دغیرت وینی په جوش راغلې او مقابلې ته ئې ملاوی وتړلې.

د خسروخان مرگ او د پارسیانو تېښته :

خسروخان او دده لښکری دمحاصرینو دمقاومت څخه دیوې خوا او د آزوغې او ذخیرې د نه لرلو څخه دبلی خوا دخپل موفقیت او بریالیتوب څخه ورځ په ورځ مأیوس او ناامیده کیدل، او هم دبلی خوا دمیرویس حملو ددوی کـار مشکلاوه او ددوی معنویات ئې ورورانول، او هم سربېره پردې حملو دژمی حملې هم نژدې وې ځکه نو دوی نه پوهېدل څه وکړی؟ ـ اوسی یا ولاړ سی؟

په دې وخت کی میرویس پر دوی دذخیرو درانـگ لاری هم وتړلې خسروخان

(۱) داستان ترکتازان هند ـ څلوم کاخ ۱٤٦ مخ.

چه‌خپل نیم‌اردو په‌دې گیر. دار کی له‌لاسه ایستلی‌و که‌څه‌هم محاصره یو کال‌ته رسېدلې وه، مگر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس و کښل غوښته‌ئې بیرته پارس‌ته ولاړشی مگر داردو په‌منځ کی‌ئې بې‌اتفاقی او نفاق‌پیداشو پارسیانو غوښته دیوې لاری ولاړشی او گرجیان هم پردوو لاروسره ولاړه په‌دې وخت کی چه‌عباس قلی‌خان دپارس د دربار معتمد دا بې اتفاقی او تجزیه ولیدله قندهارته راغیء اودپارسیانو داردو ټول حال‌ئې میرویس‌ته ووایه (۱) میرویس چه داحال واروېد اود دښمن په‌ډیری وارخطائی‌خبرشو، امرئې و کړ چه‌دستی اته سوه اوښ په حربی لوازمو بار اوتهیه کړی او وروسته ترهغه پخپله د خپلو شپاړس زرو پښتنو زلمیانو سره‌ئې پرخسروخان حمله و کړه اوپه ډېر زړورتوب پرورغیء، نوهغه‌و، چه خسروخان‌ئې پخپل آکاپسی قبرته واستاوه، د گرگین سره یو ځای‌شو اود پارسی مؤرخینو په‌اصطلاح «سر در پای قلعه گذاشت» او میرویس‌خان دگران‌وطن صحنه دمتجاوزینو له‌وجوده پاکه کړه اولکه سرجان مالکم اونورمؤرخین‌چه‌وایی دیوه‌ېرش‌زرو اودوه سووتنو څخه‌فقط پنځه‌سوه، یا اوه‌سوه‌تنو دډېری‌چابکی تېښتی په‌اثر خپل‌ځانونه دپښتنوله‌تورو اومرگ دخولې څخه خلاص کړه (۲) نوروټولو دخپل‌ناروا تجاوز سزا ولیدله اومړه‌شول اوددوی ټولې وسلې او حربی تجهیزات دپښتنو لاس ته ورغله.

میرویس پردې‌فتح اوبری باندی دلوی‌خدای شکر اداکړ اوپه‌ډېری خوښۍ قندهارته راوگرزېد اوټولی ولجې‌ئې په‌اولس ووېشلې.

دمیرویس دالویه فتح یادخسروخان مرگ دروژې په ۲۷ په ۱۱۲۳ ه کال کښې‌وه (۳ او میلیسون ۱۷۱۳ ع کال لیکلی دی (٤

---

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ.

(۲) سرجان‌مالکم ۲۰٤مخ - میلیسون ۲۱٦مخ - سیدجمال‌الدین ۳۵مخ زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ - تاریخ ادبیات ایران - اثر برون د یاسمی ترجمه ۱۰۱ مخ.

(۳) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (٤) میلیسون ۲۱٦ مخ.

دپارسیانو دبل لښکر مانې : دوه کاله وروسته بیاداصفهان در باریولښکر سره جوړ کړ اودرستم‌خان په‌سرداری‌ئې دقندهار خواته راواستاوه، مگر څنگه چه زموږملی‌زعیم دپښتون ملت په‌اتفاق اومرسته دپرغښتلی شوی‌و، دې اردو هم څه ونکړه په‌جنگ کی مغلوب شوه اورستم ددې دپاره چه د خپلو اسلا فو کاله په‌ونشی بیرته‌پارس‌ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲۶ه ـ ۱۷۱٤ع) کال و(۱) اوهم دادسلطان‌حسین اوداصفهان ددربار وروستنی کوښښ‌و، چه‌پنا کامی تمام‌شو. مگر سلطان‌محمد اودجهانگشای نادری مؤلف او دروضة‌الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستم‌خان نوم‌نه‌اخلی بلکه‌دده‌په‌عوض کی‌محمدزمان خان شاملو یا دوی چه‌ددې لښکر سره دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأسفانه پرلاری‌ئې نفس وخوت اودمخه تردې چه‌قندهارته راورسیږی ځان‌ئې‌حق‌ته‌تسلیم کړ اولښکرئې وتښتېد (۲) پهرصورت تردې‌پېښو وروسته میرویس دپښتانه‌ملت مستقل اوخپلواك او ملی‌مختاره مشرشو اودمیلیسون په‌قول میرویس لمړی سړی دی‌چه (بې‌دهرات له‌ابدالیو) نورټول دافغانستان قومونه اوقبائل‌ئې داسی سره متحد کړه چه دمخه نه‌وه‌لیدل‌شوی (۳) اودپښتنو دریاست پایتخت ئې د قندهار زوړښار وتاکه اودمملکت په‌نظم اونسق ئې شروع وکړه.

د میرویس وفات : دپښتنه ملی قائد اولوی زعیم میرویس تردیرو جنگو وروسته چه‌دمتجاوزینو سره‌ئې‌وکړه اوهغه‌ئی‌دخپلی‌خاوری څخه‌وشړل اوه‌پښتانه ملت زړه آزادی ئی بیاددوی په نصیب او پښتانه ئی دپخوا په‌شان آزاد کړه ـ

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ـ دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ ـ د ایران د ادبیاتو تاریخ د برون اثر ـ دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانگشای نادری ٦ مخ اوروضة‌الصفای ناصری ـ۸ ج صفحه نلری ـ تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(۳) میلیسون ـ ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی محکوخخه‌ئی ترفراه او سیستان پوری بیرته د پښتنو کړې اودملی‌وحدت رسی‌ئی‌بیا وغښتله اوتینګه ئی کړه نوپدی‌وخت کی داجل استازی راورسید اونه‌ئی پریښود چه‌داستر زعیم‌خپل‌نور افکار اوآرزوګانی ښه‌عملی کړی ـ دذیحجة‌الحرام په۲۸ورځ‌په ۱۱۲۰ ه کال‌ئی‌دې استازی ته لبیك ووایه(۱)

که دده نه‌ری آرزو ګانی عملی نشوې اویائی ارت تشکیلات وضع نکړای شوه دا به ښاغلی لوستونکی‌دده دنه‌فرصت‌له‌جهته ر ګڼی، ځکه‌چه څو لیکی د مخه موولیکل چه‌دپښتنوملی‌زعیم په ۱۱۲۶ ه کال‌دمتجاوزینو له‌جګړ ووز ګار شو او په ۱۱۲۷ ه یعنی یو کال وروسته ئی وفات و کړ ، نودده د آرزو ګانو او افکارو دعملی کولو د پاره یو کال دپر کم وخت‌و .

دافغان اوپارس دجګړې لیکونکی دملی زعیم وفات داسی‌لیکی :

« دې معروف اودانشمند قهرمان اوه کاله (۲) په قندهار کی حکمرانی و کړه او دپارس دډیری غښتلی او مقتدری امپراطوری په مقابل کی کلك ودریږ او هیڅکله د یاس او نا امیدی اند ینښې دده د مخیلیی بار یکتر ینه ر شته هم متزلزله نکړه ـ څوچه دده قوا دسن دلویوالی په‌اثر ورو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئی نا توانه او مریض شو ـ د ده په ذارو غی قول پښتانه ویر جن او مغموم شول ، همیشه به دده د پوښتنی د پاره د لی دلی پښتانه را تله او دده ګټورا و مفید نصیحتونه‌ئې‌ارو بدل‌او په‌هغوئی عمل کاوه (۳)

دمیرویس ورو ستنی خبری : دپورته‌لیکو نکی دلیکنی په‌قرار کوم وخت چه میرویس خپل دحال خرا بوالی حس کړنو د پښتنو مشران‌ئی راوغوښتل او په‌لا ندی لندولنډ وجملو کی‌ئی‌دا سی وصیت ورته و کړ :

---

(۱) پته خزانه ۱۰۹ مخ(۲) اصلاً اته کاله دی . (۳)دافغان‌اوپارس جګړه مخ .

«خپل ټول کارونه خدای ته‌وسپاریء او پرخدای تو کل و کړیء ! »

«جنګ په‌مړانه پرمخ بوزیء ! »

«په‌هر کار کې شرا فتمند انه وضعیت غوره کړیء اوخپل پت سانیء ! »

«هر کله اوپه‌هر ځای کې‌سره متحد اوسی ء ! »

«خپل هررګ اوپله قوی کړیء ! »

«هیڅکله دپار سیانو اطاعت‌ونه‌منیء ! »

«په‌هر قوت اوسعیه چه‌ممکنه وی‌خپل دښمنان چه‌پر تاسی حمله کوی پرشا وړیء ـ ځکه چه‌ستاسی‌دښمنان ددرباری اختلا فاتو په‌اثر اوددوی دخلکو دفساد اوخیانت له کبله خورا په‌تلوار دفنا خواته روا ن دی ! »

«ددوی دشمپر له دپروالی مه ببریزیء ـ ځکه چه‌تاسی متحد یاست »

«اوپر خدای موتو کل کړی دی . »

«یقین لرم چه‌دوی به‌مغلوبه کړیء ! » (۱)

په‌دې وخت کې ئې سالنده‌لنده شوه اونو رئې نود خبرو توان نه‌دراود ، په‌دې تکلیف ئې ستر ګې رونې کړې اودشهادت تر کلمې‌دمخه‌ئې داوروستۍ جمله وه چه‌و یویل :

« اصفهان ونیسیء: » (۲)

تردې وروسته ئې یوه اوزده ساویستله اودپاك اوسپیڅلی روح مارغه ئې‌جاودانی ځالی اوعلیین‌ته‌والوت (۳) اودآزادی‌خواهی په دنیا کې‌ئې‌لوړمقام‌اوژوندی نوم پریښود اوترمرګ وروسته موږته وائی :

« دننګ توته‌بد می‌هر هډ وی ـ

که‌پس له‌مرګه پرمزارراشې‌مینه! »

---

(۱) (۲) دافغان اوپارس جګړه مخ (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

دده مزار : اوس **دده** مزار دقندهار دزاړه ښار په‌دوه کروهی ار دنوی‌ښار په‌شپږ کروهی کی د زاړه ښار شمال غرب خواته اودنوی‌ښا غرب پلوته‌د کوکران‌په کلی کی‌دی ، دده مزاردپښتنو دوړو اولویانو نراوښځو مرجع اوټول پښتانه **دده** مزار ته ورځی او **دده** د روح څخه فیض او مرسته غواړی ، داعلیحضرت شهید محمدنادرشاه په‌وختو کی **ددې** ملی قائد پرمزار د اعلیحضرت احمد شابابا د ګنبدی په‌شان یوه‌عالیشانه ګنبده‌جوړشوه چه‌تاسی‌ئی مقابل‌عکس‌وینئ .

هو ، په‌یوه ملت کی چه‌دپر لږحس‌هم‌وی‌خپل‌ملی‌نومیالی نه‌هیروی اوټل‌ئی‌پخپلو زړه کی‌ځای‌ور کړی‌وی .

* * *

تر میرویس‌وروسته

څنګه چه په‌دې کتاب کی‌اصل غرض دملی‌زعیم اوپښتون قائد میرویس د ژوندون حالات بیانول دی اودهوتکو د-وړې مفصل حالات غرض‌نه دی نوځکه تر میرویس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره لیکو چه فقط دوه‌ره معلومه‌شی چه دملی زعیم تروفات وروسته څه‌وشوه ؟

اودې برخی مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کی ولیکم چه د تاریخ دعمومی مدیریت له خوا دهوتکو ټوله دوره ماته را سپارلې شوې‌ده چه هلته‌ئې ولیکم نوځکه که‌دشاه‌محمد اوشاه‌حسن دمیرویس دزامنو دپاچهی او جنګو مفصل بیانات نه‌وی دلته راغلی ګران لوستونکی به‌ماعفو کړی ، اودهمدې سببه داصفهان دجنګ تفصیل چه دپښتنو دخوا محاصره شوی‌و ، دلته نه ځائیږی او کله چه دهوتکو ټوله دوره لیکم هلته به‌ئې ولیکم

دمیرویس ورور عبدالعزیز : دمیرویس‌دوه زامن پاته شوه چه یو ۱۸ کلن اوبل ۱۴ کلن و . ځکه چه دازامن ئې نسبتاً دسن دخوا ز نګیان وه نو د میرویس ورور چه عبدالعزیز نومید دمیرویس پرځای کښېنوست . کځه هم دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

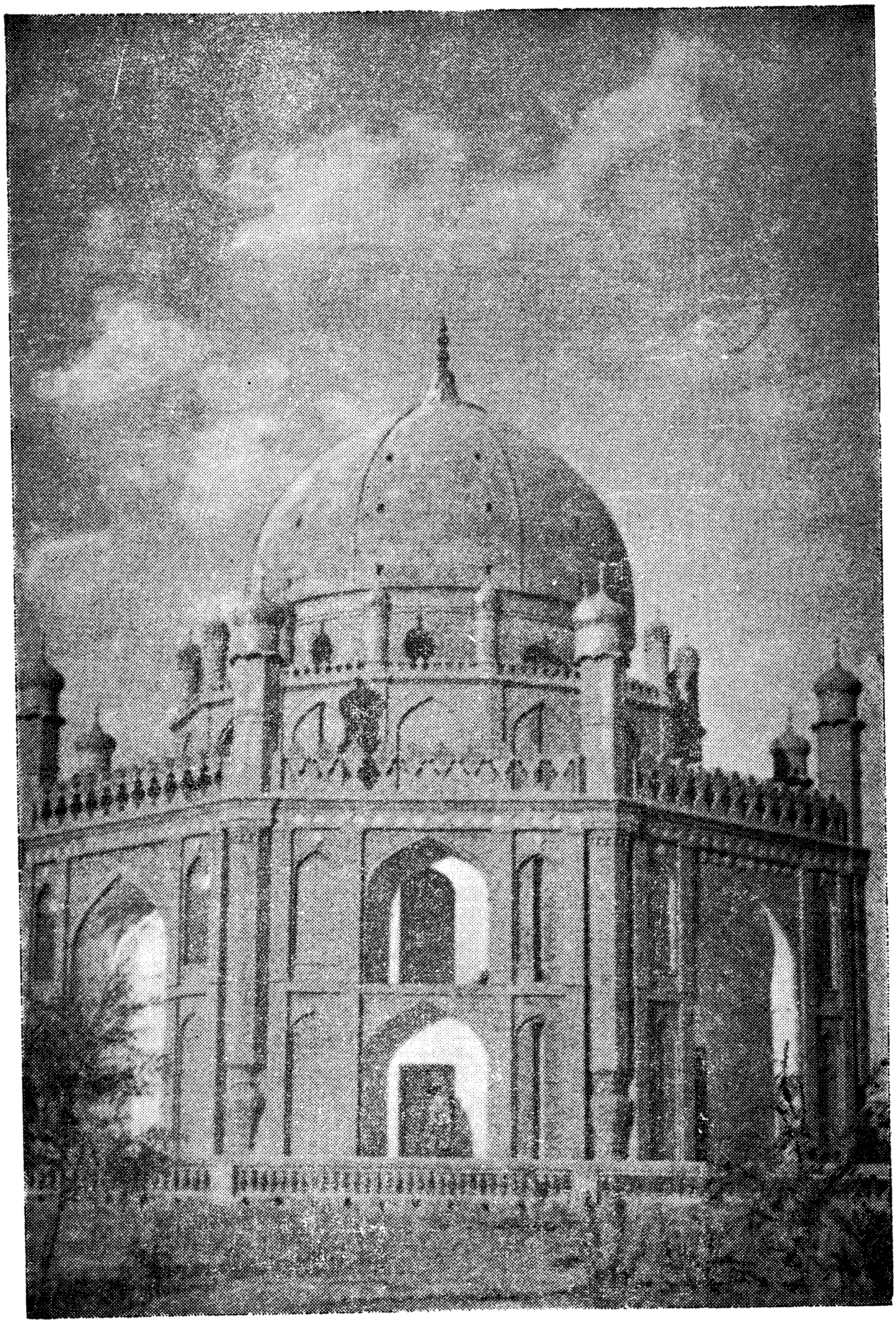

د ملی زعیم میر ویس نیکه هډیره په کوکران کی

نوم ملیسون اوسرجان مالکم او سیدجمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مګر ځکه چه سلطان محمد او شیر محمد اوجهانکشای نادری او روضة الصفای ناصری اوپتی خزانې چه دهوتکو په دوره کې لیکلې شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم دپتی خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو .

دې سړې دورور په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائې او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې و ، اود جنګ څخه ئې کرکه کوله ، نوچه مشر توب ده ته ورسید دپښتنو مشران ئې را وغوښته ملی جرګه ئې جوړه کړه او پښتنوته ئې داسی وویل : ـ « تر دې دېرو مشکلاتو او دېرو جنګو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتو نکی یاست ؛ او آرامی به غواړئ ؟ اوس چه‌مې مشر ورور مرحوم شو او پښتنوته ئې لویه سوبه اوفتح ګټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه و کړو د پارس پاچا به ئې په دېره خوښی ومنی (۱) »

دده دې خبری دپښتنو په‌منځ کې شورماشور جوړ کړ اوهغه حرارت اومحبت چه ئې تر دغه ګړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو اووې ویل چه : « موږ هیڅکله دادې ننګی خبره نشو منلای ـ دا خبره دمیرویس نیکه دوصیت سره مخالفه ده که د ورور پر قدم نشې تلای نوروغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کځه هم ملی جرګې دده خبره و نه منله مګر عبدالعزیز په پته دپارس حکومت ته دروغی دالاندی شرطونه داستازی په ذریعه ورانده کړه :

۱ : پښتانه‌دی دهغه باج څخه چه‌د ګرګین په‌وخت کې اخیستل کېده‌معاف وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکرنه راځی .

۳ : دپښتنو پاچهی دی همیشه دعبدالعزیز دزامنو اولمسیانو وی . (۳)

---

(۱) دافغان او پارس جګړه‌مخ ۲۰۰ (۲) سرجان مالکم مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ ـ سیدجمالدین تتمة البیان ترجمه ۸۳ مخ

څنګه چه پښتنو خپله دا آزادی په خپلو وینو لاس ته راوستلې او رانیولې وه نوچه د عبدالعزیز پدې ناوړه کار خبر شول عبدالعزیز ته ئې ډېری ستر ګی سرې شوې ، په تېره بیا د میرویس زوی شاه محمود ، چه د آکا دا پیشنها دونه ولیدل دڅلو ښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئې د شپې بلی دنیاته واستاوه او دده دبې ننګیو جزائې دخپل خنجر په واسطه دده په ټټر کی کښېښوله (۱) مګر پټه خزانه وایی چه عبدالعزیز دملت غم نه خوړ ، څو چه په ۱۲۹ ه کال دشپې دنارنج دقصر دبامه خطاسو اوراولوید مړسو (۲) کڅه هم باید دپټی خزانی داقول معتبر وباله شی چه لیکو نکی ئی معاصرو ، مګر زماپه عقیده د همدې جهته چه لیکو نکی د عبدا لعزیز معاصر دی نو نه ئی غوښته یا د هغه وخت سیا ست تقاضا نکو له چه دده دمرګ نسبت شاه محمود ته وکړی که نه وی نورټول مورخین متفق دی ، داوا قعه دمیلیسون په قول د ۱۶ ۱ ع په مارچ پیښه شوه (۳)

د میرویس اولاد: میرویس چه وفات شو دوه ئی زامن (٤) او یوه ئی لور پاته شوه دمشر زوی نوم ئی «محمود» چه اتلس کلن و (٥) د کشر زوی نوم ئی «حسین» چه څو رلس کلن و (٦) دلور نوم ئی «بی بی زینبه» وه (۷) چه دلته به ډېر لنډ لنډ دهر یوه معرفی وکړو :

شاه محمود : شاه محمود د پلار دمرګ په کال کڅه هم اتلس کلن و ، مګر بیاهم ډېر مېړه پښتون زلمی و ، اوپر پلارهم ډېر ګران وځکه چه د پلار سره په

(۱) میلسیون ۲۲۰ مخ ، سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سیدجمال الدین ۸۳٦ مخ - تاریخ علی قلی میرزا ۱۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ زندګانی نادرشاه پسرشمشیر ۱۱ مخ اونور...

(۲) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۳) میلیسون ۲۲۰ مخ

(٤) دافغان اوپارس جګړې لیکونکی لیکی چه دمیرویس دری زامن پاته شوه مګرددریم زوې نوم ئې نه دی ذکر کړی مخ (٥) میلیسون ۲۱۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

(٦) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۷) پټه خزانه ۱۸٥ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا علیحضرت شاه محمود د ملی قائد میر ویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتنی قوت ئی متجا و زینو ته ماتی
ور کړه او اصفهان ئی فتح کړ . (۱۱۱۰ه - ۱۱۳۷ه)

تو لو جګړو کی ملګری و ، اوپه حربی چارو کی ئی ښه تجربې حاصل کړې وې دپلار تر مرګ وروسته بیادخپل آ کا په خدمت کی ولاړ و ، اودپښتنو د کار وبار ه سر ه ئی دیره دلچسپي درلوده (۱) مګر کوم وخت چه ئی دخپل آ کا پیشنهاد و لید نودا کاد کړوځخه بیزاره شو اودهغه کار ئی ورتمام کړ ، اوځنګه چه د پارس اوقندهار پخوانی رواج ر ، چه دښارپه هرځوا کی یوه یوه منار ه وه او په هره مناره کی به یوه نغاره دخلکو دخبرولو دپاره پرته وه ، هر وخت چه به یوم مهم خبرو ، نو دا نغاري به ډنګ ډلي اوخلك په راغونډیدل (۲ محمود چه خپل آ کا مړ کې ء نودا نغاري ئې ودنګولې اوخلك راغونډشول ، محمود دخپل آ کا پیشنهاددوی ته وښود اود پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ اوبیائې څر ګنده کړه چه دده آ کا دخپل شخصی آرامی او خوش ګزرانی دپاره غوښته چه پښتانه بیا دپارسیانو تر لاپس لاندې اودهغوی مطیع کړی اوزموږ مملکت بیاوران شی . تردې وروسته ئې نوو ویل چه: «ماهغه وواژه!» (۳) پښتنو چه هغه پیشنهاد ولوست او ورمعلومه شوه چه محمود رشتیا وایی ، نوده ته ئې آفرین ووایه (٤) اودی ئې دځان پاچا کړ اودشاهی لقب ئې ورکړ نو «شاه محمود» وبالله شو. دا زلمی پښتون دپښتنو پاچاشو اوتر ۱۱۳٤ه کال پوری دافغانستان د پاچا پحیث ئې حکمرانی وکړه اوځو واره ئې دپارس اوسیستان شرقی برخوته لښکری وئستلې څوپه ۱۱۳٤ه کال دپارس دحکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تراته میاشتی محاصرې وروسته ئې دمحرمی دمیاشتی په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ ه ـ ۱۷۲۲ ع کال دصفویانو وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځا ن او پا یتخت د پښتنو لښکر ر ته تسلیم کړ (٥) دې پښتون زلمی پاچا دخپلی شهنشا هی په وختو کی د اصفهان

---

(۱) دافغانستان اوپاریس جګړی مخ (۲) (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

(٤) (٥) تاریخ سلطانی ۷۰ مخ ـ خورشیدجهان ، سرجان مالکم ۲۰۹ مخ

تر فتح وروسته ډېری لویی لښکر کښې وکړې ، څو چه تر دوه نیمو کالو پاچهۍ وروسته دبرات د میاشتی په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ هـ کال په اصفهان کی ددماغی ناروغۍ له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنۍ تردنیا تېرشو اود پښتنو په تاریخ کی ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲)

دده دژوند مفصل حالات او دده دجګړو دمیدانو وضعیت او کوائف به په بل مفصل کتاب کی چه دهوتکو دوره بشپړه لیکم کاملاً راوړه شی .

❀ ❀ ❀

شاه‌حسین : د میرویس دوهم زوی حسین نومېد ، چه د ۱۱۱٤ هـ کال دربیع‌الاول په ۲۳ د کلات په سیوری کی وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پوری ئې دفقه او تفسیر او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه په ۱۱۳۵هـ کال اعلیحضرت شاه‌محمود اصفهان فتح کړ ، نوخپل کشر ورور شاه‌حسین ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعلیحضرت شاه‌حسین ډېر عالم اوادیب اوعلم‌روزونکی‌پاچاو ، اودده عصر پر پښتنو باندی په ډېری آرامۍ او راحت تېرشو ، غربی او شمالی خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پوری او شرقی خواته ترغزنی او ګومل پوری ده حکمرانی کوله ، او پرڅېره پردې « پښین » شال اود پنجاب داسماعیل خان اوغازی خان ډېرې هم د شاه‌حسین په وختو کی فتح شولې (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهدید شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددې زلمی پاچا دعلم پرورۍ دثبوت دپاره همدا دلیل بس دی چه په شاهی ارګ کی ئې ادبی انجمن تشکیل کړی و،

(۱) تاریخ سلطانی ۷٦ مخ - خورشید جهان ۱۳۵ مخ ماثر الامرأ ۷۰۱ مخ ۳ ج روضة‌الصفای ناصری - مګر سید جمال الدین او میلیسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ هـ) لیکلی دی .

(۲) دروضة‌الصفای ناصری بقول (۲۱) کلن و. (۳) حیات افغانی ٦۷ مخ (٤) سیر المتأخرین ٤۸۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلیحضرت زلمی پا چا شاه حسین دملی قائد میر ویس نیکه
زوی ، چه هم عالم و،او هم تور یالی•
(۱۱۱۴ ه - ۱۱۵۲ ه)

او یه هفته کی به‌ئې یوه ورځ دخپل وخت ډیر لوی علما او شاعران او ادیبان خپلی کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به‌ئې اروېدل او ادبی مجلسونه به‌ئې کول شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې ټولنې په برکت او ددې پاچا په‌امر دېنبتو گرانبها اثر « پته‌خزانه » میدان ته را ووتله او ولیکله شوه او نور ډیر کتابونه په پنبتو کې پیدا شوه چه دهوتکو په دوره کې به مکمل ولیکل شی . اودی پخپله هم دپنبتوژبې ښه‌شاعرو ، پرملی وزنئې خوازه شعرونه ویل ، ددې‌علم‌دوست پاچا پاچهاهی تر ۱۱۴۹ ه کال پوری دوام وکړ ، څو دهمدې کال درجب په۱۷ نادر افشار دافغانستان خواته‌دضبط پخیال راوکوچېد ځکه چه ده ددې څلورو کالو پرله پسې جګړو په اثر دهرات دابدالیو حکومت له منځه اخیستی‌و ، اود پنبتنودقواو باقی پا ته برخه ئې هم په پارس او گرجستان کې ماته کړې وه ، ځکه ئې نو اوس بېې دقندهاردغلځیود پایمالولو څخه بل کارنه در لود ، د کوچنی اختر دمیاشتی په دوهمه نادرشاه ترسیستان را تېر شو اود همدې میاشتی په ۱۸ ددلځك اودلارام له لاری دهیلمند غاړی ته را ورسید او ددې ځای ترنیولو وروسته د کوچنی اختر په ۲۱ تر هیلمند را پوری ووت د ۱۱۴۹ ه دذیقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه . شاه‌حسین دقندهار زلمی مدافع سره دخپل معروف سپه‌سالار سیدال خان ناصر سره یو کال او څو میاشتی په مړانه دفاع وکړه او پرې ئې نه ښوده چه : نادر شاه سره دهغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰ه دذیحجې لمړۍ ورځی وې چه دزلمی شاه‌حسین نظامی طاقت پای ته ور سېد ځکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددوري مشهور او زبردست سپه سالار سیدال خان د شاه‌حسین دزوی « محمد » نامی سره د کلات په کلا کی دنادر دجګړنو پلاس ورغېء اودا نامتو او نومړی سپه‌سالار دنادر په امر د ستر گو دنعمت څخه محروم

---

(۱) پته‌خزانه ۱۱۱ مخ

او ږوند کړشو (۱) ځکه نو شاه‌حسین هم نادرشاه ته تسلیم شو او دده ددې تسلیمېدو سره دهوتکو دشهنشاهۍ لمر هم ولوېد او لکه سلطان محمد چه لیکی : زلمی شاه‌حسین تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو اوهم هلته دنادری قهر په زهرو دبرات په لسمه په (۱۱۴۹ ؟) باید (۱۱۵۲ هـ) وی له دنیا ولاړ (۲)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لور میرمن زینبه : میرمن زینبه دملی‌قائد یوه عالمه او محترمه

او هوښیاره لوروه ، داسلامی احکامو اوفقی اکثر کتابو نه ئې لوستلی وه ، دفارسی مشهور اومتداول کتب ئې هم ترپایه رسولی وه ، خپل دا تحصیل ئې دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځی څخه کړی‌و ، چه دې عالم دحرم ټولو مخدراتو ته درس وایه ، چه وروسته بیا پخپله میرمن زینبی داوظیفه پر غاړه واخیستله او دحرم او نورو نجونو ته به ئې تعلیم کاوه (۳) وایی چه بی‌بی زینبه ډېره هوښیاره میرمن‌وه اودمملکت په اداری چارو هم‌ښه پوهیدله ، خصوصاً د خپل ورور شاه‌حسین سره‌ئې ډېری‌فکری‌مرستی کولې اودپټی‌خزانې د مؤلف په قول هر کله به ئې دامورو مشکلاتو په صایبی رایی حل کول اوشاه‌حسین به‌هم ددې په خبرو عمل کاوه او ددې نصیحتو نه به ئې ارو ښدل (٤) بلکه د «تاریخ افاغنه» د لیکونکی سید ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله څرګند ښکاری چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړی‌و ، هم د حکومت ټوله کار وائی ددې میرمنی پلاس کی‌وه‌اودمحاصرې

---

(۱) سطانې ۹۲ مخ- نادر نامه قلمی ۱۰۷ مخ- زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۰۵ مخ

(۲) سلطانی ۹۰ - ۹٦ مخونه - خورشید جهان ۱۵٦ - ۱٦۱ مخونه - نادر نامه قلمی ۲۰٤ سیرالمتاخرین ٤۸۰

(۳) (٤۰) پته خزانه ۱۸۰ مخ د کابل طبع .

په پای کی هم دا میرمن د ښاره را ووتله او دنادرسره ئې د متار کې مذاکره شروع کړه (۱)

برسېره پردې دې میرمنی دادب سره هم زیاته مینه درلوده ، تل به ئې دشاعرانو قدر کاوه او دپخوانیو شعر او ، دیوانونه به ئې لوستل ، پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خوازه اشعار ئې ویل چه ددې داشعارو څخه یو شعر هغه مرثیه ده چه دخپل ورور شاه محمود په مرگ ئې پرملی وزن ویلې ده او ددې دامنظومه هم دشعری لطافت څخه ډکه ده او هم پښتنی روح پکښې دی ، موږ ئې ددې داشعارو دنمونې په توگه را نقلوو :

زغ سوچه ورور تېرله دنیاسونا — قندهار واړه په ژړاسونا
زړه می په ویر کی مبتلا سونا — چه شاه محمود له ما جلاسونا

* * *

دارون جهان را ته تورتم دی نا — زړه دبېلتون په تیغ کړم دی نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی نا — دپاچهی تاج مو برهم دی نا
چه شاه محمود تېرله دنیاسونا — قندهار واړه په ژړاسونا

* * *

ځوان و ، مېړه دتوری جنگ ونا — ولاړ دکام په نام وننگ ونا
دښمن له ده په وینو رنگ ونا — پر میدان شیرو ، یا پلنگ ونا
افسوس چه مرگ دده په خواسونا — قندهار واړه په ژړاسونا

* * *

محموده ! نه یوازی خورژاړی — پرمرگ دی ټوله کلی کورژاړی
خپلوان لاڅه ، پاچادی ورورژاړی — لښکر سپاه دی پلی سپور ژاړی
پښتون دی ټول په واویلا سونا — قندهار واړه په ژړاسونا

---

(۱) تاریخ افاغنه - اردو دسید ظهورالحسن موسوی تألیف طبع دهلی ۵ مخ
تاریخ سطانی ۹۵ مخ

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه ! چه شاه محمودسو نن په گورعالمه !
دپښتون لمر سو، تیاره تورعالمه ! راته د ښمن ه کا پیغور عالمه !
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سونا قنـد هار واړه پـه ژړا سو نـا

* * *

لښکرسو خپور پښتون ولاړدی اریان په خورو ځای کاشاه محمودعالیشان
پاته سو تخت وتاج دټول اصفهان ژړه ئې راسو رسو، کاخوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچا سونا قنـد هار واړه پـه ژړا سو نـا

* * *

آسمانه! بیادی څه ستم کاخر گند و شلاوه تاچه د پښتون و ، پیوند
دښمن دی بیازموزپه ویر کاخورسند چه شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور موویر شورو غـو غاسونا قند هـار واړه په ژړا سو نـا

* * *

هو تکو ژاړی ءمحمود شاه څه سو نا؟ پښتنو ! ستاسی لوی سپاه څه سو نا؟
له اصفها نـه ترفراه څه سو نا؟ پاچا چه و ، حشمت پناه څه سو نا؟
دپښتنو پـر تـم فنـا سو نـا ـ قنـد هـار واړه پـه ژړا سو نا

* * *

محموده ، ځوان وې ولی ولاړې له ما؟ له تخت وتاجه ته پرځه سوی جلا ؟
اصفهان و لی پا تـه سو نالـه تا؟ سردی راپورته کړه، چه څه کړی اعدا؟
د ښمن ولاړ بیـا شاو خـواسو نا قنـد ها ر واړه پـه ژ ړ ا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کړینه فریاد پښتون په مرگ دشامحمود سوبرباد
زړونه چه تل به ؤ ښادمن سوه نابناد دساند وزغ دی چه را وړینه ئی باد
ماتم زده پیر و برنا سونا قندهار واړه په ژړا سو نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملی قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود ترمرګ وروسته
د اصفهان پر تخت کښیناست ۰ (۱۱۴۲ ه وفات)

وروره ! مقردی ستا مولا کی جنت در دی کی تاته پس له مرگه راحت
روح دی وه ښاد په لویه ورځ د قیامت مخ دی وه روڼ د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سونا قندهار واړه په ژړا سونا (۱)

* * *

دا مېر من د ورورغم ډېره غمجنه کړه او بیائې د دنیا له کارو باره زړه سوړ شو تل به د خدای په عبادت مشغوله وه او عمر ئې د قرآن شریف په تلاوت تېرا وه او وړو نجنکیو ته به ئې لوست او لیك ورښود .

دمیرویس وراره (اشرف) : اشرف د مېرویس وراره او د عبد العزیز زوی و، د اعلیحضر فاتح شاه محمود ترمګ وروسته د اپوه زلمی د پارس پر تخت کښېناست او په شاه اشرف مشهور شو . دې زلمې د خپلې پوهې او ذکاء په اثر کې د سلطنتې چارو اداره په ډېر ښه صورت سره وکړه او سیدال خان ناصر (د هوتکو د دورې هېرو او پهلوان) ئې بېرته په سپه سالارۍ وټاکه او ډېری لښکر کښې او فتوحات ئې وکړل او د ده د عصر د مهمو وقائعو څخه یوه واقعه د بغداد د والی احمد پاشا د لښکر را تلل دی چه د اعلیحضرت شاه اشرف ـ جلوس په د ریم کال د ۱۱۳۹ هـ د برات د میاشتې د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ هـ تر منځه پېښه شوه او شاه اشرف د هغو مدافعې ته ورجګ شو، مګر پرې ئې نښوول چه پښتنې عسکر د هغوی سره په جګړه ونښلی څو هغه و ، چه دا واقعه د ده د ښه سیاست په اثر کې تر نه میاشتنې ډېر لږ جنګ وروسته په روغې او صلح سره فیصله او ختم شوه (۲) نو د ده د جلوس په پنځم کال په (۱۱٤۲ هـ) د سلطان احمد ثالث ـ عثمانی خلیفه له خوا «راشد پاشا» نامی

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخونه . (۲) روضته الصفا ۸ ج ـ تاریخ نظامی ایران ۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت په‌تو گه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کی د پښتنو د در بارخخه هم محمد علی‌خان بلوڅ‌دایلچی‌گری په‌دول‌عثمانی در بارته واستول شو ، او په‌دې تو گه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینګ شول (۱)

تردې ورو سته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار په جگړو بوخت شواو څنگه‌چه‌دپښتنو عسکر لادمخه هرپلوته سره تیت شوی وه او د قند هار څخه هم کومک نه رارسیدی‌او نادر افشار هم په‌ډیر زور کی و ، نوتر ډیرو سختو سختو جگړو ورو سته پښتانه زلمیان ا کثر تباه شول اوا علیحضرت شاه‌اشرف تر پنځو کالو اواوو میاشتو ترپاچهی ورو سته دگرمسیر د«ملخان» کلاته چه د هیلمند پرغاړه ده ولاړ اود هغه ځای څخه د کښته بنورا و ك زرد کو ه ته ورغی‌ء اوهلته دعبدالله خان بلوڅ‌دزوی له‌خواچه ابراهیم نومید مړ کړه‌شو ـ ددې مرګ د ۱۱٤۲ په‌آو اخرو کی واقع شوی دی (۲)

* * * *

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ ـ دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تار یخ سلطانی ۸٦ مخ ماثرالامر ـ ۳ ج۷۰٦ مخ ـ دسید جمال الدین تتمه ترجمه ٦٤ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ ـ نادر نامهٔ قلمی ۹۸ مخ

دمیرویس سپه سالاران

او جنگیالی ملگری

اوس چه دمیر ویس داولاد دلنډی معرفۍ څخه وزگار شوو، نو بایده ده چه دملی قائد دهغو غښتلیو او نامتو ملگر و یا دونه وگړو چه دده سره په جگړو کی حاضر اوده دخپل ملی لښکر سپه سالاران یاسالاران بللی وه، هغه دادی :

۱: سیدال خان ناصر :

څنگه چه دپټې خزانی مولف لیکی سیدال خان دا بدال خان زوی او باړی زی ناصر دی چه پلارئې دوازیخوا سرته په ډیله نومی ځای کی اوسیده . هغه وخت چه سلطان ملخی استقلال وموند نوباړی زی دابدال خان سره راغلل او په اتغر کی میشته شول (۱) سیدال خان دهوتکو ددوری یومهم اوغښتلی اوپهلوان نظامی سپه سالارو ، او بی مبالغی ویلای شو چه دا پښتون ژنرال د هوتکو دجنگو ملی هیرو دی ځکه چه دی ددوی په ټولو جگړو کښې شریك و، اومهم جنگونه ئی کړی دی او په ټولو فتوحاتو کی (څه به داخل اوڅه په خارج کی) دخوراځلیدونکو کار نامو څښتن دی ، او دمحمد هوتك په عبارت « په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزگار سو » دهغه وخته څخه چه میرویس گرگین مړ کړ سیدال خان ناصر دپښتنو دلښکرو سپه سالارو ټاکل شو او دمملکت په حربی اونظامی خدمتو کښې داخل شو . بیا هغه وخت چه صفوی لښکر دقندهار دنیولو دپاره راغله همدا ملی پهلوان دملی قائد له خوا دهغه دمقابلی دپاره ور مخ شو او صفوی لښکر ئې څوواره پرله پسې ماتی کړې اوډېر جگړن ئې تري ووژل اودمیرویس خان د وخت په ټولو جنگو کی بریالی او فاتح و (۲) بیا چه ملی زعیم وفات شو اعلیحضرت شاه محمود ددې ملی ژنرال په مرسته اصفهان ونیو او دپښتنو شهنشاهی ئې تشکیل کړه او بیا دشامحمود ترمرگ وروسته داعلیحضرت شاه اشرف سره دپارس اوعثمانی او روسی

---

(۱) پټه خزانه ۱۶۹ مخ (۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

په‌ټولوجنګو کښې ملګری‌اوغښتلی سپه سالارو اوپه هرجنګ کې سوبه او بری دده په‌برخه‌وه .

همدارنګه‌وروسته دنادرافشارسره په‌مدافعوی‌جګړواخته‌و ، اوهم دا سیدال وچه دپښتنودشهنشاهی څخه‌ئې سخته دفاع کوله څودادفاع ئې‌ترقندهاره راورسیدله، اوپه‌قندهار کې‌هم‌تروروستنی طاقت‌بوری دشاه‌حسین سره‌یوځای دنادر په‌مقابل کې‌وجنګیدی‌ء اودسیدال قوی‌روح تر پایه پورې نادرته سرټیټ نکړ اوخوچه‌ئې کولای شوه دپښتنو دحق څخه‌ئې دفاع‌وکړه .

دسیدال جنګو نه :د۱۱٤۲ ه کال په محرم کې چه‌نادر افشار پر هرات حمله وکړه او دا بدالیانو دغټانو سره په جنګ اخته شو او شاه اشرف غوښته چه بیرته خراسان دځان کړی په‌دې جګړو کې سیدال خان دپښتنو جګړونو او لښکر وسردار او قوما ندان و ،او په کرمان کې میشته و (۱) دهغه کال دربیع‌الاول د۳ تر ٦ پورې د «مهمان‌دوست» مشهوره جګړه د پښتنواونادر افشار تر منځ‌واقع شوه چه په پای کې دوارو خواو ته سخت تلفات واو ښته (۲) تر دې‌جنګ وروسته سیدال‌خان‌داعلیحضرت اشرف له‌خوا دقز وین په حکمرانی مقرر او انتخاب شو او دلښکر په‌غوندو لو بوخت شو . د۱۱٤۲ه‌د ربیع الاول د۲۰ تر۲۳پورې سیدال خان د اسلا مخان‌په ملګری دخپلو اتلسو زرو عسکرو سره ئې دنادر شاه سره اوزه ور کړه . اوپښتانه له تهرانه‌را ووتل (۳)

دسیدال خان‌دري‌یمه‌دفاعی جګړه د«مورچه خورت» مشهوره جنګ دی چه‌دلته هم ډ‌څه‌عسکرو قوماندانی په‌اسلام خان اوپخپله شاه‌اشرف اړه‌درلوده او۱۱٤۲ه دربیع الثانی په آواخرو کښې ونښت. کومه آخرینه‌مقابله‌چه په‌پارس کې‌سیدال‌خان

---

(۱) (۲) جهانکشای نادری ۱۰۵ مخ(۳) جهانکشا ۱۰۸ - ۱۱۰مخونه او تاریخ نظامی ایران -٤۵۳ -٤٤۵ -٤۵۰

دشاه‌اشرف په‌ملګرۍ دنادرشاه سره‌و کړه د«از قان» او «فسا» د پل جنګ دی چه‌دهمهغه کال دجمادی الا خر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو ورو ستنی ز لمیان دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فدا کارۍ صحنې ته وروړا ندی شول (۱)

په۱۱۴۳ه کال دشوال په‌میاشت کښې چه نادرافشاردهرات‌خواته متوجه شو اودهرات دابدالیو دخواجنګ ورسره ونښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین څخه مرسته وغوښتله اودهمدې درخواست‌په‌اثردربیع الاول‌په میاشت کښې دځو زرو امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخوا هانو د کومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

څو کاله وروسته د۱۱۴۹ه کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفاع کېدله دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اړ څو میاشتو پورې وځنډېده اودې زړور قوماندان تر آخر ګړیه پورې په ډېر ا ستقامت او شهامت اودلاورۍ اوپښتنی غیرت‌دفاع وکړه‌اوځنګه‌چه نادر خپله‌څه قواد کلات خواته واستوله نوسیدال‌خان هم دځلورزرو کسوسره هلته ولاړ اود کلات پر کلا ئې دنادر دجګړونو سره پرسپین ډاګ سختی مقابلې وکړې، څو چه په آخر کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره د کلات د کلا دباندی په جګړه کښې دنادر دلښکرو پلاس‌ورغېء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته راووست‌دستی‌ئی امرو کړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار ستر ګی‌ډندې کړی(۳) اودده دسقوط سره دهوتکو شهنشاهۍ سقوط وکړ.

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهۍ په‌لاره کی

---

(۱) جهانګشا مخ زندګانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ

(۲) جهانګشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵مخ سلطانی۸۸مخ

(۷) جهانګشای نادری ۳۱۵ مخ ـ نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خورشید جهان ۱۶۰ مخ زندګانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

ستر گی بایللي نودخپلو خپلوانو اوخپلی کورنی سره دقندهار څخه و کوچید او د کابل د کوهدامن شکردري ته راغی او دلته له دنیا ولاړ ددي میړه پښتون ژنرال مزاردشکر دري دسیاسنګ په مقبره کښي دی اوده څخه یو زوی د شیر محمد پـه نامه پاته شو چه تراوسه هم ددي کورنی محترم احفاداو اولادونه هلته اوپه کابل کښي اوسی . (١)

• ❁ ❁

د-یدال ادبی مقام : څنګه چه پټه خزانه لیکی، سیدال خان ناصر علاوه

پردي چه دجنګ دمیدان مړنی و، دادب په میدان کښي هم لمړی سړی و، اودتوری سره ئي قلم هم درلود، ښه پوه او ادیب سړی و، مر وجه علوم لکه : فقه تفسیر، فصاحت، صرف، اونحو اوفارسی کتب ئي لوستلی وه (٢) دادبیاتو سره ئي ښه مینه درلوده اوپه کوم وخت چه بله جنګه وزګارو شعرونه به ئي و یل، پخپله هم ښه شاعرو، اوپر ملی لحن اووزن به ئي سندری ویلې چه دلته ئي یو سندره رانقل کوو :

یار ما له هسی گران سو — را تپر تر ټول جهان سو
نور نه وینم په ستر گو — جهان ټول راته جانان سو

❁ ❁ ❁ ❁

دوي زلفی دی او زدي کړي — پر مخ دی را خپر ي کړي
سري اشرپی دی په ټندی باندی سپرې کړي
گرزی په باغ کی په گلونو کی نخري کړي
په اور دی و سو م یـا ر ه — راته اور تـا زه بو ستان سو

❁ ❁ ❁

---

(١) دپټی خزانې تعلیقات دښاغلی حبیبی لیکنه ٢٥٧ مخ
(٢) پټه خزانه ١٦٩ مخ

مین چه اشنایی کا شپه اوورځ به گریانی کا
شهی ده ستمگاره خوشحال زړونه به زخمی کا
لیندی لری دورځیو ، د بانو غشی کاری کا

پرهار می گوره خلقه د دلبر د تېر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لویو غروځی سر تور په نیمو شپو ځی
ووزی له وطنه، وطن پر ېږدی پر چولوځی فریادو ناري وکا، په نارو په غلبلو ځی
وصال ئی نصیب نه سو گوره زړه ډك په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناري وهم عالمه ! د شپې تر صبحدمه
ناتوانه د بېلتون یم یو گړی نلرم دمه بیتامی نفس خیژی راځه زما دزړه همدمه
نظر پر ما غریب کړه چه تاخون می ستا، په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر گلو ښکاری ز ما او ښکی داری داری
خوناب ځی ستا لغمه زما په مخکی لاری لاری
تمامه شپه کم تېره په ژړا په ناری ناری
ښکاره سوه چه مجنون یم لېونتوب می اوس عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلی زیبا دی رنگین په او ښکو زمادی
د زړه پرهار گلگون دی ، چه بلبل په تماشا دی
په مینه می زړه و چاودی ته وایی پخندادی
نتلی د بېلتون یم زه «سیدال» دامی بیان سو (۱)

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۱ - ۱۷۳ مخونه .

۲: بابوجان بابی: بابوجان بابی د کرم‌خان بابی زوی دی، چه په اتغر کې اوسیدی‌ء اویو دهغوغټانو اومشرانو څخه‌دی چه‌په‌ملی جرګو کې دمیرویس خان ملکری اوپه‌جنګو کې دملی‌زعیم بازو اودپښتنو لښکرو مشرو دې‌پیا ډی‌سالار په‌هغه‌وخت چه‌کرګین‌وژل کیده له کلاته‌د پرغښتلی‌راوستل اودماشور(۱)له‌خوائې دقندهار دښارحصار ونیو اوچه‌ښار ونیول‌شو نو دمیرویس‌خان له‌خوائې په کلات کې حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ هـ کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان دنیو لو عزم و کړ نو بابوجان‌بابی هم ددروزروتنو هوتکو، توخو، ترکو اوآ کا خیلو سره قندهارته راغی‌ء اودشاه‌محمود سره اصفهان‌ته ولاړ اودپټی‌خزانی په‌عبارت بابوجان په تولو جنګو کې «هسی مړانه وکا، چه رستم دوران ئې هیر کا» (۳)

سلطان‌محمد لیکی: چه‌بابوجان دشاه‌محمود او شاه‌اشرف په وختو کې د پارس دلاروبندر حاکم و، اودهوتکو دشهنشاهی‌ء وروسته قندهارته راغی‌ء، جهانکشای نادری‌ئې د«باروخان» په‌نامه یادوی. هغه‌وخت چه‌نادرافشار دهرات څخه‌دقندهار خواته‌وخوځیداو امام‌ویردی‌بیګ د کرمان حکمران‌دده‌په‌امر د ګرشك او کلابس لوری‌ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین دبابوجان بابی په قیادت او قوماندانی‌ء یولښکر دهغه دمقابلې دپاره ورواستاوه اردې‌زړور قوماندان دهغو سره جګړې وکړې‌اوهغه‌ئې‌دفراه‌لوری‌ته وځغلول اودهری‌ولجی‌ئې ځنی راوګرزولې (٤)

---

(۱) دماشور کلی دقندهار دزاړه‌ښار جنوب‌ته اودنوی ښارجنوب غربی پلوته تخمینا ۷ میله‌لری واقع دی. پخوائې دزاړه ښار د جنوبی حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.

(۲) (۳) پته‌خزانه ۳۵. مخ. (٤) تاریخ سلطانی ۸۸ مخ جهانکشای‌نادری ۱٦٦ مخ.

علاوه پردي بابوجان ښه‌عالم اواديب سړی هم‌و ، دادب سره‌ئي مينه درلودله تل به‌ئي دشعرأو ديوا نو نه لوستل او پخپله هم شاعرو. ده په ۱۱۲۹ ه کال د«شهااو گلان» هغه قصه په‌مثنوی نظم کړه چه‌پښتانه‌ئي په‌مجلسو کې نقل کوی‌او داکتاب ئي « قصص العاشقين » نومېږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق يو هسی توريالی دیء — چه پرهر ځای ئي بری دیء
دعشق اورهسی‌سوزان دیء — چه سو ځلی ئي جهان دیء
زړه‌بي عشقه کله زړه دیء — چه بي عشقه زړه د مړه دیء
پښتانه کاندی متل — چه دیء خوږ ترشات‌عسل:
چه: « بي عشقه‌سر کډودی» — تش بي مغزه يو لاډو دیء
زړه‌بي عشقه په کارندیء — هم هر زړه سزا وار نه دیء
چه د عشق وکا خبری — کړی په غوږ دا مرغلری

دپاکانو عشق سزا دیء
امانت دا ، دمولا دیء

* * *

۳ : بهادر خان : بهادر خان چه پټه خزانه ئي « دصدرا کابر دوران » په

لقب يادوی،هم يو دهغو غښتليو خانانو څخه دی چه د گرگين دوژلو په‌جرگه کی دملی زعيم سره ملگری و (۱) اود هوتکو د دوري دپر مشهور بهادر او

(۱) ريدی خان په محمود نامه کی وايی : سيدال اصر ، او بابوجان وبای
بل بادرخان و ، دبادرو لمسی - (۱۴۵ مخ پټه‌خزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنګو کی ئې برخه اخیستې ده او هری خوانه چه‌ئې په جګړه کی مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتک چه لیکی بهادر خان د شاه‌حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « زوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه‌حسین بازو و ؛ چه وایی شاه‌حسین‌ده ته‌ورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالا مرأ » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره اوښندنه (سخا) دیر مشهور و ، دده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پر توره او سخا بهادرخان ښه علمدوسته سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستی کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه‌و ، شاعرانو ته به‌ئې ښې ښې صلې ور کولې ، لکه پته خزانه چه لیکی « په صله کی په دوران طاق دی ، او په ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا مپلمه کا ، او دوی ته ښندنی و کا . خالق‌تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر دیره ژوندیء وساتی ... » (۳)

د بهادر خان د بدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل

شعری احساسات په ملی اوزانو کی څرګند کړی دی اوپر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی‌دی چه دلته ئې یوه نمونه را وړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کویټې حدود دی - چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کیده اودختو کلائې درلوده چه کاسی او بلوڅ پښتانه پکښې اوسیدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټی خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ -

(۲) پته‌خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پته‌خزانه ۱۲۵ مخ

بېلتون دی زوردی ترلېمومی سهارنم څاڅی — لکه شبنم څاڅی
داسره یاقوت می په لمن کی ستا په غم څاڅی — په غم الم څاڅی
گوره لیلی باران داوښو ستا په چم څاڅی — څنگه پر چم څاڅی

❀ ❀ ❀ ❀

راغله لیلی په شینکی خال نڅا په گلو کوی — په سرو منگلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی — گل په اوربلو کوی
ملالی سترگی ئې کاته په ویر ژلو کوی — زیب په گجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر گړی هردم څاڅی — لکه شبنم څاڅی

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلی ! دباغ په لورمه ځه نڅا مکوه — عاشق رسوا مکوه
وریت سوی زړه می دی مین پوری خندا مکوه — را شه جفا مکوه
زه یم پتنگ ته یې ډیوه ما جلبلا مکوه — نور ظلم بیا مکوه
یم ستا له عشقه لېونی پرما ، ماتم څاڅی — غم او الم څاڅی (۱)

* * *

٤: ملا پیرمحمد میاجی : داملاهم یودهغو روښن فکرو علماو څخه و، چه دملی زعیم میرویس سره په ملی لویه جرگه کی شامل او هم بیا وروسته په ټولو جنگو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملگری و .

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئی د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړی و اوده بیادخپله پلاره څخه فیض وموند (۲) اووایی چه بیادی دشاه اشرف

(۱) پټه خزانه ۱۲۵ـ ۱۲۷ مخونه
(۲) پټه خزانه ۱۲۹ مخ

اوشاه محمود مرشدشو (۱) ملاپیر محمد میاجی وروسته ترهغه چه په تولوملی جگړو کی برخه واخیسته‌له او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړ نی زوی اعلیحضرت شاه‌محمود داصفهان هنیولودپاره‌ولاړه‌ی‌ئې هم وروغوښت چه داصفهان ترفتح وروسته‌ئې هلته دروافضوسره دینی‌مباحثې کولې اوپیرمحمد میاجی هلته دومره‌شهرت ومونده چه‌هروم‌علماؤ چه په‌اصفهان کی وه ده‌ته د«پیر افغان» لقب ورکړ. میاجی دشاه محمود ترمرګ وروسته دشاه اشرف سره هم اوزه پر اوزه ولاړو؛ اوده‌ته‌ئې مشوره ورکوله، څوپه۱۱۴۳ هـ کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلی‌قواوی له‌لاسه ایستلی‌وې اوه‌شیراز څخه دقندهار لوری‌ته‌راروان‌و،اود نادر لښکری په پسې وې، شاه اشرف د«فسا» دپل سرته (دشیراز په۳ فرسخی کی) راورسید، په دې وخت کی‌ئې پیرمحمد میاجی چه په پښتنو کی دپر د احترام په‌سترګو ورته کتل کېدل دځو پښتنو سربازانو سره دپله دساتنی دپاره پر پښود اوپه خپله ترپله تپرشو، چه‌ملا پیرمحمد میاجی په‌همدې ځای کی دمتجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

ده‌علمی مقام : ملاپیرمحمد علاوه پرتوریالیتوب ښه‌لوی عالم‌هم‌و،اودهمدې علمی لیاقت په اثر هروم علماؤ ده‌ته د «پیرافغان» لقب ورکړ، ده په اصفهان کی روافض په دېرو مباحثو کی ملامت کړی وه اوخلك ئې دامام اعظم صاحب مذهب نه را بلل. بر سپره پر دې ښه مؤلف او لیکونکی هم و؛ ده دوه کتابونه تألیف کړی؛ یو کتاب ئې داخلاقو په علم کی «د افضل الطرایق» پنامه لیکلی دی چه په‌هغه کی دعقائدو او اخلاقو بیان کوی، او بل کتاب

---

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱مخ (۲) جهانکشای ۱۲۱ مخ.

ئې د « القرایض فی ردالروافض » په نوم لیکلی چه دا دوازده کتابونه په پښتو دی او « افضل الطرایق » ئې منظوم هم دی ، چه د هغه څخه دا څرګند پیژی چه ملا پیر محمد میاجی ښه شاعر هم و ، اودده یو شعر په پټه خزانه کی راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤدخان هوتک : داؤد خان هوتک دپټی خزانې د مؤلف پلار اوه قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ هـ کال دقندهار د کوکران په کلی کی زېږېدلی دی ...ده دخپل وخت متداول علوم لوستلی وه او په زلمیتوب کی دېر عمر له قندهاره د کسې غرونو اوزوب او دېرو اوپښورته په علم پسی تللی و څو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کی دنامه خاوند شو .

هغه وخت چه ملی زعیم اونورو پښتنو ګرګین واژه داؤدخان هم دده ملګرې و اوبیا وروسته په تولو جګړو کی ورسره وه .

په ۱۱۲۰هـ کال چه د صفویانو لښکری پر قندهار راغلې نو دملی قائد میرویس نیکه له خوا داؤد خان فراه ، سیستان او کلستان اونورو ځایو ته ولاړ چه پښتانه دمیرویس نیکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی اوهغه هلته دپښتنو سره مرکې وکړې اود نوروزو ، او بارکزو او ساکنزو دېر پښتانه ئې د ځان ملګری کړل او پر خسرو خان ئې یرغل و کړ ، په دغو جنګو کی داؤدخان د میرویس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ

(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم علاوه پر توره دښې طبع خاوند و ، او ښه شعر ونه به ئی ویل دادوې رباعی چه د تجنیس صنعت هم پکښې سته داؤدخان ویلی دی :

چه دچا په زړه کی اورد مینی بل سی په اور بل ئی لمبې ګډی حال ئی بل سی
اور د مینی کله مری دزړه له مینی داور بل مینه که تل د زړه په تل سی

* * *

که ئی وینې وینې تل خاخی له زړو څخه څوك چه وینی تا ، له ځوانو له زړو څخه
دزړو له زړو که وینې وینی خاخی په کړو دغم لو یدلی ستاله کړو څخه

تبصره : تردې ځایه چه دمیرویس نیکه سپه سالاران او جنګې ملګری ذ کر شوی دتولو دژوند له حالاتو څرګندیږی چه داپښتانه جنګیالی میړونه هم دتوری خاوندان وه او هم دقلم هم توریالی وه او هم عالمان چه دایوه روښه او ځانته ممیزه ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسرو ځایو او د کتابو نومونه

۱: دسرو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱-۱۰۲
ابراهیم ۱۰۲-۲۰
ابوالفضل -٤-۱۱۰
احمدشاه بابا - ۹۲-۳۲-۳٤
احمدجان منشی -۳-۳۱-٤۸-٥٦
اسرائیل اری -٤۹-٥۰-٥۱-٥۲-۸۲-
اسدالله - ۸٤ -
اسلام‌خان - ۱۰٤
اعتمادالدوله -۳۹-٤۱-٤۲-٥۲-٥٦-٦۲-۷٤-
اکبر باچا -۱۱-
اورنگ زیب -۱۸-۱۹-
امیرالامیر -۱۱۰-
امام اعظم رح -۱۱۲

ب :

باروخان -۱٥-۱٦-۲۰-۱۰۸-۲۷
بار تولد -۳-
بارو -۲۰-۱٦-
بابوجان -۲۰-٦۱-۱۰۸-۱۰۹-
برون -٤-
-وار -۲۰-
بیت نیکه ۱٦-۲۹-۳۰

پ :

پاپ -٥۰-
پتر کبیر ٤۹-٥۰-٥٥-
پیرافغان -۱۱۲-
پیر محمد میاجی - ٦۱-۱۱۱-۱۱۲-۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس -۸-
تاوخی ۱٦-۲۰-۲۳-
توران ۱٥-۲۷-
تولر -۱٥-
توماس بست -۸-
توماسچك -۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق -۳-
جلال‌الدین - ۲۷-
جعفرخان سدوزی -٦۰-۳۲-
جهانگیر -۱۲-
جیمز اول -۸

ح :

حاجی میرخان - ۱-۲۷-٦۳-٦٦-

حاجی عادل ـ ۲۸ـ ۳۱ـ
حاجی ابدال ـ ۳۱ـ
حسین ـ ۲۷ـ ۹۴ـ ۹۶
حبیبی ـ ۱ـ ۴ـ ۱۰۶ـ
حیات خان ـ ۳ـ ۲۷ـ
حیات سلطان ـ ۸۴ـ
حسامی ـ ۷

خ :

خافی خان ـ ۱۰ـ ۶۶ـ ۶۷ـ ۸۰ـ ۸۱ـ
خانزاده ـ ۳۲ـ
خسروخان ـ ۸۲ـ ۸۳ـ ۸۴ـ ۸۵ـ ۸۶ـ ۸۷ـ ۸۸ـ
۸۹ـ ۱۱۳

د :

داؤدخان ـ ۲۱ـ ۸۵ـ ۱۱۳ـ ۱۱۴ـ
درخو ـ ۳۲ـ
دولت خان سدوزی ـ ۳۱ـ ۳۴ـ ۳۷ـ
دیوان بیگ ـ ۳۹ـ ۴۰ـ ۴۲

ر :

رستم خان ـ ۳۴ـ ۸۹ـ
ریدی خان مومند ـ ۴۳ـ ۴۵ـ ۴۶ـ ۶۱ـ ۶۷

ز :

زار ـ ۵۴ ـ ۵۵ ـ
زمان خان ـ ۳۴ ـ
زینت محل ۹ ـ
زینبه ـ ۹۴ـ ۹۸

س :

سرجان مالکم ـ ۳ـ ۴۸ ـ ۵۷ ـ ۶۴ـ ۶۶ـ ۶۹ـ
۷۰ـ ۷۱ـ ۷۷ـ ۸۸ـ ۹۳ـ
سر پرسی سایکس ـ ۳ـ ۷ـ ۱۰۲ـ
سلطان محمد ـ ۳ـ ۱۸ـ ۱۹ـ ۲۷ـ ۳۶ـ ۶۵ـ ۶۶ ـ
۸۹ـ ۹۳ـ ۹۸ـ
سلطان حسین ـ ۷ـ ۳۵ـ ۴۳ـ ۴۴ـ ۴۵ ـ ۵۰ـ
۸۹ـ ۹۵ـ
سلطان حیدر ـ ۵ـ
سلطان احمد ـ ۱۰۱ـ
سلطان خدا داد (خود کی) ـ ۱۸ـ ۳۱ ـ
سلطان ملخی ۱۸ـ ۱۹ـ ۲۵ـ ۲۸ـ ۳۱ـ ۱۰۳ـ
سیدال خان ناصر ـ ۶۱ـ ۹۷ـ ۱۰۱ـ ۱۰۳ـ ۱۰۴ـ
۱۰۵ـ ۱۰۶ـ ۱۰۷ـ ۱۰۹ـ ۱۱۰ـ
سید جمال الدین افغانی ـ ۳ـ ۷ـ ۵۸ـ ۶۴ـ ۶۶ـ ۶۸ـ
۶۹ـ ۷۱ ۹۳ـ ۹۴ـ ۹۶ـ ۱۰۲ـ
سید ظهورالحسن ـ ۴ـ ۹۸ـ ۹۹ـ
سید مسعود ـ ۴ـ

ش :

شاه اشرف ـ ۱۰۱ـ ۱۰۲ـ ۱۰۳ـ ۱۰۴ ـ ۱۰۵
۱۰۸ـ ۱۱۱ـ ۱۱۲ـ
شاه اسمعیل صفوی ـ ۵ـ ۶ـ
شاه حسین ۷۶ ۹۲ـ ۹۶ـ ۹۷ـ ۹۸ـ ۱۰۴ـ ۱۰۵ـ
۱۰۸ـ ۱۱۰ـ
شاه عالم ـ ۹ـ
شاه عباس ـ ۶ـ ۱۱ـ ۱۲
شاه صفی ـ ۶ـ
شاه محمود ـ ۷ـ ۹۴ـ ۹۵ـ ۹۶ ـ ۹۹ـ ۱۰۰ ـ ۱۰۱
۱۰۳ـ ۱۰۸ـ ۱۱۲ـ
شهنواز ـ ۶۵ ـ
شیخ صفی الدین اردبیلی ـ ۶ ـ
شیر محمد خان ـ ۳ـ ۶۶ـ ۹۳ـ ۱۰۶

ب ش :

شالم خان ـ ۲۰ـ ۲۵ـ ۲۷ـ ۲۹ـ ۳۱ـ

ص :

حضرت صدیق رض -٤٦-
صمصام الدوله -٦٦-٨٠-

ظ :

ظهیر الدین محمد بابر-٧-

ع :

عباس قلی بیگ -٨٣-٨٨-
عبدالله خان-٨٤-٨٥-٩٣-١٠٢-
عبدالعزیز خان -٢٥-٩٣-٩٤-١ -
عبدالقادر خان-٢٥-
عزیز خان نورزی-٦١-
عمر-٢٧-
حضرت عمر فاروق رض -٤٦
علی اکبر شهامی -٣
علی قلی میرزا ٤-

غ :

غلجی -١٥-١٦-١٧-٢٠-٢٧
غازی -١٦-
غلجی -١٦-
غرزی -١٦-١٧-
غلزی -١٧-
غیلجائی -١٧-
غلجه ئی -١٧-
غلجائی -١٧-

ف :

فراهی -١٥-
فرعون -٦٥-

فرخ یسار -٥-
فقیر - ٣٤-

ق :

قادر خان-١١٣-
قطب الدین بهادر شاه -٨١-
قلزه ئی-١٧-

ك :

کامران -٣٢-
کرم -٢٧-١٠٨-

گ :

گرگین -١٠-٢٦-٣٣-٣٤-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨-
٤٠-٤١-٤٢-٤٣-٤٤-٤٥-٤٧-٥٣-٥٤-٥٥-
٥٦-٥٧-٥٨-٥٩-٦٠-٦٢-٦٣ - ٦٤-٦٥-٦٦-
٦٧-٦٨-٦٩-٧٢-٧٤-٧٥-٨٢-٨٨-٩٣-١٠٣-
١٠٨-١٠٩-١١٣-
گل خان بابر -٦١-
گلان -١٠٩-
گویا -٣-١٢-١٥-

ل :

لارودی -٤-٧١-

م :

متوبی ئی -٦-
محمد اعظم-٦٦
محمد جامی خان -٧٧
محمد خان (مشهور به حاجی انگرم -٦١
محمد خان -٧٨-٧٩-٨٢
مراد خان -٦٤-

محمدسرور -۱۱۱-
محمدشاه -۱۰۱
محمد صالح -٤-
محمدعلی خان بلوخ -۱۰۲-
محمدمهدی - ٤-٦٤ -
اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید-۹۲
محمدهوتك -۳-٦٤-٦٥ -۱۰۳- ۱۱۰-
مکه الیزابت-۸
ملکیار -۲۰ ۲۳-۲٤-۲۵-۲۷-
محمود - ۹٤ - ۹۵- ۹۹ ۱۰۰-
موسی کاظم -٦-
میان فقیرالله -۱۱۱-
میرویس - ۱ ٤ ۵ -۷ -۱۵-۱۹- ۲۰ -۲۳
۲۵-۲٦ - ۲۷-۲۸- ۲۹ -۳۰ -۳۱- ۳۲
۳۳-۳٤ -۳٦ -۳۷-۳۸- ۳۹ -٤۰-٤۱
-٤۲ -٤۳-٤٤ -٤۵-٤٦-٤۷ -٦۸ -٤۹
- ۵۳ -۵۵ -۵٦ -۵۷ -۵۸ -۵۹ - ٦۰
-٦۱ -٦۲ -٦۳ -٦٤ -٦۵ -٦٦ - ٦۷
-٦۸ -٦۹ -۷۰ ۷۱ -۷۲ -۷۳ - ۷٤
-۷۵ -۷۷ -۷۸ -۷۹ -۸۰-۸۱ -۸۲-۸٤
-۸۵ - ۸٦ -۸۷ -۸۸ -۸۹ -۹۰- ۹۲
-۹٤-۹٦ -۹۸ -۱۰۱ -۱۰۳ -۱۰۸-۱۱۱
- ۱۱۲ -۱۱۳ -۱۱٤-
میشل - ۵۱
میلیسون -۳۲ -٤۸ -٤۹ -۵۵ -۵٦ -٦٤-٦٦
-٦۸ -۷۲ -۷۵ -۷۷ -۷۹ -۸۳-۸۵ -۸٦
-۸۸ -۸۹ - ۹۳ -۹٤ -۹٦

ن :

ناپلیون -۸٦ -
نادرشاه افشار - ٤-۷۲- ۱۰٤ - ۱۰۸-۱۱۲
نازو -۲۵ -۲۸ -۲۹ -۳۰ -۳۱-
نصروخان الکوزی -۱۰-
نوربابا -۲۳-۲۰-
نور خان -٦۱
نورالدین محمدجهانگیر -۸-
نورالله لارودی -٦٦-
نورمحمد غلجی -۹۸-

و :

ویردی بیگ -۱۰۸-

ه :

همایون -۷-
هوتك بابا -۱۵ -۱٦-۱۸ -۲۰-۲۱ -۲۲-۲۷-

ی :

یحیی خان -۲۵ -٦۱ -
یوسف خان -٦۱ -
یونس خان کاکر -٦۲

* * *

۲ : دځا یونومونه

الف :

اتریش -۵۰-
اتغر - ۱٦ -۱۸ -۲۱ -۲۲ -۱۰۳-۱۰۸-
آذربایجان -۷۰-
ارغسان -٦۲ -٦۵-
ارغنداو -۱۸- -۲۱ -۲۲-
اروپا -۸-
ازقان -۱۰۵ -
استراخان-۸۲-
اسلامبول -۵۰ -

اسماعیل‌خان اوغازی خان‌دیری -٩٦ -
آسیا -١٧-
اصفهان -٤-٤٦ -٣٣ - ٣٥ - ٣٦ - ٣٧ - ٣٨
-٣٩ -٤٠ -٤٣ -٤٤ -٤٨ -٤٩-٥٠-٥١
-٥٦ - ٥٧ -٦٩ -٧٩ -٨٠ -٨٢- ٨٩ - ٩١
-٩٢ - ٩٥ -٩٦ - ١٠٠ - ١٠٣ - ١٠٨
- ١١٢ - ١١٣ -
افغانستان -٥- ١٠ -١١-١٢ -٢٦ - ٢٧ - ٦٧
-٨٩ - ٩٥ -٩٧-
المان -٤٩- ٥٠ -
امو -١٧-
اندجان -٧-
انگلستان -٩-
اولان -٨ -٢١
ایتالیا -٤٩-
ایران -٣-٤-٦-٧-١٧ -٨٩-
ایروان -٨-

ب

برمه -٩-
بست -٨٥-
بغداد -٧-
بلخ -١٠ -١١-
بلوچستان -٦١ -٦٢-
بمبئی -٨-
بیت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦- ١٠-١١-١٥- ٢٦-٣٥-٣٦-
٤٢ -٤٤-٤٥-٧ -٤٨-٤٩-٥٠-٥١-٥٢
٦٢-٧٠-٧٤-٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٠
٨١-٨٢-٨٣-٨٤-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٥-
٩٨-١٠١-١٠٣-١٠٤-١٠٨-
پامیر - ١٧ -
پښتو نخوا - ٢١-٢٢-
پښین - ٩٦-
پنجاب - ٩٦-
پیښور - ١١٣-

ت :

تازی - ٢٨-
تبریز - ٧-٧٩-
ترنك - ٢٤-٢٥-
تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨-١٩-٢٨-٦١-

ح :

حجاز - ٤٠-٤٧-٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤-٧٣
خلج - ٦١-
خیبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩-٩٧-
دلخك - ٧٩-٩٧-
ده شیخ - ٦٥-

ذ :

ذهی - ٧-٩٩-
ذیله - ١٠٣

ر :

روس - ٤٩-٥٠-٥١-٥٤-
روم - ٥٠-١١٢-١١٣

ز

زابل - ١١-
زرد کوه - ١٠٢

ژ :

ژوب - ٢٣-٦٢-١١٠-١١٣

س :

سبزوار - ٩٦-
سورت - ٨-
سور فر - ١٦-١٨-٢١-٢٢-٢٨-
سوری یا سیوری - ١٦ - ١٨-٢١-٢٢-
٢٨-٩٦
سیاسنگ - ١٠٦-
سیستان - ٨٥-٩٠-٩٥-١١٣-

ش :

شال - ٩٦-١١٠
شالکوت - ١١٠
شاجوی - ١٨-
شرقی هند - ٩-
شکر دره - ١٠٦-
شماخی - ٤٩-٥٠-٥٢-
شیراز - ١١٢-١١٣-
شیروان - ٥-٧٠-

ښ :

ښار صفا - ٣٢-٦٠-
ښوراوك - ٦١-١٠٢

غ :

غرج - ١٦-
غرجستان - ١٧-
غرچه - ١٦-١٧-
غزنی - ٢٨-٩٦-
غلجی - ١٦-
غورك - ١٧-

ف :

فرانس - ٢ - ٤٩-
فراه - ١٢-٦١-٨٣-٨٥-٩٠-٩٦-١٠٨-١١٣
فسا - ١٠٥-١١٢-

ق :

قاپانلوی - ٤٩-
قزوین - ١٠٤-
قندهار - ٥ - ١٠ - ١١ - ١٢ - ١٥ -
١٥ - ٢٦ - ٢٨ - ٣٥ - ٣٨ - ٤٠ -
٤١ - ٤٢ - ٤٤ - ٤٧ - ٤٩ - ٥٦ -
٥٧ - ٥٨ - ٦٠ - ٦٢ - ٦٥ - ٦٦ -
٦٧ - ٦٨ - ٦٩ - ٧٥ - ٧٧ - ٧٨ -
٧٩ - ٨٢ - ٨٣-٨٤- ٨٦ - ٨٨ - ٨٩ -
٩٠ - ٩٢ - ٩٣ - ٩٥ - ٩٨ - ٩٩ -
١٠٠ - ١٠١ - ١٠٢ - ١٠٣ - ١٠٤ -
١٠٥ - ١٠٦ - ١٠٨ - ١١٢ - ١١٣ -

ك :

کابل - ٧-١١ - ٢١ - ٢٨ - ٦٠ - ٩٨ -
١٠٦ -
کرمان - ٣٤ - ١٠٤ ١٠٨ -
کسی غر - ١١٣ -

کلابس - ۱۰۸ -
کلات - ۱۰ - ۱۹ - ۲۱ - ۲۸ - ۹۶ -
۹۷ - ۱۰۵ -
کلستان - ۸۵ - ۱۱۳ -
کوسان - ۲۹ -
کوکران - ۵۸ - ۶۰ - ۹۲ - ۱۱۳ -
کوهدامن ۱۰۶ -
کویته - ۱۱۰ -

گ :

گرجی - ۶۲ -
گرجستان - ۴۵ - ۴۲ - ۵۴ - ۷۰ -
۸۳ - ۹۷ -
گرشك - ۸۳ - ۷۳ - ۱۰۸ -
گرماو - ۱۸ -
گرمسیر - ۱۰۲ -
گومل - ۹۶ -

ل :

لندن - ۸ -
لهستان - ۵۰ -

م :

مازندران - ۹۸ -
مانچه - ۶۰ -
ماشور - ۱۰۸
مدینه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ -
مرغه - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ -
مکه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۷۰ -
ملتان - ۹۶
موچه خورت - ۱۰۴ -
مهمان دوست - ۱۰۴ -

ن :

نارنج - ۹۴ -

و :

وازه خوا - ۲۳ -

ه :

هرات - ۱۱ - ۸۲ - ۸۴ - ۸۹ - ۷۸ -
۹۶ - ۱۰۴ - ۱۰۵ -
هلمند - ۸۵ - ۸۶ - ۷۳ - ۹۷ - ۱۰۲ -
هند - ۳ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۱۰ - ۱۱ -
۱۵ - ۲۶ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۵ - ۴۷ -
۶۶ - ۷۰ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۷۶ -
۷۷ -
هندوستان - ۸ - ۹ - ۸۱ -

❁ ❁ ❁

۲: د کتابو نومونه

الف :

افغان او پارس جګړه - ۳ - ۳۲ - ۳۸ -
۳۹ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۲ -
۵۳ - ۵۵ - ۵۷ - ۶۲ - ۶۵ - ۷۶ -
۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۵ - ۸۸ - ۹۰ -
۹۱ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ -
افضل الطرایق - ۱۱۲ -
افغان تاریخی - ۴ - ۵۳ - ۷۰ - ۷۶ -
۸۱ -
القرایض فی ردا لروافض - ۱۱۲ -
اویستا فرهنګ - ۳ - ۱۷ -
آئین اکبری - ۴ - ۱۱۰ -

پ :

پنجه خزانه - ۳ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۸ - ۱۹ -
۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ -
۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۴۴ - ۵۹ - ۶۰ -
۶۱ - ۶۳ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷ - ۶۸ -
۸۵ - ۹۰ - ۹۴ - ۹۷ - ۹۸ - ۱۰۱ -
۱۰۳ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۰۹ -
۱۱۰ - ۱۱۱ - ۱۱۳ -
پنجی خزانی تعلیقات - ۴ - ۱۰۶ -

ت :

تاریخ ادبیات ایران - دبرون اثر دیا سمی ترجمه - ۴ - ۸۸ - ۸۹ -
تاریخ افاغنه - ۴ - ۹۹ -
تاریخ افغانستان - دمیلیسون تألیف د منشی احمد جان ترجمه :
۳ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۷ - ۳۸ -
۴۸ - ۴۹ - ۵۵ - ۵۶ - ۶۰ - ۶۲ -
۶۳ - ۶۴ - ۶۶ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۱ -
۷۲ - ۷۳ - ۷۵ - ۷۷ - ۷۹ - ۸۳
۸۶ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۳ - ۹۴ -
تاریخ ایران - دسرجان مالکم اثر
۳ - ۳۱ - ۳۳ - ۳۵ - ۳۶ - ۳۷ -
۳۸ - ۴۸ - ۵۰ - ۵۷ - ۵۹ - ۶۳ -
۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۸ - ۸۸ -
۹۳ - ۹۴ - ۹۵ -
تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه
۳ - ۸ - ۹ -
تاریخ سلطانی - ۳ - ۱۶ - ۱۸ - ۱۹ -
۲۰ - ۲۷ - ۳۲ - ۳۴ - ۳۶ - ۶۰ -
۶۲ - ۶۵ - ۶۶ - ۸۹ - ۹۵ - ۹۶ -
۹۸ - ۹۹ - ۱۰۲ - ۱۰۵ - ۱۰۸ -
تاریخ علی فلی مرزا - ۴ - ۹۴ -
تاریخ مختصر ایران - دسرپرسی سایکس تألیف
۳ - ۷ - ۱۰۲ -
تاریخ نظامی ایران - ۴-۱۰۱ - ۱۰۲ -
۱۰۴ - ۱۰۵ -
تتمة البیان - دعلامه سید جمال الدین افغانی اثر
۳ - ۷ - ۳۳ - ۵۸ - ۶۰ - ۶۸ -
۶۹ - ۷۱ - ۷۳ - ۷۷ - ۹۳ - ۹۴ -
۹۶ - ۱۰۲ -

ج :

جغرافیای تاریخی ایران - دبار تولد اثر -
۳ - ۱۷ -
جونگ - فراهی قلمی - ۳ - ۱۲ - ۱۵ -
جهانگشای نادری - ۴- ۶۴ - ۸۹ - ۱۰۴ -
۱۰۵ - ۱۰۸ - ۱۱۲ -

ح :

حیات افغانی - ۳-۱۵ - ۱۶ - ۱۹ - ۲۰ -
۲۵ - ۲۷ - ۹۶ -

خ :

خورشید جهان - ۳-۱۶ - ۲۰ - ۲۵ - ۲۷
۶۲-۶۶ - ۸۴ - ۸۸ - ۹۴- ۹۵-۹۶-
۹۸ - ۱۰۵

د :

دائرة المعارف بستانی - ۳ - ۷
داستان ترکتازان هند - ۳ - ۹ - ۳۱ -
۶۶ - ۸۷ -
درهٔ نادره - ۴ - ۹ ۷ -
د هندی او انگلیسی قاموس - ۳ - ۱۷ -

ر :

رحمان بابا (دیوان) - ۵۹ - ۶۳ -
روابط ادبی ایران و هند - ۳ - ۵ - ۶ - ۸
روضة الصفای ناصری - ٤ - ۸۵ - ۹۶ -
۱۰۱ - ۱۰۵

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - ٤ - ۳۵ -
۳۷ - ۶۶ - ۷۲ - ۸۸ - ۹٤-۱۰۵ -
زبان پامیر - ۱۷

س:

سیر المتأخرین - ٤ - ۹۶ - ۹۸ -

ف :

فرشته - ۷ - ۸

ق :

قصص العاشقین - ۱۰۹

ك :

کاوه مجله - ٤ - ۵۰ - ۵۱ - ۵٤

م :

مأثر الامراء - ٤ - ۶۶ - ۸۰ - ۹۶ - ۱۰۲ -
منتخب اللباب - ۳ - ۱۰ - ۸۰ - ۸۲ -
محمود نامه - ٤۳ - ٤۶ - ۶۱ - ۶۲ ۶۷ -
۱۰۹

ن :

نادر نامه - قلمی - ٤ - ۹۸ - ۱۰۲ - ۱۰۵

❀ ❀ ❀

ددی کتاب فهرست

مضمون	مخ	مضمون	مخ
ټیل	۱	بابا هوتك	۲۰
ددي کتاب مأخذونه	۳	ملکیار	۲۳
تر میرویس دمخه	۵	ښاالم خان	۲۵
د پارس وضعیت	۵	میرویس څوك و ؟ اوخه یې وکړه ؟	۲۷
د هند وضعیت	۷	دده د نسب سلسله	۲۷
په افغانستان کښې د قندهار		د میرویس مور	۲۸
وضعیت	۱۰	د میرمن نازو د خوب لیدل	۲۹
د هوتکو قبر	۱۵	د میرویس د زېږېدو نیټه	۳۰
د هوتکو ښاغلی ترمیرویس د مخه	۱۹	د میرویس ازدواج	۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 566

مضمون	مخ
دمیرویس کسب	۳۲
د میرویس شخصی صفتونه	۳۳
د میرویس مقام د پښتنو په نزد	۳۳
گرگین څوك و ؟ اوولی قندهار ته راغی ؟	۳۵
مرویس او گرگین	۳۶
میرویس داصفهان په دربار کښې	۳۹
د میرویس تګ حج ته	۴۴
دمیر ویس منا جات	۴۵
دمیر ویس خوب لیدل	۴۶
هغه سوالو نه چه میر ویس د حجاز علماو تهوراندی کړل	۴۷
یو تصادف	۴۹
دمیرویس استفاده له موقع څخه	۵۳
دمیر راتګ قندهار ته	۵۶
دمیر رسیدل قندهار ته	۵۷
لمړی ملی جرګه	۵۸
دو همه ملی جرګه	۶۰
دمیرویس لمړی اقدام	۶۳
ددی اقداماتو نتیجه	۶۶
دقندهار دښار نیول	۶۷
دریمه جرګه او دمیرویس وینا	۶۹
دو لجی نیول	۷۲
دمیرویس بلهوینا او دپښتنوخلر مهجرګه	۷۳
په کار پیل	۷۵
دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته	۷۵
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثیر وکړ ؟	۷۶
د میرویس مراوده دهند د دربار سره	۸۰
دمیرویس مکتوب دهند دربار ته	۸۱

مضمون	مخ
دپارس ۳۱ زره عسکر د خسرو خان	۸۲
په قوماندانی	۸۳
د خسرو خان نفاق اچول	۸۳
دمیرویس آمادګی	۸۵
دقندهار محاصره	۸۶
دخسرو خان مرګ او	۸۷
دپارسیانو تښتته	۸۹
دپارسیانو دبل لښکر ماتی	۸۹
دمیرویس وفات	۸۹
دمیرویس وروستنی خبری تر میرویس وروسته :	۹۰
دمیرویس ورور عبدالعزیز	۹۲
دمیرویس اولاد	۹۲
شاه محمود	۹۴
شاه حسین	۹۶
دمیرویس لور میرمن زینبه	۹۸
دمیرویس وراره اشرف	۱۰۱
دمیرویس سپه سالاران :	۱۰۳
سیدال خان ناصر	۱۰۳
دسیدال جنګونه	۱۰۴
دسیدال ادبی مقام	۱۰۵
بابوجان بابی	۱۰۸
دبابوجان دشعر نمونه	۱۰۹
بهادر خان	۱۰۹
دبهادر خان دبدلو نمونه	۱۱۰
ملاپیر محمد میاجی	۱۱۱
دده علمی مقام	۱۱۲
داؤد خان هوتك	۱۱۳
دسړو اوځایو او کتابو نومونه	۱۵۱

تصویرونه :

۱ :- مرویس نیکه - د امړی مخ مقابل
۳ :- سلطان حسین صفوی - د ۷ مخ مقابل
۵ :- دمیرویس نیکه مقبره د ۹۲ مخ مقابل
۷ :- شاه حسین هوتك د ۹۶ مخ مقابل
۲ :- شاه اسماعیل صفوی - د ٦ مخ مقابل
٤ :- دقندهار زوړښار - د ٦۷ مخ مقابل
٦ :- شاه محمود هوتك د ۹٤ مخ مقابل
۸ :- شاه اشرف هوتك د ۱۰۱ مخ مقابل

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library